

Timo Kopomaa

**TÄYDELLISTYVÄ
KAUPUNKI,
KIEHTOVA URBAANI**

Täydellistyvä kaupunki, kiehtova urbaani

Timo Kopomaa

Täydellistyvä kaupunki, kiehtova urbaani

Puheenvuoro kaupunkitilan, kaupunkisuunnittelun
ja nykykaupunkilaisuuden muutoksista

Tämä teos, jonka tekijä on Timo Kopomaa, on lisensoitu CC-BY-lisenssillä (4.0)
([Creative Commons Nimeä 4.0 Kansainvälinen](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/))

Kannen kuvat: Martti Jämsä (sarjasta *Helsinki Polaroid*)
Kansi: Miika Holopainen

Helsinki 2019.

ISBN 978-952-94-1798-8 (sid.)
ISBN 978-952-94-1799-5 (PDF)

DOI: 10.31885/9789529417995

Sisällys

Johdatusta kaupunkitutkimukselliseen suunnistukseen	... 9
<i>Kivaksi teemoittuva kaupunki</i>	... 12
<i>Kilpailua ja sopeutumista</i>	... 21
<i>Yhdessä parempi kaupunki</i>	... 24
<i>Verkkopohjainen kysely joukkoistamisena</i>	... 27
<i>Tutkimustehtäväksi täydentyvä urbaani</i>	... 32
 1. Yhdentyvä kaupunki	... 36
<i>Kaupunkitaidetta</i>	... 36
<i>Kävely-ympäristöjä</i>	... 50
<i>Jälkiasennetut hissit</i>	... 54
<i>Talokohtaiset suojat</i>	... 61
<i>Remonttiajan kodissa</i>	... 65
<i>Yhteenvedoa: Yhdentyvässä kaupungissa</i>	... 69
 2. Mukautuva kaupunki	... 71
<i>Tilapäiset rakenteet</i>	... 71
<i>Siirrettävät mainostelineet</i>	... 77
<i>Baanoittamista</i>	... 84
<i>Yhteenvedoa: Mukautuvassa kaupungissa</i>	... 85
 3. Sulautuva kaupunki	... 87
<i>Kutsuvat ulkoliikuntapisteet</i>	... 87
<i>Eheyttävät viher-virkistysympäristöt</i>	... 94
<i>Herättelevää bulevardisointia</i>	... 103
<i>Yhteenvedoa: Sulautuvassa kaupungissa</i>	... 109
 4. Eriytyvä kaupunki	... 111
<i>Imagolliset saarekkeet ja teemapuistot</i>	... 111
<i>Vertikaalista tiivistämistä ylös ja alas</i>	... 118
<i>Horisontaalista tiivistämistä</i>	... 122
<i>Sekoittavan asumisen erityisratkaisut</i>	... 125
<i>Yhteenvedoa: Eriytyvässä kaupungissa</i>	... 131

5. Pääteimat	... 133
6. Urbaani implementaatio, alueidentiteetti ja paikkasidos	... 139
Lähteet	... 145

Esipuhe

”Täydellistyvä kaupunki” ei kirjan otsikossa suinkaan kerro kritiikittömästä luottamuksestani nykykaupunkisuunnitteluun, sillä kehitettävää riittää niin suunnittelussa kuin itse kaupungissa. Kokonsa ja tiiviytensä vuoksi kaupungit ovat aina olleet haastamassa inhimillisintä mittakaavaa. Kirjoitelmani asettuu meneillään olevien kaupunkikehityksen muutosten yhteyteen. Tuon esiin seikkoja, joilla on normatiivista sisältöä ja, jotka pohtivat hyvän kaupunkiympäristön tavoittelua. Esiteltävillä tapauskuvauksilla on oma itseisarvonsa ”kiehtovana urbaanina”. Kaupunkia täydentävät toteutukset tarjoavat eräitä, nyt vahvasti tutkijataustaisen kirjoittajan omakohtaisesta kiinnostuksesta nousseita maamerkkejä kirjalliseen suunnistukseen.

Tutkimuksellisena puheenvuorona ja tapauskuvausten esittelynä julkaisu välittää kaleidoskooppimaista kuvaa kaupungista. Keskiössä säilyy kaupunkilainen, vaikka rakennettu ympäristö onnistuu usein puhuttelevaan suoraan havainnoijaansa ja lukijaa. Kaupungin rakentumista kuvaavan ja pohtivan sekä aiempiin selvitystehtäviini perustuvan työn olen koonnut ja suunnannut kaikille kaupunkisuunnittelusta ja -tutkimuksesta kiinnostuneille. Kaupunkitutkimuksella ymmärrän laajasti sellaista tutkimusta, jonka kohteena ovat kaupunkilaiset ilmiöt tai joka muutoin selkeästi paikantuu kaupunkiin.

Moniulotteinen ja paikoin pamfletinomainen kirjoitelmani on tutkielma kaupunkielämästä erityisesti Helsingissä ja tätä kautta laajemmin kaupunkielämän ilmiöistä. En halua puolustaa, enkä syyttää nykysuunnittelua. Aiemmin Hakaniementoria ja sen ympäristön historiaa tutkineena ymmärrän, että kaupungin rakentuminen on prosessi, jossa tapahtuu tiivistymistä ja täydentymistä.

Testaan raportissani neljän kaupunkikehittämismallin toimivuutta ja niiden kykyä uskottavasti erotella kaupunkia täydentäviä rakenteita ja toiminnallisia toteutuksia. Tätä työtä jäsentävänä punaisena lankana toimiva kehys tarjoaa myös neljä vaihtoehtoista tulevaisuuden visiota kaupunkisuunnittelulle. Tapauskohtaisilla esittelyillä uskon olevan yleistä kiinnostavuutta ja kiehtovuuttakin.

En ole kommentoinut käyttämäni kirjallisuutta, vaan, jos ja kun siinä on mielestäni ollut jotain kiinnostavaa tai merkityksellistä, olen mieluusti lainannut ja viitannut tehtyihin havaintoihin. Kirjaan sisältyvien metodikuvausten tarkoitus on vahvistaa osaltaan julkaisun käyttömahdollisuutta kaupunkitutkimuksen opetukseen liittyvänä lukemistona. Esitellyt tutkimusmenetelmät linkittyvät myös käyttämiini laadullisiin aineistonkeruumenetelmiin. Hyvässä tapauksessa laatikkoteksteinä esitellyt tiiviit menetelmäkuvaukset innostavat tämän päivän kaupunkiaktivisteja tutkimuksen tekoon ja ehkä kaupungin dokumentointiin muun muassa valokuvan keinoin.

Teoksen päätelmäluvussa koostan esiin toiminnallisesti tihentyvän ja rakenteeltaan tiivistyvän kaupungistumisprosessin piirteitä. Aivan lopuksi esillä on kaupunki-kehittämismallien jatkokehittelyyn liittyvä päätösosio, joka haastaa lukijan jatkamaan pohdintoja valitun täydentyvän kaupungin teeman parissa.

Kiitän nimettömiksi jääviä kommentoijia sekä nimeltä seuraavia: Anne Haila (1953–2019), Matti Kortteinen, Marjaana Seppänen, Hilkka Lehtonen, Rikhard Manninen, Alpo Tani, Satu Tarula, Matti Visanti, Erkki Laine. Teille kollegiaaliset kiitokset. Kirjan taustalla olevan tutkimus- ja selvitystyön teki mahdolliseksi innostava yhteistyö Helsingin kaupungin kaupunkisuunnittelu- ja rakennusviraston sekä liikuntaviraston kanssa. Kiitokset tuesta myös Kiinteistöalan Koulutuskeskukselle, Valtion asuntorahasto ARA:lle, Avoimelle yliopistolle ja Kaupunkiakatemialle. Suomen Tietokirjailijat ry:n apuraha mahdollisti luovaa työskentelyä kirjahankkeen parissa.

Synnyin- ja kotikaupunkini Helsinki on säilynyt kiintymykseni ja kiinnittymiseni kohteena. Se on rakentunut paikoista, joissa tapaan sekä tuttuja että tuntemattomia. Siellä ovat myös paikat, joihin tulen, joissa viivyn, joihin palaan, joissa viihdyn.

Timo Kopomaa, Maunulassa 2019

Johdatusta kaupunkitutkimukselliseen suunnitukseen

Tiivis kaupunki on parhaimmillaan urbaanin viihtyisä, mieltä kiihottavan intensiivinen ja toiveikkaan ympäristöystävällinen. Kerrostuma kerrostumalta uudelleen rakentuvana kaupunkina Helsinki on näkyvästi muutoksen tilassa. Täydentävän rakentamisen rinnalla esillä ovat olleet vihervyöhykkeet ja uudet liikennejärjestelyt. Nykykaupunki on virtaava, dynaaminen tila, josta ajoittaisesta ylikuormituksesta ja paikoittaisesta uudelleenrakentumisesta huolimatta muotoutuu hyvässä tapauksessa asujansa ja kadunkulkijansa huomioiva, jopa palkitseva ympäristö.

Pinnallisiltakin vaikuttavat kosmeettiset valtaukset, kuten esimerkiksi yritykset muokata ja kaunistaa tiivistyvässä kaupungissa julkisia paikkoja, voivat merkittävästi vaikuttaa siihen, missä ja millaisena kaupunkilaiset ja kaupunkivieraat tunnistavat kaupungin.

Verkostokaupunki-ajattelun mukaisesti, jota periaatetta toteutetaan yleisesti pohjoismaisessa yhdyskuntasuunnittelussa, on pääkaupungissa ja metropolialueella haettu poikittaisia liikenneyhteyksiä. Liikkumisverkostojen kehittäminen merkitsee raide- ja vesiliikenteen sekä kävely- että pyöräily-yhteyksien järjestämistä uudella tavalla. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston Yleiskaava 2050 esisuunnittelussa visioitiin (myös Kivekäs ym. 2012, 54), että Helsingissä kannattaisi keskittyä rakentamaan reilusti lisää kaupunkimaista asumista kaupunkia ympäröivän liikenneväylän, Kehä I:n rajaamaan sisäkaupunkiin.

Paikkojen erityisyyksien on nähty juontuvan siitä, että kukin paikka on laajempien sosiaalisten suhteiden erityisen sekoittumisen polttopiste. Ymmärrys paikan luonteesta rakentuu sitä myöten, kun paikka liitetään toisiin, muualla oleviin paikkoihin. (Massey 2008, 31) Pikaraitiotieyhteydet on tunnistettu edulliseksi ja joustavasti haaroitettavissa olevaksi julkisen liikenteen järjestelyksi. Esimerkiksi kehittyvän lähiökaupunginosan lävistävää poikittaista linjareittiä on verrattu Egyptin maan Niiliin. Tehokkaasti toimivan liikennelinjaston suosion salaisuus lienee ennen kaikkea siinä, että tiheä ja luotettava vuoroväli tarjoaa samanlaista liikkumisvapautta kuin yksityisautot. Julkista liikennöintiä arvostaen on arvioitu, että joukkoliikenteessä jokainen sekunti on tärkeä.

Täydennysrakentamisen, uudisrakentamisen ja uusien toimintojen myötä kaupunki tiivistyy ja rakentuu tavalla, joka voi muuttaa tai värittää alueen identiteettiä. Lisää kaupunkia Helsinkiin -ryhmän toiminta on tiivistävää kaupunkirakentamista suosivaa asukaslähtöistä, *yes in my back yard*, yimby-liikehdintää. Ryhmään kuuluvat valmistelivat muun muassa laajapohjaisen kaavatarkastelun Pro Helsinki 2.0 Helsingin tulevaisuuden kehittämiseksi.

Yimby-termillä voidaan kuvata asukasvastustuksen puuttumista tai lieventymistä asuinalueella, mutta perusmerkityksessään sen voi ymmärtää suhtautumistavaksi, jossa uudet fyysiset ratkaisut, palvelutoiminnan muodot tai asukaskäytänteet toivotetaan tervetulleiksi omalle asuinalueelle. Helsingistä löytyy vuosituhanen vaihteen jälkeen kymmeniä esimerkkejä kaupunkitilallisista ja toiminnallisista yimby-henkisistä ratkaisuista. Ensisijassa yimbyily on toiminnallisuutta sekä aktiivisuutta kaupunkisuunnittelullisten kehittämishankkeiden kautta (Taulukko).

Taulukko 1. Helsinkiläisiä mediaesimerkkejä vuosituhanen alun kaupunkitilallisista ja toiminnallisista yimby-toteutuksista.

<i>Sompasauna</i>	Kalasatama 2011, vaihtoehtoliike, avoin kansalaissauna
<i>Kulttuurisauna</i>	Merihaka 2013, WDC-hanke, urbaani rantasauna
<i>Kaupunkiviljelypuutarha Kääntöpöytä</i>	Pasila 2012, Dodo-hanke, kaupunkiviljelykeskus
<i>Karhupuiston puistokummit</i>	Kallio 1997, puistokummit, asukaspuutarha
<i>urBaana</i>	Kamppi/Etu-Töölö 2012, Martti Aihan työryhmä, visio uudesta nauhamaisesta kaupunginosasta
<i>Lisää kaupunkia Helsinkiin!</i>	Helsinki 2010, Facebook-ryhmä, keskustelua ja ehdotuksia kaupunkisuunnittelusta
<i>Pro Helsinki 2.0 varjoyleiskaava</i>	Helsinki 2014, Urban Helsinki, vaihtoehtoinen kaupunkisuunnitelma
<i>Itä-Pasila iskuun!</i>	Itä-Pasila 2011, WDC-hanke, katutaidetta ja -tapahtumia
<i>Kansalaispuisto</i>	Helsinki 2014, N2 mainostoimisto, Töölönlahden yksityinen uudistushanke
<i>Kotikaupunkipolku</i>	Helsinki 2004, Pauli Saloranta, kaupunginosakohtaisia kävelyreittejä
<i>Pyöräilevä työmatkabussi</i>	Helsinki 2013, Helsingin pyöräilevät kaupunginosat -hanke, yhteisöllinen työmatkapyöräily
<i>Kallio Block Party</i>	Kallio 2011, Kallio-liike, talkoilla järjestetty katufestivaali

Yhtenä kaupunkiaktivismiin alkuna on kirjattu helsinkiläisen nuorten yhteisön Oranssi ry:n synty. Toimintansa se aloitti 1990-luvun alussa talonvaltausliikkeenä, jossa lähtökohtana oli omin luvin toteutettu ja omaan tilapäiseen käyttöön sovitettu tyhjilleen jääneiden tilojen kierrätys. Suora toiminta ja kansalaistottelemattomuus koettiin ainoaksi tehokkaaksi vaikuttamiskeinoksi. Jos asuntoja ei nuorten käyttöön muuten saatu, niin vallattiin tilat. Asuntopulan rinnalla vanhojen rakennusten ja rakennetun ympäristön suojelu olivat talonvaltaustoimintaan liitettyjä tavoitteita. (Peipinen 2015, 257)

Yhteiskunnallisesti merkityksellinen vapaaehtoinen DIY-asukastoiminta (*Do-It-Yourself*) on tarjonnut vaihtoehtoisia ideoita ja tapoja kehittää kaupunkia (Richardson 2008; Peipinen 2015). Aktiivit nuoret kaupunkilaiset ovat muun muassa ryhtyneet kaupunkiviljelijöiksi, kuuluneet virallistamattoman kaupunkisaunan käyttäjäkuntaan, ehkä harjoittaneet pop-up myyntitoimintaa. Intiimeimmin kaupunki onkin ehkä koettu siellä, missä onnellinen vahinko on päässyt livehtamaan viranomaismääräysten tai massatuotannon ohi (Ilonen 2013).

Urbaani kyläytyminen voi olla konkreettista verkostoitumista omassa kaupunginosassa tai naapurustossa, joka saattaa laajeta myös globaaliksi kumppanuudeksi. Aktiivisuus ihmisen mittaisena toimintana voi toteuttaa sekä säästäväisyyttä että anteliaisuutta jakamistalouden ihanteita seuraten (Lähteenoksa 2008). Monet kaupunkiasujat ovat valmiita, ehkä taloudellisen asemansa vuoksi pakotettujakin tinkimään kulutuksesta, kun arvoalinnoiltaan sitoutuneemmat tekevät elämäntavallisia ratkaisuja, asuvat mahdollisesti perhekokoonsa nähden pienessä asunnossa, luopuvat omasta autosta tai tyytyvät suvun yhteiseen kesämökkiin ikioman kesäpaikan sijaan.

Kaupunkikehittämiseen aktiivisesti suuntautuneen Lisää kaupunkia Helsinkiin -ryhmän verkkosivuilla moderaattorit ovat tarvittaessa ohjanneet vilkasta nettikeskustelua suuntaan, jossa tavoitteena on täydentyvä, lisärakentamista suosiva ja kaupunkilaisten asumismenojen osalta entistä edullisempi kaupunki. Tiivistämisen kautta tavoiteltu keskusta-asumisen selvä halpuuntuminen vaikuttaa ylimitoitetulta toiveikkuudelta. Todennäköinen ja mahdollinen kehityssuunta on kaupunginosien lisääntynyt elävyys ja naapurustojen voimaistuneet lähiverkostot.

Täydentyvä kaupunki herättää asujaimistossa myös huoliliikkeitä. Jos uudisrakennuksia tai synnytettyjä nykykäytäntöjä ei ole toivotettu suorastaan tervetulleiksi, niin usein ne on

kuitenkin hiljaisesti hyväksytty. Aktiivinen yimby-liikehdintä, johon termiin on viitattu 1990-luvulta lähtien, on merkinnyt paitsi vaihtoehtosuunnitelmien vahvistamista, myös koulutustoimintaa, tiedonjakamista ja verkostoitumismahdollisuuksien lisäämistä. Lisää kaupunkia Helsinkiin -ryhmä näyttäisi ajavan huomispäivän helsinkiläisten asiaa. Ryhmä on edustanut tulevia tai vasta rakenteilla olevia kaupunginosia.

Kivaksi teemoittuva kaupunki

Niin kutsuttujen teemapuistojen yhteydessä tuotettu tarina on keskeinen alueen imagon kannalta. Teemallisuus ja tarinallisuus voivat viitoittaa myös esimerkiksi uusiutuvien esikaupunkialueiden kehittämistyötä. (Bell 2000; Äikäs 2003; Gottdiener 1997; Kopomaa 2011c, 41) Kiinnostuksen kohteena voivat olla arkiset, ihmisten onnellisuuteen vaikuttavat tekijät, joista muotoutuu esimerkiksi leppoisa yhdyskuntaelämä tai kulttuurisesti säpisevä pohinä urbaanissa miljöössä. Tällaista kaupunkielämää ja -ympäristöä visioitiin pääkaupunkiin Rakennusviraston (2016) mainosjulkaisussa:

”Ihmiset kutsuvat ystäviään syömään, mutta koska sää on kaunis ja lämmin pöytä katetaankin yhteispihalle tai lähiaukiolle (...) Vuosikymmenen täyttävä vapaaehtoisten talkooihmisten harjoittama puistokummitoiminta voi laajeta siten, että heistä tulee koko kaupungin Helsinki-kummeja (...) On kartoitettu tietoa alueista, joille kaupunkilaiset voivat perustaa omia viljelmiään (...) Yrittäjät, kuten niin kutsuttujen ketterien kioskien pitäjätkin, ovat itse selvittäneet myynnin kannalta parhaita paikkoja (...) Kaupunkilaiset ovat oman kaupunkinsa parhaita kehittäjiä.”

Julkaisun viesti oli, että yhdessä täydellistettävässä kaupungissa spontaani käyskentely, hengailu, pikniköinti, geokätköily ja muu parveilu sekä liikkuminen luonto- ja kotikaupunkipoluilla edistävät kaupunkilaisten viihtymistä, kotiutumista, ehkä kotoutumistakin. Helsingissä esimerkiksi yleiset saunat, äänilevyjä myyvät putiikit, pesäpallokentät ja talvella luonnonjäälakeet ovat edustaneet omaa kopioimatonta kaupunkikulttuuriaan.

Toimitetuissa teoksissa ”Uusi Helsinki? 11 näkökulmaa kaupungin mahdollisuuksiin” (Berglund & Kohtala 2015) sekä ”Mikkeli, kaupunki muutoksessa” (Jaatinen 2015) on tarjottu visuaalisesti ja kerronnaltaan näyttävät tarinat kaupungin muutoksesta. Helsinki-

kirja on kiinnostava tuoreine näkemyksineen kaupunginkehittämisestä, kun Mikkeli-teoksessa kysymys on runoelmasta, jossa kaupunkia lähestytään kokonaisvaltaisesti ja empaattisen ymmärtävästi. Kuvallisen Mikkeli-esittelyn aineistoja ovat olleet muisteluillat, näyttelyt, haastattelut sekä Facebook-yhteisö, josta teokseen päätyneet aiheet ovat ryhmässä käytyjen keskustelujen saattelemana saaneet lisämausteensa. Laajalle lukijakunnalle suunnatuissa julkaisuissa on keskitytty vuosituhannen alkuun ja kuluneeseen vuosisataan. Molemmat kaupunkijulkaisut muodostavat yhdessä ajallisen jatkumon, joka alkaa kaupungin synnystä, sen alkuhistoriasta päätyen tähän päivään ja kaupunkikehityksen nykyvaiheiden pohdintaan. Mikkeli-kirja lähestyy historiaa estetiikan ja paikoin huumorinkin keinoin. Uusi Helsinki? -teoksen artikkeleissa kirjoittajien tulokulma on kriittinen ja täydentyvän kaupungin kartalle uusia mikrotason ratkaisuja ja vaihtoehtoisia ympäristövirityksiä tarjoava.

Entistä parempaa arkea on tavoiteltu trendikkäästi puhuttaessa esimerkiksi downshiftaamisesta, mikä on saatettu kääntää leppoistamiseksi (*cosyfyng*). Englanninkielinen sana *downshifing* tarkoittaa vaihteen vaihtamista pienemmäksi – esimerkiksi alhaisemman elintason tietoisista valitsemista – metaforan taustalla on näin moottori, kone. Leppoistetun arjen keskiössä on puolestaan ihminen, inhimillinen vuorovaikutus ja toiminta, kuten tanskalaisten lanseeraamassa *hygge*-käsitteessä. Arjen kohtuullistamiseen liittyviä hitausvalintoja ovat esimerkiksi työmatkapyöräily, roskien keruu talkoilla ja yhteisen pihapuutarhan rakentelu. Ne heijastavat halua päästä sovintoon itsen ja ympäristön kanssa. Kun valitaan ympäristöä vähemmän kuormittava elämän- ja asumisentapa, tukee tämä myös tempon vaihtoa kohden luonnollisiksi tulkittavia rytmejä – ja kääntäen: leppoisamman arjen koetaan parantavan maailman systeemin menestyksen mahdollisuuksia. Leppoistetun arjen kaupunkipoliittiset lähtökohdat voidaan linkittää kestävään kehitykseen ja jakamistalouteen (*sharing economy*; Harmaala ym. 2017). Tavoiteltavaa on uusien, osin hyödyntämättömiksi jääneiden voimavarojen tehostettu käyttö. Omistajuuden sijaan korostuvat käyttöön liittyvät oikeudet, samalla kun on kannustettu vertaistoimintaan ja -tuotantoon. Kaupunkitilojen suunnittelua ohjaisivat tällöin ajatukset viipyilevyyden tukemisesta, paikkojen kutsuvuudesta ja hauskuudesta sekä seikkailullisuudesta (Kopomaa 2008).

Esimerkiksi korttelipihojen kutsuvuuden lisäämiseksi pihoja erottavia väliaitoja on ehdotettu poistettaviksi. Viimeksi asialla on ollut kaupunkiaktivistien some-ryhmä.

Kaupunkitilaa haltuun ottava uusi sukupolvi on tarttunut ympäristön lähikäyttöä rajoittavaan ongelmaan viipyilevyyden mahdollisuuksien kasvattamiseksi. Pihoja toisistaan erottavia kortteliaitoja on ehdotettu purettaviksi jo 1970-luvulta lähtien. Ensimmäisen kaupunkitutkielmani (1984) havaintoja oli, että pihoilla on välineellistä merkitystä ja, että aikuisille ne ovat lähinnä säilytystilaa, kun lasten omasta pihasta tekemät piirustukset osoittivat leikkimiljööön keskeisyyttä arjessa. Yhteispiha tai läpikulkumahdollisuus kantakaupungin korttelissa eivät myöskään olleet kaikkien asukkaiden toivelistalla. Rajamuurien kaatamista oli helppo vastustaa. Oma hyöty asetettiin etusijalle tai asian puolesta ei vaivauduttu toimimaan.

Hyvät pihatoteutukset olisi syytä saada raportoitua mahdollisine vastustavine näkemyksineen. Tulevaisuuskatsannossa pihan elämyksellinen merkitys korostuu. Voisiko pihoille heijastaa peilien avulla lämpöä ja valoa, kun ulkolämmittimet kannustaisivat ulko-oleiluun syysiltoina? Viherseinät ja muut istutukset piristäisivät osaltaan pihapiiriä. Sätäkät vaihtuvat savustuspönttöihin ja hyvälumisena talvena yhteispihalta löytyisi itse jäädytetty luistinkenttä. Hyvien käytäntöjen tapauksessa korttelitalonmies vastaa järjestyksestä yhdessä asukkaiden kanssa. Avoin piha voi olla naapuruston asukkaiden yhteistoiminnan aihe, edellytys ja yhteisyyden näkyvä symboli. Yhteisten etujen ajaminen ja asioiden hoito kurkottaa perinteistä asunto-osaakeyhtiön byrokratiaa laajemmalle. Spontaaneja käyttömuotoja ja käytänteitä syrjivää liिकासuunnittelua on myös syytä välttää. Hyvä pihamiljöö on hallittavissa oleva, tarjoaa valinnan mahdollisuuksia, on estetiikaltaan arvostettu ja turvalliseksi koettu (mt.).

Ideaaliksi asuinkorttelin avoimeksi yhteistilaksi on voitu kelpuuttaa korttelipiha, jossa sisäänkäynti asuntoihin tapahtuu pihan kautta. Piha toimisi tällöin puolijulkisena tilana siirryttäessä julkisesta yksityiseen, kadulta asuntoon tai päinvastoin. Yhtenäinen, yhdellä tasolla oleva piha-alue muodostaa suojaisan, itseään puolustavan tilan, kun se tarjoaa vielä mahdollisuuden kontrolloida pihapiiriä asunnoista käsin, ja tätä kautta lisää pihaympäristön turvallisuutta (Kopomaa 1984, 39–40; Newman 1972; 1995). Joskus pihan yksityinen käyttö, kuten kaupunkiviljely, voi merkitä lisäarvoa pihan yleisen viihtyvyyden ja estetiikan kannalta. Ei-toivottuna käyttönä ja käytäntönä voi puolestaan näyttäytyä yksityisautojen pihapysäköinti tai ulkotelineisiin unohdetut polkupyörät. Tilan käyttöä (*use*) voidaan luonnehtia mekaaniseksi kulutukseksi, johon liitän manipuloitavuuden mahdollisuuden. Käytännöt (*practices*) ovat puolestaan toistuvia ja yleisiä. Käytäntö-

sanaan voidaan lisäksi yhdistää ajatus samanaikaisesta tilassa toimimista sekä tilan tuottamisesta.

Virikkeettömiksi koettuja tai sellaisiksi tunnistettuja esikaupunkialueita kehitettäessä on mahdollisesti jääty kaipaamaan merkkejä omantuntuiseksi tekemisestä ja omasta ilmeestä. Kun omannäköisyys on jaettu tavoite, voivat kaveriporukat ja sosiaalisen median yhdistämät ryhmät kohdata toisensa omassa naapurustossaan valitsemansa teeman puitteissa. Esimerkiksi kirkollisten ryhmien näkökulmasta yhdistävä teema saattaisi olla pyhien paikkojen synnyttäminen tai niiden vaaliminen, mikä nykykaupunkipolitiikassa ja -yhdyskuntasuunnittelussa ei ole saanut näkyvää sijaa.

Maallistumiskehityksestä huomattavana ja huomiotakin herättävänä poikkeuksena on ollut Helsingin Kamppiin pystytetty Hiljaisuuden kappeli. Perinteisesti pyhyyttä on liitetty ylevöittävään luontoon, mutta myös esimerkiksi saunaa on voitu pitää hiljentymisen paikkana ja pyhänä tilana. Oikeutetusti kirkot ja hautausmaat ovat säilyttäneet asemansa tunnistettuina pyhinä saarekkeina nykykaupungeissa. Kaupunginosan kivijalkapalveluna löytyvät hautapaikat, muistolehdot ja kolumbaariot eli tuhkauurnaholvit voisivat olla täydellistyvän kaupungin uusia hiljentymispaikkoja rauhoittumista janoaville. Yllätys oli suuri, kun Leppoisa lähiö -hankkeessamme (Kopomaa 2011c) kaupunkitutkijan tavoittamat koululaiset arvioivat pyhiksi paitsi koulun, myös lähikaupan ja kioskin! Ehkä pyhä merkitsi näille nuorille paikoin samaa kuin tärkeä tai merkityksellinen.

Kaupunkielämän kannalta uusien yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnan taustalta löytyvät ajatukset kestävästä kulutuksesta, kasvukriittisestä elämäntavasta ja kaupunkilaisten uudenaikaisesta aktiivisesta ympäristösuhteesta (Kopomaa 2008). ”Uusrentoilu” on tapa ottaa haltuun kaupunkia. Esimerkiksi kaljakellunta edustaa tällaista viihdyttävää toimintaa, roskaamisongelmaa kuitenkin unohtamatta. Tapahtuma on kotoperäinen speaktaakkeli, jossa yhtenä kesälauantaina tuhannet nuoret ovat seilanneet Vantaanjokea alas.

Julkiseen kaupunkitilaan on tuotu karnevalistisia taide- tai mielenilmauksia, joita ovat olleet myös esimerkiksi *Flash mob* -tapahtumat sekä muut osallistavat ja odottamattomat kaupunkiperformanssit. Ne voidaan tulkita yksilöllisiksi kannanotoiksi, kevytaktivismiksi, uudenaikaiseksi kansalaistoiminnaksi ja suunnistautumiseksi kohti kestäviksi luokiteltuja kulutusvaihtoehtoja. Aktiivisten kansalaisryhmien toimintaa leimaa kaupungeissa usein

vielä projektikohtaisuus, satunnaisuus ja leikillisuus. (Mt.) lästä riippumatta asukkaita on kiinnostanut toiminta, joka on ollut ”kivaa ja kevyttä” (Kesänen 2010). Arkielämässä riittää muutoinkin haasteita.

Kun tietyt tilakäytännöt todentuvat täydentävän lisätoiminnallisuuden yhteydessä, puhutaan niin kutsutusta *vaikuttavasta ympäristöstä*. *Potentiaallinen ympäristö* on puolestaan kokonaisuus, jota edustavat kaikki mahdolliset käytettävissä olevat toiminta-areenat. Siihen sisältyvät erilaiset ympäristötarjoumat. Todentumattomat mahdollisuudet rajaavat ja määrittelevät puolestaan niin sanotun *piilevän ympäristön*, joka ikään kuin vielä odottaa löytäjänsä tai rakentajaansa. Se on jäännös, latenssi tila, jonka esimerkiksi kaupunkisuunnittelijoiden on erikseen keksittävä. Suunnittelun kautta voidaan vaikuttaa tähän piilevään potentiaaliin lisäämällä tai vähentämällä sen osuutta rakennetussa ympäristössä. Tämä ympäristön vaikuttavuutta kuvaava erittely tukeutuu arkkitehtuurin historiaa tutkineen Stanford Andersonin (1978, 1–9) esitykseen, jonka perustana ovat puolestaan olleet sosiologi Herbert Gans’in pohdinnat.

Onko suomalaisen kaupungin vaikuttavuus ja vahvuus ollut siinä, että siellä ei hirvittävästi tapahdu eikä mikään pauhaa tai kuulu liikoja? Puhe kaupungin sykkeestä on lopulta eräs keskeisimpiä tapoja luonnehtia paikallista kaupunkikulttuuria, kaupunkia ja elämää sen avoimissa rakennusten välisissä tiloissa. Matala syke ei vaikuta vetovoimaisen kaupungin piirteeltä, vaikka elämän- ja asumisenlaatua urbaanin ympäristön rauhalliset saarekkeet ovat aina merkinneet.

Kaupunkitilojen ja -elämän leppoistajan kaapua on sovitettu muun muassa historiallisille eurooppalaisille kaupungeille. Useat Euroopan kaupungeista ovat liittyneet *Slow City*, hiljaisten kaupunkien verkostoon. Kotiseutu, sen kulttuuri ja perinteet on nostettu kunniaan. Suomessa kiinnostus on ollut varovaisen odottavaa, vaikka esimerkiksi pääkaupungin keskeisiä turistikohteita leimaakin tietty hiljentymisen mahdollisuus. Vai mitä voidaan ajatella Temppeliaukion kirkosta, lähes autottomasta Suomenlinnasta, luontosaarekkeista ja julkisista kaupunkisaunoista?

Kaupunkielämän tempoon ja hitauteen voidaan pyrkiä vaikuttamaan suosimalla suunnittelussa kävely- ja pyöräily-ystävällistä mittakaavaa ja liikennejärjestelyjä. On suunniteltu aukioita, kapeita kujia, kiemurtelevia katuja, katutaidetta ja värikkyyttä

rakennusarkkitehtuuriin. Ohikulkijan tai kaupunkivieraan on melkein pä pakko hidastaa tai pysähtyä ilman, että kysymyksessä olisi liikkeen seisauttava ruuhkahuippu. Viipyilevyyden mahdollistava kaupunkisuunnittelu ja palvelumuotoilu muokkaavat ympäristöistä puoleensa kutsuvia paitsi toiminnallisesti myös katseiden suhteen. Pääosin esikaupunkivyöhykkeelle ovat nyttemmin sijoittuneet leppoisasta ”kiva-arkkitehtuuristaan” ja viehkeistä viljelyksistään tunnistetut uudet siirtolapuutarhat sekä palstaviljelmät. Puutarhapalstat ovat olleet kaupunkiviljelyn ja citypuutarhojen edeltäjiä. (Kopomaa 2011c)

Toive on ollut, ja eräitä tutkimushavaintoja on saatu siitä, että ilkivalta, töhriminen, ympäristön sotkeminen ynnä muut tämänkaltaiset ympäristöhaitat jäisivät vähemmälle ihmisten itsensä taiteistamissa tai virallisemmin taiteistetuissa miljöissä. Samoin on esitetty, että esimerkiksi vapaamuotoinen kaupunkiviljely ympäristön huolenpitona ja siistimisenä voisi vähentää paikallisesti vandalismia, rikollisuutta ja ainakin nostaisi seudun arvostusta. (Verkasalo 2012)

Lähiö 2.0 -raporttiin (2011) kirjasin mediassa esillä olleen asukaslähtöisen käytännön yhteisöllisistä tiloista. Kerrostalossa oli tuotettu uusia tilojen käyttötapoja. Senioriasukkaat olivat itse vastanneet erinäisten hyvinvointi- ja terveystalvelujen järjestämisestä. Tunnusomaista tiloille oli moninainen ja vuorotteleva rinnakkaiskäyttö. Viimekätisenä tavoitteena oli ollut oman elämänhallinnan kasvattaminen, elvyttävän tilan synnyttäminen, rento asuminen ja kanssakäymistä tukeva naapuruus. Samoin ympäristövastuullisuus ja osallisuus kiinteistön hoitotehtäviin olivat esillä toisessa tapausesimerkissäni, joka oli 1950-luvun lähiön taloyhtiö. Siellä työllistettiin 13–15-vuotiaita oman talon nuoria talonmiehen apulaisiksi heidän kesälomansa ensiviikoiksi.

Utooppisille ajatuksille ja toiveikkaille visioille yhteiskunnan ja yhdyskuntien kehityksen suunnasta lienee tilausta eritoten silloin, kun eletään murrosaikoja. Tulevaisuuden kohtuuyhteiskunnassa on voitu tietoisesti luopua totutuista asumisen ja elämisen standardeista. Toiveikkaiden tulevaisuusvisioiden kehittäminen on keino varautua ennakoimattomaan, mutta myös mahdollisuus tavoiteltaessa yhteiskuntaa, jonka kaupunkipoliittisia toimia suuntaavat ajatukset mahdollistamisesta ja välittämisestä. Kaupunkipoliitiikalla on viitattu julkisen vallan toimiin, joilla pyritään kokonaisvaltaisesti vaikuttamaan kaupunkikehitykseen. Parhaassa tilanteessa kysymys ei ole kapeasti vain

jonkin toimialan edustaman edun tavoittelusta vaan yhdyskuntien kokonaishyvinvoinnin haarukoinnista.

Omannäköisyys

Rakennusten ja tilojen nimet viittaavat usein paikallishistoriaan tai paikallistuntemukseen. Ne kertovat osaltaan tarinaa alueiden ja paikkojen omaleimaisuudesta ja omannäköisyydestä. Yksittäinen rakennus voi olla rakennussuojelun tai joskus jopa säilöönoton kohde. Rakennus on historiallista aikaa ilmentäen mahdollista varastoida odottamaan tulevaa käyttöä. Aktiivisten asukkaiden työstä on myös voinut jäädä näkyvä, omanlaisuuttaan edustava jälki alueen kehitykseen. Omaleimaiseen rakennettuun ympäristöön saattaa vielä sisältyä tunnistettuja ja tunnettuja symbolisia merkityksiä, ehkä yhteistoiminnallista hankehistoriaa. (Kopomaa 2013)

Kaupunkitutkijan haastatteluissa (N = 10) vuosituhannen vaihteessa eräs Hakaniementorin käyttäjä määritteli torin ”asukkaittensa näköiseksi” (Jovero 2001). Tori on ollut merkittävin tekijä sijaintikaupunginosansa luonteen ilmentäjänä ja identiteetin rakentajana. Torilla liikkuneet kaupunkilaiset kuvasivat kotikaupunginosansa aukiota pääosin myönteisesti, esimerkiksi hauskaksi ja kivaksi (Taulukko).

Taulukko 2. Käyttäjien arvioita Hakaniementorista (Jovero 2001).

Myönteisiä toriarviointeja	Kielteisiä arvioita torista
avara keidas, suvanto, leppoisa, pehmentävä sympaattinen, värisävyltään lämmin asukkaittensa näköinen keskuspaikka, Helsingin Time Square paras kauppatori, oikea tori puhdaspintainen elävöittävä, vilskeinen hauska, kiva tunteita herättävä merellinen puistoa historiaa	kylmä, hyinen ankea hienostelematon risteyspaikka puliukkoja

Suhteessa tilaan ja paikkoihin identiteetin käsitteellä on voitu viitata joko alueidentiteettiin tai alueelliseen identiteettiin. Ne painottavat alueen asukkaiden arviota siitä, että heidän asuinympäristönsä on omaleimainen, että kotipaikalla on koetusti omannäköisensä olemus (Lehtonen 1997, 10). Maantieteilijät tarkoittavat alueellisella identiteetillä lähinnä aluetietoisuutta (Kaivola & Rikkinen 2003, 137). Alueidentiteetti on asukkaiden, käyttäjien tai paikallisten toimijoiden yhteisesti jakama näkemys alueen luonteesta ja paikan hengestä. Paikan luonnetta on määritelty useampien käsitteiden kautta. Habitus, atmosfääri, henki, karaktääri ja profiili kuvaavat termeinä paikkojen tai alueiden eräänlaista sosio-kulttuurista painoa, jossa yksityinen ja kollektiivinen havainto kietoutuvat toisiinsa.

Kun identiteetti-käsite painottaa alueen omannäköisyyttä, erilaisuutta suhteessa naapureihin, toisiin, niin alueelliset identiteetit jäsentyvät yhteisöllisiksi tarinoiksi siitä, keitä asujat ovat (Paasi 1998). Asuinpaikat eivät valitse identiteettiään, ne luodaan rakentamalla, nimeämällä, tulkitsemalla ja toteutettujen käytäntöjen kautta. Keskustelu alueidentiteetistä merkitsee myös pohdintaa identiteettien politiikasta, kun identiteettimäärittelyjen taustalla on ajatus eroista ja erilaisuudesta (Hall 1999; Massey 2008, 142–148). Perustana ovat tällöin stereotypiat, erinäiset tyypittelyt sekä huomiot ja havainnot erojen tekemisestä ja toiseudesta. Paikallinen näyttäytyy toimijoilleen ja havainnoijilleen pirstaleisena todellisuutena, joka ei palaudu yksittäisiksi kartta- tai esityskuviksi. Kukin määritteliä käyttää valtaa, vetää omat rajansa, rajaa ulos tai sisään tai jättää rajaamatta.

Kun paikallisena asukkaana olen halunnut havainnoida ja kirjata tekijöitä, jotka määrittävät itselleni tutuksi tulleen kaupunginosan habitusta sekä alueidentiteettiä. Olen kiinnittänyt huomion alueen historiaan, ympäristöön, tiloihin, kulttuuriin, tapahtumiin, kaupallisiin palveluihin ja paikallisiin toimijoihin. Kysymyksessä on joukko tapahtumia, ympäristöjä ja toimijoita, jotka tekevät esimerkiksi kaupunginosasta omannäköisensä.

Kaupunginosan omanlaatuisuus välittyy fragmentteina aluetta esittävistä valokuvista. Instagram-kuvapalvelu ja sen yhteisöt ovat osoitus arjen valokuvallistumisesta. Eri teemoja käsitellään Instagram-kuvissa usein itsestä otetuin omakuvien, selfiein, samalla kun kaikkia muitakin palveluun laitettuja kuvia leimaa tietty omakuvallisuus, oman identiteetin esittäminen (Beijer & Widlund 2012). ”Läppämaisuus” välittyy reaaliaikaista läsnäoloa esittelevistä kuvista: julkaisuissa suhtaudutaan huumorilla kaikkeen mahdolliseen ja ennen kaikkea kameran haltijaan. Osassa itepotreteista on mukana paikka. Ne ovat ikään kuin

turistikuvia itsestä edustavissa paikoissa tai tilanteissa. Valokuvatutkija Susan Sontag (1984/1977) totesi jo 1970-luvun lopulla, että ”tänään kaikki on olemassa päätyäkseen valokuvaan”. Älypuhelin kamerat mahdollistavat kattavan ja jatkuvan kuvallisen itseuutisoinnin, oman arjen ja ympäristön dokumentoinnin. Maailmanlaajuiset yhteisöt muodostavat julkaisuille potentiaalin lukijakunnan.

Instagram-kuvapalvelun kuvat kertovat oman tarinansa hengailun maantieteestä, esimerkiksi nuorekkaasti nimetyssä Maunulahoodzissa. Kaupunginosan nimellä haettavat Instagram-palvelun kuvat paitsi rakentavat, myös välittävät mielikuvia asuinalueista ja niiden luonteesta. Kuvapalvelussa oli ilmoitus (luettu 20.1.2014) noin viidestä sadasta julkaistusta Maunula-kuvasta, joista parisataa kävin läpi kursorisesti. Läpikäydyn kuva-aineiston pohjalta nuorille tärkeitä – tai ainakin huomion osakseen saaneita – paikkoja näyttivät olevan ympäröivä kaupunkiluonto, metsä ja maisemat (25 julkaisua). Joka kymmenes kuva kuului tähän joukkoon. Yksittäisenä paikkana erottui selvimmin leikkikentän uusi skeittiramppi, kun kuvia oli runsaasti myös rampin rakentamisesta (yhteensä 15 julkaisua).

Instagram-yhteisöpalvelun käyttäjistä on arvioitu, että naiset käyttävät palvelua miehiä useammin ja alle 50-vuotiaiden ikäryhmään kuuluvat henkilöt. Yhdysvalloissa haastatelluista netin käyttäjistä juuri nuoret, 18–29-vuotiaat aikuiset olivat aktiivisimpia instagramilaisia. Urbanit kaupunkiasujat ovat suosineet samoin kuvapalvelua esikaupunkialueen asukkaita ja maalla asuvia useammin. (Pew Research 2013)

Kuva-aineistot

Valokuvat ovat mahdollinen kaupunkitutkijaa kiinnostava identiteettiaineisto. Kuva-aineistojen analyysissä pyrkimys on ymmärtää sitä, miten kuvat viestivät, miten ne toimivat sosio-kulttuurisessa todellisuudessa ja miten ne ilmentävät sisältöjä. Retoriikalla on viitattu kykyyn suostutella yleisö, niin sanottu universaaliyleisö tai erityisyleisö uskomaan puhujaan. Kuva-aineistojen äärellä vakuuttamisen keinona ei ole kertojan puhe vaan visuaalinen tarina. Retoriikalla voi olla rooli yhteisön identiteetin rakentumisessa sekä yhteisten uskomusten ja ajattelun vahvistamisessa. Joukkoon kulumisen on retorista. Kuvat voivat toimia myös visuaalisina kielikuvina, metaforina ja metonyymeinä eli yleisempinä arkkityyppeinä vertauskuvina.

Historialliset valokuvat ovat parhaimmillaan kohdeherkkää tutkimusmateriaalia. Arkistokuvien syvärakenteen selvittäminen merkitsee kuvausten

taustojen ja tarkoitusten selvittämistä. Retoriikan näkökulmasta voidaan kysyä, onko kuvat alkujaan suunnattu universaaliyleisölle, johon kuuluvat kaikki normaalit, arvostelukykyiset ihmiset. Jos taas kuva-argumentaation kohdeyleisönä on erityisyleisö, on se ajallisesti, tilallisesti tai jonkin muun periaatteen nojalla rajautunut joukko, jolla on oma erityisintressinsä.

Kaupunginosakohtainen verkkoon asetettu kuvamateriaali ilmentää alueen identiteettiä. Kuvilla on havaintojeni mukaan ainakin kolme tavoitetta: viihdyttäminen, kommunikaatio sekä fyysis-sosiaalisen kaupunkikuvan tallentaminen. Esitettyä kaupunginosakohtaista verkkokuvastoa ovat esimerkiksi ihmiset, rakennukset, historia, luonto ja julkinen taide.

Kilpailua ja sopeutumista

Täydentyvässä ja jatkuvasti uudelleen rakentuvassa kaupungissa kohtaavat erilaiset toimijat ja heidän roolinsa. Tätä taustoitin lyhyesti sosio-biologisesta näkökulmasta. Lähtökohtana on, että yksilöt pyrkivät hyödyntämään ja käyttämään itselleen suosiollisia ympäristöresursseja kukin omalla tavallaan. Muutoksen tilassa olevassa täydellistyvässä kaupungissa, esimerkiksi saneerattavassa korttelissa tai kerrostalossa keskenään kilpailevia ”lajeja” ovat asukkaat sekä remonttityön käytännön toteuttajat (Kopomaa 2015; 2016c, 52–54). Kahden eri toimijaryhmän edustajien ekolokerot menevät osittain päällekkäin, kun asunto on ympäristöresurssina toisille koti ja toisille työympäristö. Muitakin toimijaryhmiä voi olla, esimerkiksi saneeraustyömaan johtotehtävissä olevat henkilöt tai vierailijat. Ekolokero-käsitteeseen sisältyy ajatus lajin sopeutumisesta elinympäristöönsä. Lajien syntyä ja sopeutumista olen tarkastellut ja kuvannut suomalaisen rockkulttuurin kehityksen osalta teoksessa *Suomirockin evoluutio* (Kopomaa 2014c).

Toimijoiden välillä on kilpailua, mikä voi kaventaa yksilön tilaa tai siis eliön ekolokeroa. Tällä on merkitystä myös lajin sisäisen kilpailun kannalta. Asukkailla sekä rakennusmiehillä ja -naisilla on heille ominainen sietokykynsä sopeutuessaan ympäristön asettamiin haasteisiin. Asukas esimerkiksi altistuu ja hyväksyy tietyt ympäristöhaitat, kun remontin käytännön suorittajat saattavat puolestaan vaivautua tai häiriintyä asukkaan toivomasta kasvokkaisesta kommunikaatiosta ja työn edistymisestä annettavasta palautteesta ja tiedottamisesta. Kunkin korjaushankkeen etenemisen ja edistämisen

ympärille rakentuu vielä omanlaisensa viestintämaailma. On asukaskokouksia, asuntokohtaisesti postitettuja ja rappukohtaisesti jaettuja tiedotteita sekä verkkoyhteydenottoja.

Sopeutuminen on keskeinen käsite kaupunkitutkimuksen satavuotisessa traditiossa. Kaupunkimainen elämäntapa ja asuminen edellyttävät asukkailta ja vierailijoilta jatkuvaa sopeutumista, josta kaupunkisosiologian klassikot ovat jo 100 vuotta sitten kirjoittaneet (esim. Simmel, Wirth, Park). Sopeutuminen määrittyy biologialähtöisen evoluutiotarkastelun näkökulmasta erilaisissa elinympäristöissä tapahtuvaksi mukautumiseksi, jonka seurauksena eliöt, tässä yhteydessä ihmiset selviytyvät vaihtelevissa ja muuttuvissa ympäristöoloissa. Kaupunkiasujien siirtyessä uusiin ekologiisiin vyöhykkeisiin saattaa löytyä uusia ekolokeroita, mistä prosessista voidaan käyttää nimitystä *sopeutumislevittäytyminen*. Esimerkiksi peruskorjausta välttämällä ikäihminen voi siirtyä väistöasuntoon, vanhustentaloon, ehkä tilapäisesti pihapiiriin tuotuun asuinkonttiin.

Selvittäessäni asukkaiden sopeutumista asumisen häiriöihin putkiremonttien ja niin kutsuttujen linjasaneerausten yhteydessä jaoin asukashaastattelujen perusteella kaupunkiasujat ideaalityyppisesti kahteen joukkoon, ”varautujiin” sekä ”sopeutujiin”. Varautujiksi mielletävät asukkaat pyrkivät säilyttämään omaehtoisen toimintakykynsä asumista kohdanneissa häiriötilanteissa, kun sopeutujat reagoivat kuhunkin asumisen haasteeseen sen hetkisten mahdollisuuksiensa pohjalta. (Kopomaa 2015; 2016c, 52)

Tulkitsen ja tarkennan tyypittelyni vielä seuraavin oletuksin. Sopeutujilla on vahva sidos paikalliseen ja paikallisuuteen. Samalla heidän resurssinsa voivat olla niukat, mikä estää joustavan asumismuodon vaihdon. Esimerkiksi ikääntyneelle asukkaalle koti on paitsi tuttu ympäristö, myös keskeinen osa ikäihmisen huolto- ja hoivareviiriä. Sopeutujat tiedostavat sosiaalisten suhteiden merkityksen myönteiseksi voimavaraksi omassa naapurustossaan. Selviytyminen voi merkitä sinnittelyä omassa kodissa tai kodin piirissä.

Varautujille oma asuinpaikka on valinnainen. Heillä on resursseja valita alue ja paikka, jonne he muuttuneissa oloissa voivat tarvittaessa muuttaa asumaan. Heillä on ikääntyessäänkin vahva kokemus itsellisyyden kasvusta. Varautujat hankkivat ajanmukaisia virikkeitä oman elämänsä ja arkensa piristykseksi. He ovat tietoisia riskeistä,

jotka liittyvät normaaliin elämäntapaan. He osaavat hyödyntää modernia teknologiaa mukaan lukien esimerkiksi ikääntyvien geronteknologiat, jotka auttavat arjessa ja tukevat vanhenevan ihmisen tarpeiden täyttymistä ja itsenäistä selviytymistä.

Kaupunkilaisten elämänmuotojen ja ympäristöjen yhteiskuntamaantieteellisten ja sosiobiologisten näkökulmien ohella voidaan urbaanin muutoksen tarkasteluun hakea teoriataustaa kulttuurisesta kaupunkiekologiasta (Kopomaa 1997, 14–15). Huomio kiinnittyy tällöin kaupunkilaiseen elämäntapaan ja -tyyleihin, asukkaiden kulttuurisiin preferensseihin ja arjen välttämättömyyksiin. Keskeinen intressi kohdistuisi pyrkimykseen selvittää kulttuuristen ryhmien syntyä ja kaupunkilaisia elämänmuotoja suhteessa näiden ryhmien suosimiin niin kutsuttuihin luonnollisiin ympäristöihin, paikkoihin ja tiloihin. Kulttuuriseen kaupunkiekologiaan liitän esimerkiksi havainnot ja kuvaukset nuorten urbaaneista hengailupisteistä (esim. Vienonen & Lähteenmäki 2009). Musiikkikulttuurin tutkimuksen puolelta löydän myös esimerkin kulttuurisesta ekologiasta. Tällöin tulkitsem, että musiikkilajien tai siis niin kutsuttujen skenejen syntyprosessien taustalla vaikuttaa merkittävästi maantieteellinen eristyisyys. Suomirock on kehittynyt omankuuloiseksi erityisen maantieteellisen ja kansallisen identiteetin omaavalla alueella (Kopomaa 2014c, 161).

Kaupunkilaisten sosio-kulttuurisesta sopeutumisesta ja mukautumisesta hypoteesina käy myös katutaiteen vastaanotto. Joillekin ihmisille paikallisella taiteella ei olisi juurikaan merkitystä, kun joidenkin mielestä se tarkoittaisi alueen arvon nousua tai osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuutta (vrt. Akkila 2012). Tästä asetelmasta yleistykseenä päätän, että täydentyväksi rakentuvassa kaupungissa ”ambivalenteiksi” nimettävien kaupunkilaisten joukko saattaa suhtautua välinpitämättömästi uusiin toiminnallisiin toteutuksiin tai tiivistäviin rakennussuunnitelmiin, kun ”muuttovalmiit” ovat muutoksen haastamina kypsiä vetäytymään ja siirtymään pois nykyisiltä asuinsijoiltaan. Täydentyvän kaupungin ”gentrifioijat” saattavat uudisasukkaina puolestaan edellyttää kunkin toteutuksen yhteydessä, että heidän nykyisen kotikaupunginosansa arvo ja arvostus nousevat vielä vastaisuudessa. ”Uusurbanistit” eli aktiivit nuoret nykykaupunkilaiset sietävät rosoisempiakin autenttiseksi miellettyjä ympäristöjä ja hakevat asumiseensa yhteisöllisyyttä, mikä uusien samanhenkisten asukkaiden myötä toivotusti ja tavoitellusti vahvistuu omassa naapurustossa. ”Nimbyt” puolestaan osoittavat vastustavansa naapurustoonsa sijoitettavia uusia toteutuksia, toimintoja tai rakennelmia.

Yhdessä parempi kaupunki

Aktiivit ja osaavat asukkaat ovat tuottaneet kaupunkisuunnittelijoiden rinnalla uutta tietoa ja kilpailevia tai täydentäviä suunnitelmia kaupungin täydellistämiseksi ja kehittämiseksi. Asukasaktiivien yimby-toiminta, jossa puolletaan tai ehdotetaan uusia täydennys-rakennushankkeita, ilmentää vastakkaisen nimby-liikehännän tapaan paikallista kiinnostusta omaan lähiympäristöön unohtamatta seudullisia intressejä tai jopa kansallista näkökulmaa.

OURCity-hankkeessa tavoitteena oli suunnitella yhdessä kaupunginosan asujaimiston kanssa aiempaa parempaa kaupunkiympäristöä. Kysymyksessä oli yhteishanke, jossa suunnitteleva ja koordinoiva aktiivien ryhmä teki vaihtoehtoisen kaavoitus suunnitelman Vuosaaren kaupunginosaan. Vuonna 2011 aloitetussa prosessissa työskenneltiin yhdessä paikallisten asukkaiden kanssa kartoittaen uusia ideoita kehittää Meri-Rastilasta entistä yhteisöllisempi ja elävämpi ympäristö. Meri-Rastilassa asuu noin 5000 asukasta ja suurin osa alueesta on melko väljää kerrostaloaluetta, joka on rakennettu vuosien 1989–1994 aikana. Asuntokannasta merkittävä osuus eli lähes puolet (45 %) on aravavuokra-asuntoja. Näin väestörakenne eroaa huomattavasti Helsingin keskiarvosta. Erityispiirteenä on vielä maahanmuuttajataustaisten henkilöiden merkittävä osuus. Neljäsosa meri-rastilalaisista puhuu äidinkielenään jotain muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia. (*OURCity* 2012a; 2012b)

Taustalla toimi kaupunkiaktivistien ryhmä, joka verkostoitui viranomaisten, yritysten ja eri paikallisyhteisöjen kanssa Itä-Helsingissä ja erityisesti Meri-Rastilassa. Yhteistyötä tehtiin esimerkiksi Pro Meri-Rastila -liikkeen ja Meri-Rastilan aluefoorumin kanssa. Suunnitelmien työstäminen tapahtui pääasiassa toteutettujen avointen työpajojen yhteydessä. Näissä tilaisuuksissa vaihtoehtoista suunnittelua tekevä tiimi tapasi alueen asukkaita. Yksi työpajoista järjestettiin myös koululaisten kanssa. Lähtöoletus oli, että paikallistuntemus merkitsee ymmärrystä kaupunginosan ominaispiirteistä. Yhteensä työpajalaisia tuli tapaamisiin reilut puolisen sataa henkeä. *OURCity*-hankkeessa tuotetun selvityksen pohjalta järjestettiin kolme näyttelyä, joissa paikalliset asujat saivat tutustua vaihtoehtoiseen osayleiskaavasunnitelmaan ja antaa siitä palautetta. Kaupunkiasujat olivat kiinnostuneita oman reviirinsä hallinnasta ja laajemminkin kaupungin kehittämisestä

sivuten erityisesti asumisoloja ja virkistäytymistä. Yli 2000 ihmistä tutustui näyttelyihin parin kuukauden aikana. (Hughes 2014)

Asukkaiden ehdotusten pohjalta laaditun vaihtoehtokaavan yhteydessä tavoitteena oli säästää Meri-Rastilan arvostettu rantametsä täydennysrakentamiselta. Metsää haluttiin suojella tuleville sukupolville. Täydennysrakentaminen voidaan jakaa makro- ja mikrotason täydennysrakentamiseen. Makrotäydennys merkitsee esimerkiksi liikenneväylien välisten isojen viheralueiden täyttämistä. Tämä voi huonossa tilanteessa uhata metsiä, jotka ovat tarjonneet virkistystä ja kauneutta melkein kaupungin sisällä. Mikrotäydentämisessä täytetään olemassa olevien rakennusten välisiä aukkoja. (Hughes & Berglund 2015, 196–199)

Vaihtoehtoinen yleiskaava laadittiin vuonna 2012, jolloin Helsinki oli maailman design-pääkaupunki (*WDC*). Yimby-suunnitelmasta oli siltä osin kysymys, että ehdotuksessa oli Vuosaareen luonnosteltu lähes yhtä paljon uusia asuntoja kuin mikä määrä oli ollut esillä kaupunkisuunnitteluviraston esittämässä laajemman rakentamisen visiossa. Vain autopysäköinnille oli varattu vähemmän tilaa kuin mitä nykynormit olisivat edellyttäneet. (OURCity 2012a; 2012b)

Vaihtoehtoiseen Meri-Rastilan yleiskaavaan oli sisällytetty seuraavat suunnitteluperiaatteet:

- Elvyttää ja hyödyntää olemassa olevaa asuinaluetta sekä vahvistaa sen erityisluonnetta.
- Hyödyntää paikallisten asukkaiden tietämystä omasta asuinalueestaan ottamalla heidät mukaan suunnitteluprosessiin.
- Säilyttää ja hyödyntää alueen kaupunkimaiset sekä harvaanasutut osat ja vähentää sosiaalisen eriytymisen riskiä.
- Kasvattaa alueen asuntokantaa ja parantaa alueen mainetta.

Vaihtoehtoisen asemakaavan päätavoite oli suunnitella asukkaiden toiveisiin ja pyrkimyksiin pohjautuva uusi osayleiskaava Meri-Rastilaan. Haluttiin myös edistää asukaslähtöistä kaupunkisuunnittelua ja tarjota ideoita Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastossa valmisteilla olevan asemakaavan kehittämiseen. Vaihtoehtosuunnitelman myötä alueesta toivottiin muodostuvan houkuttelevampi sekä

alueelle muuttamista harkitseville että jo alueella asuvien siellä edelleen pysyttämiseksi. (Mt.)

Sitran (*Finnish Innovation Found*) teettämässä Meri-Rastilan vaihtoehtosuunnitelmaa käsittelevässä selvityksessä puhuttiin yhteiskehittelystä (*co-creation*; FCG 2013), johon sisältyy asukkaiden mahdollisuus vaikuttaa oman asuin- ja elinympäristönsä kehitykseen. Käsitys oli, että yhteissuunnittelu, avoin ja osallistumiseen perustuva päätöksenteko sekä yhteisölliset hyödynjakomallit lisäävät hankkeiden sosiaalista hyväksyttävyyttä.

Vaihtoehtona esitetty asukaslähtöinen suunnitteluratkaisu voi olla kokonaistaloudellisesti edullinen, kun huomioidaan kunnallistekniikan ja katujen investointi- ja ylläpito-kustannukset, asukkaisiin kohdistuvat vaikutukset sekä suorat ympäristövaikutukset.

Yhteissuunnittelua voidaan käyttää ideoiden synnyttämiseen, päätöksenteon prosessien parantamiseen sekä yhteistyön ja luovuuden edistämiseen erilaisissa kaupunki-hankkeissa. Erityisesti design-ratkaisujen ja valintojen tekemisessä yhteissuunnittelukäytännöt on arvioitu hyödyllisiksi (Sadovykh ym. 2015; Oksman ym. 2014).

Käytännön esimerkit Suomessa ja maailmalta ovat osoittaneet, että yhteiskehittelyn haasteet eivät kaupunkisuunnittelussa liity vain kustannusteknisiin kysymyksiin vaan pikemminkin nykyisiin päätöksentekoprosesseihin. Yhtenä ehdotuksena esillä on ollut uudenlaisen teknisen alustan kehittäminen päätöksentekoa tukevan yhteiskehittelyn välineeksi asukkaille, yrityksille, virkamiehille ja poliitikoille. Kiinnostus on tavoittaa yhteistä näkemystä yhteisistä tiloista: *how to make shared decisions about shared spaces*. Paikallisen hyväksyttävyyden vahvistaminen edellyttää julkisen sektorin päätöksentekoprosessien yksinkertaistamista, nykyistä demokraattisempaa yhteispäätösmallia ja hyödynjakoa. (Boyer & Hill 2013)

Meri-Rastilan tapauksessa kaupunkisuunnitteluviraston ratkaisuehdotuksessa täydentävää rakentamista oli sijoitettu laajahkolle alueelle väljään kaupunkirakenteeseen. *OURCity*-yhdistyksen vaihtoehtoinen, sittemmin hylätty, kaavaehdotus tähtäsi pistemäiseen täydennysrakentamiseen olemassa olevan kaupunkirakenteen sisällä. Helsingin kaupunkisuunnittelun esittämä virallinen kaavoitusehdotus näytti vähentävän neljänneksen verran Meri-Rastilan virkistysmetsää. Paikallisten asukkaiden näkökulmasta erityisen

harmillista saattaisi olla, jos tehtyä vaihtoehtokaavaa käytettäisiin sen hengen vastaisesti vain tehokkaamman täydennysrakentamisen mallisuunnitelmana. Kaupungin tavoitteena säilyi rantametsän ulkoilupuiston rakentaminen asuinvyöhykkeeksi.

Kaupungin pistemäistä lisärakentamista edustavat muun muassa lisätyt huoneistot ja vinttiasunnot. Täydentävä rakentaminen voidaan toteuttaa myös väylämäisinä ratkaisuin tai alueellisesti laajempina kokonaisuuksina joko tiiviissä tai väljemmin rakennetussa kaupunkiympäristössä (Taulukko).

Taulukko 3. Täydennysrakentamisen vaihtoehdot ja esimerkit mahdollisista toteutusympäristöistä (Kopomaa 2014d, 23).

<i>Täydennysrakentaminen</i>	<i>pistemäinen/väylämäinen toteutus</i>	<i>alueellinen toteutus</i>
<i>tiivissä kaupunkirakenteessa</i>	esim. pysäköintikenttä	esim. sairaalakampus
<i>väljässä kaupunkirakenteessa</i>	esim. kaupunkimoottoritie	esim. rantavyöhyke (Meri-Rastila)

Huoli kaupungin kehityksestä ja tarve vaikuttaa urbaanien yhdyskuntien muutoksiin on saanut vastakaikua myös yliopistollisessa opetuksessa. Asukkaille on varattu yhdessäoppijan rooli. Kaupunkiakatemioita on Helsingin yliopiston, Aalto-yliopiston ja Helsingin kaupungin yhteistyömuoto ja -verkosto. Tavoitteeksi asetettiin, että yhteistyöllä luodaan parempaa kaupunkia. Kaupunkitutkimuksellisenä menetelmänä on yhteiskehittäminen. Siinä yhdistyvät monitieteinen tutkimus, opetus ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tarkastelu. Ilmiölähtöinen oppiminen lähtee käytännön tapausten ja ongelmien ratkomisesta. Toimiala- ja oppialakohtaista siiloutumista on haluttu murtaa. Tavoitteena on saattaa yhteen paitsi asukkaat ja yliopistotutkijat, myös opiskelijat, kaupunkien päättäjät, kaupunkisuunnittelijat ja muut vartenotettavat viran- tai toimenhaltijat.

Verkkopohjaiset kyselyt joukkoistamisena

Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston toteuttamassa karttakyselyssä vuonna 2013 kerättiin ihmisten mielipiteitä täydennysrakentamiseen soveltuvista paikoista ja mahdollisista ratkaisuista. Kartalle saatiin yli 33 000 paikannusta ja verkkokyselyyn ”Helsinki 2050” vastasi yli 4600 henkilöä. Verkon kautta tapahtuva osallisuus

kaupunkisuunnitteluun näytti innostavan eniten 30–39-vuotiaita kaupunkilaisia. Heitä oli noin kolmannes kaikista vastaajista. (KSV 2014; Kopomaa 2014d) Kaupunkilaiset konsultoivat kyselyssä tulevaa kaavatarkastelua. Kaupunkisuunnitteluvirasto selvitti asukasmielipiteitä yleiskaavaluonnoksen suunnittelun pohjaksi. Merkittävä osa verkkokommentoinnista koski asuin- ja virkistysympäristöjä. Verkkopohjaisessa kyselyssä koottiin yhteisön osaamista rajattua tehtävää varten. Käytäntöä voidaan kuvata joukkoistamisena (*crowdsourcing*; Surowiecki 2004) ja hajautettuna ongelmanratkaisu- ja tuotantomallina. Joukkouttamiskeskusteluun olen tutustunut myös Wikipedian kautta, mitä verkkojulkaisua pidetään klassisena esimerkkinä joukkoistamisen toteuttamisesta käytännössä.

Sähköisten kyselyjen karttapaikannustekniikat ovat esimerkki teknologisesta kehityksestä, joka on onnistunut lähentämään suunnittelun ammattilaisia ja harrastelijoita. Tähän viittaavat myös Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston käyttämät iskusanat ”sisäisen suunnittelijan” löytämisestä sekä kaupunkilaisten toimimisesta ”hetken suunnittelijana”. Avoimet kysymykset verkkokyselyssä ”Helsinki 2050” koskivat tulevaisuuden Helsinkiä. Kartalle oli mahdollista merkitä esimerkiksi paikkoja, jonne voidaan rakentaa asuntoja, minne kaivataan parempia kulkuyhteyksiä, missä on kohennusta kaipaavia kaupunkitiloja tai missä sijaitsevat tärkeät virkistysalueet. Myös kyselyn väittämäsivulla olleiden kysymysten sisällöt oli rakennettu yleiskaavatyöskentelyä tukeviksi.

Tietoa haluttiin saada kaupunkilaisten mielipiteistä yleiskaavan *luonnoksen* suunnitteluun. Web-pohjaisessa kyselyssä toive oli, että vastaaja perustelisi karttapaikannuksen yhteydessä paikan ja kohteen valintaa tai toisi esiin ehkä aivan uuden suunnitteluidean. Kokoon saadut ideat olivat sitten sisällöltään varsin vaihtelevia, esimerkiksi ”Lohja liitettävä Helsinkiin”, tarvitaan ”kaavoitusyhteistyötä” naapurikuntien kanssa, ”kelluva kerrostaloalue”, ”sisäpuisto”, ”tuulivoimaloita” ja järkevään kuluttamiseen ohjaava ”Roskalavapaviljonki-tapahtuma”. Kyselyn avovastauksista muodostui runsas kommentointiaineisto ja eräänlainen ideapankki kaupunkilaisten kokemuksellisenä palautteena. (Kopomaa 2014d, 5)

Joukkoistamisen kautta suunnittelun tueksi voidaan koota kaupunkilaisten kokemustietoa, yleisosaamista ja paikallistuntemusta sekä mahdollisesti ideointiin tai visiointiin liittyvää luovuutta. Ymmärrys on, että moniarvoisen asukaspalautteen ja joukkoistamisen avulla

tuotteesta tai siis kaupungista tulee sellainen kuin asiakkaat, kaupunkilaiset haluaisivat sen olevan. Tutkimushavaintojen koostaminen ja yhteenvedot toimivat joukkoistamisprosesseihin osallistuville usein myös palkintona osallistumisesta. Tutkimustulosten esittelyä, niin sanottua aggregointia tekevät esimerkiksi fasilitoijiksi määritellyt toimijat (Linkola & Kokkonen 2012, 35).

Aiemmin kaupunkilaiset ovat olleet demokratian ja siihen pohjaavan kommunikatiivisen suunnittelun näkökulmasta kuultavia osallisia. Nyt heidät nähdään kaupunkikehityksen tuottajina. Innovatiiviset palvelut, kuten kehitetyt, täydellistyvät ympäristöt edellyttävät yhteiskehittelyä ja käyttäjien osallistumista tuotekehittelyyn. (Schulman & Mäenpää 2015, 81)

Joukkoistamisen avulla toteutettu tuotekehitys voi osaltaan vahvistaa asiakaskunnan sitoutumista brändiin, kaavoituksen yhteydessä kaupunkiin ja sen suunnitteluun, ehkä oman kaupunginosan paikallisuuteen. Vastaajaksi motivoitumisen taustalla voi kaavoitusta koskevan karttakyselyn yhteydessä olla kiintymys omaan kotiseutuun. Palautteessaan KSV:n karttakyselystä vastaajat esittivät toiveen vastaustilasta myös yleisluonteisille kehittämisteemoille. Liikenteen ja alueellisen syrjäytymiskehityksen osalta kaivattiin samoin jatkossa lisäselvityksiä. (Kopomaa 2014d, 7)

Karttakyselyn vastaajat olivat pääosin ”yimbyileviä” kaupunkilaisia, jotka näyttivät mieltävän mahdolliset rakennushankkeet ja -kohteet keinoiksi vahvistaa seudun menestystä ja myönteistä kehitystä. He halusivat vaikuttaa myös julkisen liikenteen suosion kasvattamiseen sekä jalan tai pyörällä liikkuvien kaupunkilaisten tarpeiden huomioimiseen ja ympäristön uusiin esteettisiin laatustandardeihin. (Mt.)

Kaupunkipolitiikan välineenä *osallistava asukasbudjetointi* on sekoitus ylhäältä alaspäin lähtevää näkökulmaa ja retoriikkaa, jossa painotetaan alhaalta ylöspäin kansalaisuudesta tavoitettua (vuoro)vaikuttavuutta. Budjetointimenettelyjen yhteydessä, joissa taloudellista päätösvaltaa on delegoitu asukkaille, kootut kehittämisideat voivat olla heikkoja signaaleja mahdollisista yhteiskunnallisesti merkityksellisistä kehityssuunnista. Yksi ensimmäisistä asukkaille suunnatuista ideakilpailuista järjestettiin pääkaupunkiseudulla pari kymmentä vuotta sitten. Helsingin johdon arvio oli, että ideakilpailun kaltaista menettelyä voidaan jatkossa soveltaa esimerkiksi asuntorakentamisen suunnitteluun liittyvissä kysymyksissä

(Kare ym. 1998, 5–6). Kaikissa tapauksissa kansalaisaloitteet ja asukkaiden tekemät ehdotelmät ovat ulkoisia vihjeitä ja havaintoja ympäristöstä, joilla on tietoisuuteen tultua kyky suunnata ihmisten toimintaa (Aaltonen & Wilenius 2002, 108).

Kaupunkien kehittämistoimintaan voidaan tänä päivänä liittää strategia, jossa tavoite on panostaa yhteistyöverkostoihin sekä hyvien ideoiden aktiiviseen etsimiseen ja hankintaan. Menestyminen edellyttää muun muassa kykyä ennakoida kaupunkilaisten kiinnostusta ja yleisen ilmapiirin otollisuutta kehittämisideoille. Luovaksi määritellyssä kaupungissa kohtaavat erilaiset toimijat. Ajatusten vaihtoa ruokkii kylämaisten kaupunginosien urbaani pulssi. Älykkääksi mielletty kaupunki (*smart city*) hyödyntää avustavia teknologioita ja asukkaiden mielekkääksi koeteltua toimintaa. (Bradley & Tunström 2004; Florida 2002; Kuokkanen 2005, 15–18; Oliveira & Campolargo 2015; Townsend 2013)

Trendikkäästi kaupungin kehittämishankkeista on puhuttu innovaatioalustana tai yhteentoimivuusympäristönä. Ideaalissa tilanteessa kaikille avoimessa prosessissa joukkoistamisen kautta onnistutaan tavoittamaan niin sanottua massojen viisautta ja kyetään tarjoamaan väline parviällyn konkretisoitumiselle esimerkiksi asukaslähtöisenä innovaatiotoimintana (Brabham 2009; Ansanelli ym. 2011). Kaupungin viranomaistoimijat pyrkivät kumppanuuteen kansalaisten kanssa vaikuttamisprosessissa, jossa tunnistetaan ja tunnustetaan paikallisten asukkaiden asiantuntijuus. Kaupunkikansalaisten ja heidän yhteisöjään edustavien neuvottelevien toimijoiden osallistumisen uskotaan voivan tuottaa vaikuttavia ratkaisuja paikallisiin ongelmiin sekä pystyvän edistämään kaupunkialueiden hyvinvointia ja taloudellista kestävyyttä. (Arnstein 1969; Boonstra & Boelens 2011; Foster-Fishman ym. 2007; Kopomaa 2014d; Mäenpää & Faehnle 2016; Putnam 2000; Wagenaar 2007)

Sähköistä osallisuutta

Digitaalisia alustoja hyödyntäen on asukkaiden toivottu kiinnostuvan, ehkä innostuvankin, oman elinympäristönsä kehittämistyöstä (Kopomaa & Salin 2017, 24). Suunta on kohden sähköistä palveluasiantuntijaa, joka ei kuitenkaan kaikilta luonnistu. Tällöin avustavat yhdys- tai tukihenkilöt voivat kerätä asukkaiden näkemyksiä kannettaviin mobiililaitteisiin julkisilla paikoilla, kauppojen luona tai kaupunginosatapahtumien yhteydessä. Näin toimittiin esimerkiksi Maunula-talon osallistuvan budjetoinnin yhteydessä.

Asukkaiden vaikutusmahdollisuudet eivät lopulta tyhjenny ”kerro kartalla” tai ”hyväksy tai vastusta” -tyyppisin peukutus-prosessein, vaikka esimerkiksi mukavoitetuilla osallistumissimulaatioilla on tulevaisuudessa mitä todennäköisimmin merkittävä rooli lähidemokratian käytänteissä. (Palonen 2017; Mäyrä 2011) Espoon keskuksen Mun Idea -kilpailussa (2017) verkkoympäristöön rakennettiin äänestystä varten kuvitettu, visuaalisesti houkutteleva tila. Osallistumista on tavoitettu ja tavoiteltu kehittynein virtuaalisin menetelmin.

Asukkaita osallistavien menetelmien kehittäminen linkittyy digitaalisten alustojen myötä pelillistämiseen (*gamification*). Tavoite on motivoida asukkaita osallistumaan suunnitteluun ja lisätä uusien menettelytapojen käyttäjäystävällisyyttä. Pelillistämiseen liittyy tyypillisesti pisteiden anto, saavutusten ja tasojen kirjaaminen tai vertailut käyttäjien välillä, edistymistä osoittavat mittarit sekä konkreettiset tai symboliset tunnustukset osallistujille (Hamari 2014; Hyvönen 2008). Kansalaisia voidaan konsultoida kohtuullisen miellyttäväksi koetuilla osallistavan pelillisyyden keinoilla viranomaisen säilyttäessä roolinsa viimekätisenä päätöksentekijänä. Runsaana kukoistanut tai vähäisempi osallistumisen aste ei uhkaa hallinnon asemaa vaan päinvastoin vahvistaa viranomaistoimijoiden roolia, kärjistäen ilmaistuna: toinen kansalaisten merkittävän aktiivisuuden vuoksi, toinen mahdollisen osallistumattomuuden seurauksena (Masser & Mory 2016).

3-D- ja muut esityskuvat tulevasta kaupunkiympäristöstä ovat abstraktia tietoa, jota on tarve osallisuutta vahvistaen tehdä ymmärrettävän näkyväksi. Visualisoinnit ja tämän alakategoriana infografiikat pohjaavat abstraktiin tietoon, jota kaupunkisuunnittelussa edustavat muun muassa asemakaavat. Tiedon keruu, taltiointi, analysointi, arvottaminen ja jaettavaan muotoon saattaminen edellyttävät informaatiomuotoilua (Koponen ym. 2016, 12). Sen avulla tieto saatetaan saavutettavaksi, välitettäväksi ja käyttökelpoiseksi. Selkeä ajattelu tehdään näkyväksi.

Käytettyjä digitaalisia osallistumismenetelmiä ovat useimmiten sähköiset karttapohjaiset kyselyt, kuitenkin alan yritystoiminnan tavoitteeksi on markkinoinnin yhteydessä voitu nimetä ei vähempää kuin perustavan laatuisten muutoksen aikaan saaminen yhdyskunta-, kaupunki- ja arkkitehtuurisuunnitteluun. Kehittyneintä joukkoistamista edustaisivat tällöin työkalut, joiden avulla urbaanit toteutukset syntyisivät kaupunkisuunnitteluun osallistuvien kansalaisten keskinäisten pienten parannusten tuloksena.

Tutkimustehtäväksi täydentyvä urbaani

Karkeasti ottaen kaupunkisuunnittelulle on täydennysrakentamisessa tarjolla kaksi vaihtoehtoa. Korvataan aiemman yhdyskuntarakenteen mukainen puuttuva pala kaupunkia, jolloin kysymyksessä on korvaava rakenne. Täydentyvässä kaupungissa kaupunkirakennetta on päivitetty jatkamalla, korottamalla, yhdistämällä ja muokkaamalla rakennettua ympäristöä. Voidaan toiseksi tuottaa uutta luovia rakennusratkaisuja, jotka hyödyntävät olemassa olevaa avoimuutta. Löytyy paikka uusille alueellisille suunnitelmille ja uudelle ilmeelle. Perusteluina muutokselle ovat olleet muun muassa käyttämättömäksi mielletyn maa-alan hyödyntäminen, taloudellisen lisäarvon aikaansaaminen, lisätilan tarve ja mahdolliset kaupunkikuvalliset pyrkimykset. (Ilonen 2013)

Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston tilaaman verkkokyselyn yhteydessä kootuissa kehittämis ehdotelmassa esillä olivat erilaiset ideat lähtien uusista kaupunginosista ja asuinrakennuksista päätyen kadunhoidon yksityiskohtiin, hidastetöyssyihin, katusiisteyden vaalimiseen ja viheristutuksiin (Kopomaa 2014d, 8). Ideoitiin esimerkiksi, että ”Viikintien liittymään mahtuisi kokonainen kaupunginosa” ja, että ”amsterdam-tyylinen talorivi rannassa olisi mielestäni kauniimpi kuin nykyinen Krunikan (Kruununhaan) ympäriaajorata ja Pohjoisranta rauhallisempi ja hienompi asuinkatu”, koettiin myös, että samainen kaupunginosa oli ”kivikylä, (jonne) saisiko mahtumaan puita?”

Rakennusten ja liikenneväylien ohessa lisätty kaupunkiluonto, istutukset ja kasvillisuus merkitsevät osaltaan kaupungin täydennysrakentamista ja tiivistymistä. Istutukset herättävät harvemmin kaupunkilaisissa huolta, ja ehkä vain, jos pusikoihin tai villiintyneisiin luontosaarekkeisiin liittyy ei-toivottua häiriköivää käyttäytymistä. Laajat kadunvarsi-puustojen uusimissuunnitelmat ovat kuitenkin huolestuttaneet paikallisia asukkaita ja laajemminkin kaupunkilaisyleisöä. Jos kattavaa puiden uusimista ei toteuteta ajallaan, on tuloksena puuston eri-ikäistyminen, puiston yhtenäisen hahmon muuttuminen ja näin kaupunkikuvan visuaalinen eroosio (Kopomaa 1995, 93–95). Valittavana on kärjistään *yhtenäinen väljyys*, jos päädytään laajahkoihin uusimistoimiin tai *väljentynt yhtenäisyys*, jos ratkaisut tehdään esimerkiksi puukohtaisesti, uusien ja korjaten siellä, missä se kulloinkin on välttämätöntä. Tämä viherympäristöön liittämäni dilemma voidaan rinnastaa

myös rakennetun ympäristön purkavaan uusimiseen joko laajana toimenpiteenä tai pistemäisinä toteutuksina.

Tiivistävä täydennysrakentaminen on saanut asukailta kannatusta kohdentuessaan muun muassa pienteollisuusalueille tai avoimille pysäköintikentille. Pientalojen rakentamisessa on epäilyttänyt niiden sopivuus tiiviiseen kaupunkimiljööseen, samalla kun yleisesti tiedetään, että omakotitalotyyppiset ratkaisut ovat säilyttäneet kiinnostavuutensa suosittuna asumismuotona. (Kopomaa 2014d, 10)

Ei vain fyysinen rakenne, vaan myös uusi kaupunkia täydentävä toiminto voi olla vallitsevan alueidentiteetin mukainen tai paikallisen identiteetin suhteen uutta synnyttävä. Kukin toiminto ja fyysinen elementti omaa vielä joko vahvan sidoksen sijaintiympäristöönsä tai vaihtoehtona on kärjistäen, että sidos on löyhä, jääden heikoksi tai pinnalliseksi. (Kopomaa & Manninen 2002, 45)

Paikkasuhteen määrittelyn kannalta oleellinen kysymys on, mikä on toteutetun tai toteutettavan rakenteen, tapahtuman tai käytännön havaittu tai koettu asema paikallisen yhteisön näkökulmasta? Millaisena kaupunkia täydentävän toteutuksen rooli näyttäytyy suhteessa aikaan, ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja kohtaamisiin sekä olemassa olevaan yhdyskuntarakenteeseen? Yksin toiminnon tai rakenteen puolelta tilannetta tarkastellen sijoituspaikka on aina ainutkertainen ja tässä suhteessa merkityksellinen.

Täydentyvässä kaupungissa sosiaalis-toiminnallisia ja fyysis-rakenteellisia paikallisen integroitumisen vaihtoehtoisia kehityskulkuja vastaa neljä nimeämääni kaupunkityyppiä, jotka ovat ”yhdentävä”, ”mukautuva”, ”sulautuva” ja ”eriytyvä kaupunki” (Taulukko).

Taulukko 4. Neljä täydentyvän kaupungin kehityskuvaa.

Suunnitteluratkaisuina fyysiset toteutukset & toiminnalliset käytänteet	Vallitsevan alueidentiteetin mukainen toteutus	Paikallisesti alueen identiteettiä muuttava toteutus
Vahva paikkasidos eli yhteys sijaintiympäristöönsä	1. YHDENTYVÄ KAUPUNKI: <i>toiminta on entisen luonteista ja uudet toteutukset ovat kiinteästi sidoksissa entiseen</i>	3. SULAUTUVA KAUPUNKI: <i>ympäristö on jaetun uuskäytön ja aktiivisen kulutuksen kohteena muodostaen uuden paikallisen toiminnallisen keskittymän</i>
Heikko paikkasidos eli pinnallinen tai muodollinen yhteys sijaintiympäristöönsä	2. MUKAUTUVA KAUPUNKI: <i>aluetta täydentävät toiminnot elävät omina saarekkeinaan tai liikkumisympäristöinä toteutuksen mukautuessa ja myötäillessä olemassa olevaa</i>	4. ERIYTYVÄ KAUPUNKI: <i>alueelle sijoittuu vahvoja, tutusta poikkeavia käyttömuotoja ja -ympäristöjä, samalla yhteys paikalliseen jää etäiseksi</i>

Ryhmittelyn taustalla on kulttuurien kohtaamisesta esitetty kaavio, jossa nimetyt kategoriat ovat assimilaatio, marginalisaatio, integraatio ja separaatio/segregaatio (Berry 1997, 9–10). Psykologi John W. Berryn esittämässä luokittelussa keskeistä on yksilöiden ja ryhmien omaksuma suhde toisaalta kulttuurin ylläpitoon tai siis kulttuuristen erityispiirteiden säilyttämiseen, toisaalta toisen kulttuurin kohtaamiseen ja siihen osallistumiseen. Vuorovaikutus tapahtuu valtakulttuurin ja vähemmistökulttuurin välillä. Assimilaatio viittaa toiseen kulttuuriin sulautumiseen. Marginalisaatiossa ei tapahdu hakeutumista minkään kulttuurin piiriin ja asenne on torjuva. Integraatiossa säilytetään oma kulttuuri. Separaatio linkittyy haluun erottua ja välttää sekoittumista, kun segregatio merkitsee eriyttävää ja eristävää ei-toivottua vaihtoehtoa.

Käsillä olevaan julkaisuun sisällyttämäni tutkimustehtävä on määritellä ja kuvata tarkemmin täydentyvän kaupungin kehitysmallien piirteitä. Aloitan luvut yleisemmillä tapausten esittelyillä. Niissä selvitän erilaisten tilahankkeiden ja toteutusten merkitystä

täydentyvässä kaupunkirakentamisessa ja täydentyvän kaupungin rakentumisessa. Sukellan ”kiehtovaan urbaaniin”. Keskusteleva tutkielma pohjaa tekemiini selvityksiin ja rajattuihin tutkimustehtäviin, jota materiaalia olen teemoittanut ja uudelleen muokaten päivittänyt ja täydentänyt.

Kaupunkitutkimuksellista inspiraatiota ovat tarjonneet kaupunkikulttuuria kuvaavat esseistiset tekstit. Tällöin kaupungista on kirjoitettu innostavasti tavalla, jossa risteävät kaupunkisuunnittelu, teknologinen kehitys ja kaupunkiasujien läsnäolo (esim. Mumford 1949; Davis 1990). Tarkastelussa korostuu monenlaisten aineistojen, lähteiden ja tutkimuskirjallisuuden hyödyntäminen. Tuoreita näkökulmia urbaanien ilmiöiden kuvaukselle ovat tarjonneet myös kaupunkikolumnistit ja vaihtoehtoista kaupunkia etsivät ja tuottavat ryhmittymät. Keskustelu kaupungin ”täydellistymisestä” muistuttaa, että kaupunki ei ole koskaan valmis, samalla kun esillä on toiveikas visio entistä ihmislähtöisemmän ja -läheisemmän kaupungin rakentumisesta. Kaupunkisuunnittelu on tavoitellut ja tavoittelee kunakin hetkenä parasta mahdollista kehitysvaihtoehtoa – näin ainakin ideaalisti tulkiten.

Olen ryhmitellyt esitettävät tilatapaukset neljään luokkaan ja neljään kirjan lukuun. Tyypittelevä mallinnus ei tietenkään tee täyttä oikeutta tapausesimerkkien ja kaupunki-ilmiöiden moninaisuuden rikkaudelle. Paikoin olen tekstissä viitannut vaihtoehtoihin tulkintoihin. Esittämieni luonnehdintojen pohjalta ei myöskään voida tehdä normatiivista päätelmää kaupunkisuunnittelun parhaista käytännöistä, mutta kaupunkia tiivistävien vaihtoehtoisten toimien moninaisuuden jäsentämiseen sekä kaupunkisuunnittelu-strategioiden tarkasteluun tarjottu kehys soveltuu. Malli tarjoaa myös tyypittelevän vision kaupungin mahdollisista tulevaisuuksista ja välineen tulevaisuuden kaupungin kuvitteluun. Esitykseen sisältyvien painotusten toivon innostavan kriittistä lukijaa omiin kysymyksenasetteluihin ja jatkokeskusteluihin niin laajasti mielletyn kaupunkitutkimuksen kuin käytännön suunnittelutyönkin parissa. Tapauskuvausten kohteet, ympäristöt ja ilmiöt sijoittuvat pääosin Helsinkiin, paikoin havainnoimaani Maunulan kaupunginosaan.

1. Yhdentyvä kaupunki

Kaupunki ja sen rakennukset voivat itsenäiseksi toimija-agenteiksi tulkittuna juurruttaa itseensä toimintoja, suunnitelmia ja toteutuksia, joilla on vahva yhteys sijoitusympäristöönsä tai sijaintipaikkansa. Seuraavat ”yhdentyvän kaupungin” tapausesimerkit tuovat julki kaupungin säilyttävää ja samalla itseensä sisällyttävää funktiota ilman, että alueen identiteetissä tapahtuisi merkittävää muutosta tai, että se rakentuisi osaidentiteettiensä myötä uudenlaiseksi. Kuvattavina ilmiöinä ja kohteina ovat kaupunkitaide, kävely-ympäristöt, jälkiasennetut hissit, talokohtaiset suojat sekä asuminen remonttiajan kodissa, mikä viime mainittu tapausesittely liittyy asumisen täydellistymiseen linjasaneerauksen yhteydessä. Tämä käytäntö ja muut kirjatut esimerkit sovittuvat olemassa olevaan ympäristöön sitä suuremmin muuttamatta.

”Yhdentyvässä kaupungissa” uusi ympäristöllinen panostus jatkaa vallinnutta tilannetta. Uusien aktiviteettien, uuden rakentamisen ja paikkojen rakentumisen yhteydessä toiminta säilyy alueella entisen luonteisena ja uudet toteutukset ovat sidoksissa alkuperäiseen paikallisuuteen painottaen pysyvyyttä. Täydentyvä osa kaupunkia, täydennysrakennettuna tai toiminnallisesti vahvistettuna, jatkaa asumisen ja muiden toimintojen perinteitä siten, että uustoteutukset nivoutuvat kiinteäksi osaksi ympäröivää ”vanhaa” miljöötä.

Kaupunkitaidetta

Julkiseen tilaan sijoitetut teokset on usein tehty kivistä tai pronssista, väliin betonista ja metallista. Helsingissä Hakaniementorin rantavyöhykkeelle, joka kuuluu perinteiseen Pitkäsillan pohjoispuoliseen työväenkaupunginosaan, pystytettiin vuoden 1990 alussa Neuvostoliiton lahjoittama metallista valmistettu Maailmanrauha-patsas (Kopomaa 2012, 53–54). Neuvostopatsas onnistuttiin sijoittamaan reuna-alueelle, kaupunkitilalliseen katveeseen. Teoksen sosialistinen realismi herätti aikanaan mielipiteitä sen sijoittamisen puolesta ja vastaan. Patsaan poistaminen olisi kaiketi ollut osoitus yhdenlaisesta suomettumisesta. Kansanomainen, hauska kutsumanimi patsaalle on ”Katiskavarkaat”: teoksessa ihmishahmot kannattelevat lehvin koristeltua maapalloa kuvaavaa pyöreää

kehikkoa. Kaikkiaan Hakaniemen alueelta löytyy kymmenisen veistosta tai muistomerkkiä (Rantaheikka 1994). Unioninakselina tunnetun kadun varrella on kaksi teosta, Ympyrätalon sisäpihalla *Symboli* (1985) ja *Sodanajan Nainen* -patsas (1994) Toisella Linjalla. Useampi sata muistomerkkiä koristaa tänä päivänä pääkaupunkia, kun ensimmäinen julkinen muistomerkki pystytettiin Helsinkiin vuonna 1835.

Tyypillisesti julkisten taideteosten tavoitettavuutta pyritään ohjaamaan rajaamalla kohteet selvästi irti ympäristöstään kehystämällä tai rakentamalla niille optimaalisia tarkastelupisteitä (Naukkarinen 2011, 36). Näin teoksen erottumista tavoitellaan ”yhdentyvässä kaupungissa” ympäröivän toiminnan ja käytänteiden jatkuessa entisen luonteisina.

Suomalaiset arvostavat arjen ympäristöjen taidetta. Väittämää voi perustella Prosentti taiteelle -hankeen kyselytuloksilla, sillä reilut kaksi kolmasosaa vastaajista näkisi mielellään taideteoksia asuinalueellaan, puistoissa ja muissa julkisissa tiloissa. Kyselyn perusteella taide tuottaa elämyksiä tai muuta iloa suurimmalle osalle suomalaisista. Taiteen katsotaan parantavan viihtyisyyttä ja turvallisuutta sekä nostavan asuinalueen ja rakennusten arvoa. Vastaajista lähes puolet oli halukas maksamaan yhden prosentin lisähinnan omistusasunnosta, jos taide on nivottu osaksi rakentamista. Opetus- ja kulttuuriministeriö on ohjeistanut julkisen taiteen hankintojen tekemistä prosentti-periaatteen mukaisesti valtion, kuntien ja kirkon rakennuskohteissa. (Hannus & Pulkkinen 2015, 5–6; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013)

Prosenttiperiaate tarkoittaa, että noin yksi prosentti rakennushankkeen budjetista käytetään taiteeseen. Periaatteen toteuttamiseksi on useita rahoitusmalleja. Prosenttiperiaate voi toteutua kunnan kaavoitus- tai rahoituspäätöksenä tai se voidaan asettaa esimerkiksi tontinluovutuksen ehdoksi. Prosenttiperiaatetta voivat noudattaa myös yksityiset rakennuttajat. Periaate soveltuu niin täydennys-, uudisrakentamiseen ja peruskorjauksiin kuin infrastruktuurin rakentamiseen. (Isohanni 2006; Uimonen 2010; Kaipainen ym. 2013; Kolttola 2015; Hannus & Pulkkinen 2015)

Taide näyttäytyy useimmiten irrallisena hankkeena, joka ikään kuin päälle liimattuna integroidaan suunniteltuun ympäristöön. Tontinluovutusehtoihin voidaan kuitenkin kirjata prosenttiperiaate, joka saattaa johtaa parhaimmillaan kokonaisen taidekaupunginosan

syntyy. Taide on luonut omannäköisyyttään ja identiteettiä esimerkiksi Helsingin Arabianrannassa. Rakentamattomat ranta-alueet ovat olleet kaupungin asuntotuotannon kiinnostuksen kohteena 1980-luvun lopulta lähtien. Arabianrannan rakentaminen alkoi vuonna 2000 entiselle jättömaalle. Arabianranta oli Suomessa ensimmäinen suuri taidehanke, jossa hankinnat käynnistettiin jo rakennusten suunnitteluvaiheessa. Teokset toteutettiin yhteistyössä arkkitehdin, rakennuttajan, taidekoordinaattorin ja muiden suunnittelijoiden kanssa. (Hannus & Pulkkinen 2015, 18)

Rahastomallissa uuden kaupunginosan rakennuttajat osallistuvat taidehankkeisiin kerryttämällä yhteistä rahastoa, jonka varoista taideteokset ja mahdolliset taidetapahtumat toteutetaan. Esimerkiksi Kalasataman alueelle sijoitettavasta taiteesta noin 2/3 on pysyviä taideteoksia, loput väliaikaista taidetta ja tapahtumia. (Mt., 22)

Julkiset rakennukset, kuten museot, kirjastot ynnä muut kulttuuri-instituutiot edustavat usein aikamme rakennustaidetta, mutta myös esimerkiksi liikenneväylät on huomioitu ympäristötaiteen kohteina. Ympäristötaiteen säätiö valitsi Kehäradan vuoden 2015 ympäristötaidekohteeksi.

Rakennusarkkitehtuuri ja kaupunkisuunnittelun kaavaratkaisut voivat sisältää luovuutta ja ainutkertaista toteutusta, jolla on kaupunkikuvassa taiteellista arvoa. Esimerkiksi kuvanveistäjä Martti Aihha on tehnyt työryhmineen ehdotuksen urBaanasta (2012) nauhamaisesta kaupunginosasta Helsingin keskustassa. Aihalle alueen kehittäminen oli jatkoa hänen aiemmille töilleen alueen tuntumassa. Näitä olivat Ruoholahteen sijoitettujen *Rumba*-veistos (1992) ja liikennesilta alikulkutunneleineen (2011). Alikulun ja sen ylittävän ajoneuvosillan rakenteet on pinnoitettu alumiinilla, jonka aaltoileva muoto ja kohokuviointi on yhdistettävissä mielikuvaan merestä. Alikulku on rakennettu avoimeksi ja torimaiseksi.

Helsingin Stockmannin tavaratalon julkisivuun Martti Aihan toimisto suunnitteli verhoilun vuonna 2006 rakennuksen laajennus-projektin yhteydessä. Vastaavat viritykset ovat yleistyneet huomattavasti tämän vuosikymmenen puolella. Tavaratalon ulkoseinälakanan kuvat oli koostettu vanhoista valokuvista sekä mainoskuvista. Lehdistötiedotteen mukaan verhoilu antoi kaupunkikuvaa häiritsevälle työmaalle uuden myönteisen olemuksen. Muiston viritetystä kankaasta toivottiin jäävän elämään kaupunkilaisten mieliin vielä

rakennustyömaan poistuttua. Toteutus oli yhteydessä menneeseen myös historiallisten kuvien kautta.

Nykytaiteen keskiössä ovat kysymykset tilallisuudesta ja paikkasidonnaisuudesta. Taiteen ja tilallisuuden yhteyttä osoittaa osaltaan, että Kuvataideakatemian yhdeksästä professuurista kolme on liittynyt suoraan tilallisuuteen. Ympäristö- ja maataide ovat vuosikymmeniä karttaneet museoinstituutiota. *Lux Helsinki* -valofestivaaleissa valoteoksia on useana vuotena esitelty kantakaupungin ulkotiloissa. Esillä on ollut valon liike, mitä on saatettu vahvistaa auditiivisesti. Teoskavalkadissa on ollut mukana myös kattavia kaupunkiteoksia, kun harkitusti valittuun paikkaan sovitettut teokset ”jatkat” paikan identiteettiä varmistaen mielikuvaa ”yhdentyvästä kaupungista”. Tällöin kaupunki on itsessään ollut näyttämö tapahtumalle. Vastaava tilanne on ollut Taiteiden Yössä, kun kaupunki on tapahtuman lavasteena.

Arkkitehtuuriltaan merkittävien rakennusten rinnalla ovat näkyvimmin julkista taidetta kaupungeissa edustaneet veistokset. Valkoisella tilalla, gallerioilla on samoin kivijalkaliikkeinä vahva yhteys urbaaniin ympäristöön. Teos, sisätilana tai ulos sijoitettuna, voi myös itsessään muodostaa paikan. Muistomerkit ovat saaneet rinnalleen karnevalistisia tapahtumia ja mielenilmauksia, joihin liittyvät erilaiset leppoistavat tilat ja tilojen leppoistukset.

Julkisena taide on lähtökohtaisesti kaikkien kaupunkilaisten saavutettavissa. Sijoituspaikka määrittää tavoitettavuutta. Julkiseen tilaan sijoittuvat kaupunkitaideprojektit muistuttavat kaupunkilaista siitä, että kaupunki on asukkaitaan varten, että kaupunki on ihmisen koti (Lefebvre 1996; Rajanti 1999).

Taiteistamisen kirjoja

Ulkopuolisten tai muualta tulleiden näkemykset voivat virkistävällä tavalla tarjota uudenlaista tulokulmaa tutuiksi käyneisiin kaupunkikuvallisiin esillepanoihin – se mikä toiselle voi olla arkisesti hiilikasa, voi toiselle olla säilyttämisen arvoista fasinoivaa taidetta: *Keep the coal stack, poorman’s Kilimandjaro, real life graphic art*, kirjoitti eräs vastaaja Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston karttakyselyssä (Kopomaa 2014d, 22). Paikat ja tilat saavat lisäarvonsa ja samalla merkityksensä tulkintojen kautta. Kaupunki täydellistyy näin

myös merkityksen antojen, esimerkiksi tavanomaisesta poikkeavien mielikuvien, turistisen tai estetisoivan katseen myötä.

Kun taiteeksi tunnustetaan sellaiset teokset, jotka on esitetty taiteena tai tulkittu taiteeksi, saattaa esimerkiksi niin kutsuttu sissiviljely näyttäytyä paitsi viherrakentamisena, myös ympäristötaiteena. Samoin siirrettävissä katumainoskylteissä eli A-standeissa voi olla sellaisia ratkaisuja, jotka lähentelevät viimeistellyn estetiikkansa ja ainutkertaisen muotoilunsa tai käsityönsä vuoksi taideteoksen asemaa.

Katutaide määrittyy luvanvaraiseksi, kun amatööriarteelta, kuten neulegraffiteilta, liimattavilta tarroilta ja julisteilta sekä performatiiviselta pukeutumiselta tätä ei edellytetä. Luvallisilla, vapaan taiteilun maalauspaikoilla on ajateltu kyettävän parantamaan taiteilijoiden mahdollisuuksia taiteelliseen ilmaisuun ja samalla lisäämään graffiti- ja katutaiteen näkyvyyttä sekä näiden asemaa taiteen kentällä. Jyväskylässä on kaksi graffiti- ja katutaiteelle omistettua tunnelia. Toive on, että avatut katutaidetunnelit synnyttäisivät uudenlaista kaupunkitilaa, jossa taiteen tekijät ja kuluttajat voisivat kohdata toisensa ja, joka loisi perustaa tavanomaista syvemmälle vuorovaikutukselle myös kaupunkiasujien välillä. Voisiko taide innostaa ihmisiä jututtamaan itselleen vieraita henkilöitä? Kaupunkitutkija ja -kehittäjä William Whyte (1988, 154) on kirjoittanut *triangulaatiosta*, tilanteesta, jossa taide synnyttää toisilleen tuntemattomien ihmisten välille keskusteluyhteyden ja -aiheen.

Niin kutsutussa osallistavassa taiteessa korostuu, että tilanteita ja paikkoja tarjotaan yhdessäoloa ja kohtaamisia silmällä pitäen. Kaupunkilaisten osallisuus ja käyttäjälähtöisyys ovat kustannusvapaita laatutekijöitä. Asukkaista löytyy amatöörihortonomeja, tapahtumajärjestäjiä, DIY-taiteen tekijöitä sekä siisteystalkoolaisia. Yhteistä heille on, että he ovat tuoneet uusia tilakäytäntöjä ja muokanneet tuttua asumismaisemaa. Kutsu osallistua kaupunkiperformanceen on levinnyt helposti sosiaalisessa mediassa. Esimerkiksi PAUSE-tapahtumassa Helsingin sydämessä ihmisiä kehoitettiin iltapäivän ruuhkatunnin aikana pitämään julkisella paikalla hetken tauon ja liikkumaan niin hitaasti kuin he vain pystyivät.

Yhteisötaiteen tekemisen prosesseissa on korostettu tavoitetta esitellä taide paikalliselle yleisölle, kun ympäristötaiteeseen on kytkeytynyt pyrkimys tehdä sijoitus- tai esityspaikka

erityiseksi. Ympäristötaiteen teoksilla on tyypillisesti kokonaisvaltainen, vahva suhde sijaintipaikkansa. Tulkinta on tässä, että yhteisö- ja ympäristötaiteella on merkitystä alueen ja paikan identiteetin kannalta, mutta että ne eivät kuitenkaan luo uutta kokonaisuutta, eivätkä pysyvää kokemusta siitä. Poikkeuksena saattaisi olla esimerkiksi kaupunginosa, joka ”yhdentyvän kaupungin” sijaan määrittyisi merkittävien katutaideresursointien perusteella ”sulautuvaksi” tai ”eriytyväksi kaupungiksi”, jolla on omannäköisensä ilme ja uusi taideperustainen identiteetti.

Urbaanin tilan taiteistaminen voi merkitä muun muassa paikkojen elävöittämistä, kaunistamista, piristämistä ja omantuntuiseksi tekemistä. Teokset, fyysisinä tai yhteisöllisinä tapahtumina näyttäytyvät hyvässä tapauksessa ilahduttavina tai raikkaina löydöksinä. Keskustelevana ituna kaupunkitaidetta jättää tilaa tulkinnoille ja kannanotoille. (Verkasalo 2012) Kaupunkitaidetta arvioitaessa päädytään käyttäjän, taiteen kuluttajan kokemusten kartoittamiseen. Esityksiä tai teoksia voidaan kuvata ”kulttuurisina hidastetöyssyinä” (Kopomaa 2011c). Taiteistaminen edellyttää kaupunkitilan muovautuvuutta. Miten teos ankkuroituu tiettyyn paikkaan? Onko idea lähtenyt paikasta, onko teos kiinnostavalla tavalla paikkasidonnainen? (Kwon 2002) Taiteistamisen sallivia tiloja on kuvattu löysiksi, väljiksi tai notkeiksi (*loose*; Franck & Stevens 2007, 1–33). Kaupunkisuunnittelussa tällaiset tilat on mielletty avoimiksi ja nimetty joustavasti uusille käytöille muovautuviksi monikäyttöisiksi ympäristöiksi.

Urbaanin taiteen paikoin ristiriitaisesta vastaanotosta kertovat esimerkiksi päivälehden verkkosivuille päätyneet otsikot. ”*Baltic Circle* valitti alastomuuskiellosta” (kevät 2015), kun Kiasman edessä toteutetussa esityksessä ”Tämä ei ole minun ruumiini” ei sallittu täydellistä alastomuutta (vaikka paikalla oli aiempina vuosina kylvetty telttasaunassa ilman siveettömyyden leimaa). Viranomaistulkinnan mukaan kyseessä olisi ollut kokoontumislain vastainen sukupuolisiveellisyys julkisen loukkaaminen. Tilapäisenäkin julkinen taide voi haastaa keskusteluun tilan avoimuudesta ja paikkojen luonteesta sekä niihin liitetyistä oletuksista. Julkisen taiteen kiperäksi tehtäväksi on voitu tulkita osallistavan kansalaisuuden tukeminen sekä fyysiset rajat ylittävän vuorovaikutuksellisen tilan synnyttäminen (Knight 2008, 38–39).

Vierauden teemaan linkittyi puolestaan ruotsalainen taideprojekti, jossa ”kaksi romanikerjäläistä istutettiin osaksi näyttelyä”. Tilapäisenä esitetyn taiteen ”hyväksyminen”

on lopulta yksimielistä, sillä nekin kaupunkilaiset tai virkavallan edustajat, joita julkinen teos ei ole alkuunkaan miellyttänyt, saattavat iloita, kun mielipahaa herättänyt teos määrääjän umpeuduttua poistuu paikalta.

Rakennuksen pintailmiöt

Olen harrastanut esitutkimuksellista kaupunkihavainnointia ja kiinnittänyt huomioni talojen julkisivuihin sijoitettuihin veistoksiin, vaakunoihin, logoihin ynnä muihin mahdollisiin kuvioihin. Jo rakennusvaiheessa seinään on voitu liittää veistos, joka katseen kohteena tervehtii kadunkulkijaa. Pienoispatsoat rakennusten edustoilla tai sisäänkäynnin reunustalla juhlistavat paikkaa tai toimivat ikään kuin ovensuun vartijoina.

Eräissä helsinkiläisissä taloyhtiöissä rakennuksen julkisivua ovat koristaneet yksilölliset seinäreliefit. Koho- tai korkokuva eli reliefi on taideteos, jossa kuvan hahmon muodot liittyvät yhtenäiseen taustapintaan, kuten esimerkiksi talon seinään, josta ne joko työntyvät ulospäin pintareliefinä tai ne on koverrettu seinän sisään upotettuna reliefinä. Turistisella katseella liikkuva kaupunkihavainnoija saattaa yllättyä, että taloja brändääviä merkkejä löytyy lopulta hyvinkin monenlaisia. Erinäiset tunnustukselliset seinäreliefit, kuvat ja merkit vahvistavat ja muokkaavat osaltaan rakennuksen luonnetta ja jälkikäteen lisättyinä tuovat näkyväksi ”yhdentyvää kaupunkia”, rakennuksia ja paikkoja, joilla on havaittavaa omaa identiteettiään. Ne onkin syytä huomioida mahdollisina ympäristön tunnistettavuutta, kutsuvuutta ja viipyilevyyttä lisäävinä tekijöinä samaan tapaan kuin huomiota ovat saaneet urbaanit muraalit, seinämaalaukset.

Useimpien kunnan- tai kaupungintalojen julkisivussa on vaakuna, mikä hallinnollisessa rakennuksessa muistuttaa seudun identiteetistä. Kysymyksessä on kuntalaisia yhdistävä tuttu ja tunnistettu merkki. Myös suurlähetystön julkisivua saattaa koristaa juhlava maatunnus, vaakuna ynnä muu vastaava symboli. Asuinkerrostalojen ulkoseinistä voi löytää omanlaistaan taloyhtiöheraldiikka. Logo tai vaakuna, ehkä taiteeksi luokiteltava reliefi paljastaa jotakin asuinrakennuksen syntyhistoriasta tai asukkaidensa taustoista, ehkä jotakin siitä, kenelle rakennus on alkujaan suunniteltu.

Vierailijalle rakennuksen julkisivun kuvatunnus voi alleviivaten vahvistaa tietoa siitä, että hän on saapunut etsimäänsä paikkaan. Erityisesti yritysten omistamien tai hallinnoimien

rakennusten päädyissä on suurikokoisia ja neonvaloilla vahvistettuja yrityslogoja, jotka palvelevat mainontaa ja -markkinointia, samalla ne auttavat suunnistautumaan ja etsiytymään sisälle rakennukseen. Joskus myös rakennuttaja-omistaja on voinut ikään kuin identiteettiä allekirjoituksenaan liittää yrityksensä nimen tai symbolin rakennuksen kylkeen.

Vanhan entisaikaisen kivijalkaliikkeen nimi on saatettu sekin kaivaa ja jättää arvostaen esiin julkisivun dokumenttina ja todisteena talon historiasta. Pop-kuvat, pienveistokset, talologot ja heraldiset kuva-aiheet voivat esteettisinä koodeina löytää etenkin lähiötyyppisillä alueilla paikkansa eräänlaisina tatuointeina rakennusten julkipintoihin

Joskus julkinen teos on löydettävä tai keksittävä, joskus ehdotus teoksesta voi herättää vastustusta. Ennalta ohjelmoiduissa ja säädellyissä kaupunkitiloissa yllättävän ja uuden esittäminen saattaa olla haasteellista. Esteettiset koodit voivat paitsi seurata konventioita, myös rikkoa niitä. Merkki liittyy todellisuuteen sitä käyttävien ihmisten käsitteiden välityksellä. Viestinnän tutkijat ovat tuoneet esiin, kuinka merkissä on kaksi puolta: fyysinen muoto ja siihen liittyvä aineeton käsite. Merkkityyppeinä on erotettu ikoni, indeksi ja symboli (Fiske 1992, 70–72, 109).

Esimerkiksi valokuva, ihmishahmo vessan ovesa ja kartta ovat ikoneita, ne muistuttavat kohdettaan. Indeksillä taas on suora yhteys kohteeseensa. Se ilmentää tunnistettavaa kohdetta tai ilmiötä. Jos saan rakennuksen tuntomerkinä tietyn värin tai yksityiskohdan, ne ovat kytköksissä taloon ja ovat sitä edustavia merkkejä. Symboliin sisältyy sopimus siitä, mitä se edustaa. Sanat ja numerot ovat pääosin symboleja, mutta esimerkiksi roomalainen numero II on ikoni. Yksi merkki voi koostua monesta viestivästä osasta, kuten liikennemerkki on sekoitus ikonia ja symbolia. (Mt.)

Useissa Suomen kaupungeissa luodaan taiteistaen uutta havaittavaa pintaa ja kerroksellisuutta. Massatuotantoon perustuvissa ja tiiviin rakentamisen yhdyskunnissa ainutkertaiset julkiset taideteokset ansaitsevat ja saavatkin kaupunkiasujiltaan myönteisen arvion. Kulttuuri ei olisi aktiivista, dynaamista ja elinvoimaista, elleivät yhteisön jäsenet osallistuisi viestintään esteettisin koodein (mt., 109-111).

Seinäteoksia ovat pääkaupunkiseudulla suunnitelleet ja toteuttaneet muun muassa Helsinki Urban Art, Lisää katutaideita Helsinkiin, UPEART sekä Grafia-järjestön katutaidekilta G-Rex. Samoin Seinähullu Vantaa -projekti ja prosenttiperiaatteella rakennettuun ympäristöön kohdistuvat taidehankinnat muistuttavat osaltaan julkisen taiteen mahdollisuuksista täydellistää kaupunkia eli synnyttää entistä laadukkaampaa urbaania miljöötä.

Nykytaide, kaupunkitutkimus ja -politiikka

Nykytaiteen ja kaupunkitutkimuksen suhdetta voidaan lähestyä kolmesta suunnasta. Ensiksikin nykytaiteen käyttö ja esitystilanteet voivat aineistonäkökulman mukaisesti olla kaupunkitutkimuksen materiaalia. Kaupunkitutkimuksellista näkökulmaa nykytaiteen arviointiin voidaan hakea käsitteistä ja teorioista, jotka liittyvät esimerkiksi gentrifikaatioon, ympäristön estetisointiin ja kaunistamiseen, tilojen yksityistämiseen, teemapuistojen analyysiin, globaalikaupunki kehittelyihin, kaupunkiaktivismiin, osallisuuskysymykseen tai kulttuuriin sopeutumiseen.

Nykytaiteilija Otto Karvonen (2014) on performanssiensa yhteydessä työskennellyt muun muassa pikkukaupunkien toreilla ja kauppahallissa. Hän on myynyt ”vakaumuksellisia muikkuja” ja ”islamilaista rievää”. Markkinat, tori- ja hallikauppa ovat perinteisesti kaupungin ydintehtävää ja -aluetta. Yksityiseksi määrittyvä myyntipiste muodosti tilallisen kehyksen Karvosen performanssille. Oudot risteymät, uudelleen nimetyt perinteiset kotimaiset tuotteet, kalat ja leivät, muistuttavat monikulttuuristuvasta kaupungista, paikallisen ja globaalin kohtaamisesta sekä tarpeesta sopeutua vieraaksi tunnistettuun. Tuttu ja turvallinen uudessa yhteydessään herätti oudoksuntaa ja närääkin. Asiakkaiksi uskaltautuvat ja samalla performanceen osallistuvat kaupunkilaiset kommentoivat taiteilijalle muun muassa seuraavasti: ”Jotenkin tässä uskonnolla ei ole merkitystä” tai ”miten tämä nyt eroaa suomalaisesta?”

Kaupunkilaisen elämäntavan valokuvalliseen dokumentointiin on linkittynyt perinteisesti elämän varjopuolten esittely. Valokuvat tekevät näkyväksi ja kommentoivat kaupunkielämää. Nyt valokuviiin taltioitu urbaani miljöö näyttäytyy imagoltaan pitkälti juhliittuna ja pittoreskuna näyttämönä sekä kaupunkiasukkaiden ja -vieraiden itsensä toteuttamana kattavana ja jatkuvan kuvallisen itseutisoinnin areenana. Perinteisemmin

muun muassa valokuvaaja Ari Saarto on taltioinut *Vaelluksia ja kuvitteellisia kohtaamisia* (2008) sekä *Pelon topografiaa* (2001). Paula Sundell (*Taide* 1/2014) puolestaan on ripustanut kaupunkiin (Sotši) jättimäisiä valokuvavedoksia erilaisista ihanista paikoista. Näin Sundell synnytti paikkoja ja pystytti kaupunkia kaunistavia kulisseeja, siirrettävää maisematapettia.

Toiseksi kaupunkitutkimuksen ja nykytaiteen suhteesta voidaan ajatella – kun kaupunkitutkimus ymmärretään perinteistä yliopistollista oppialaansa laajemmin – että nykytaiteen teosten hyödyntäessä kaupunkitutkimuksellisia käsitteitä, teorioita tai näkemyksiä, ne ovat samalla itsenäisiä tutkimuksellisia raportteja kaupunkiyhteiskunnan ja -yhdyskuntien tilasta. Näin nykytaide voidaan tulkita metodiksi, jota hyödyntäen taiteilija tekee ympäröivästä maailmasta subjektiivisia, samalla yleistettäviä huomioita tai tarkennuksia.

Kolmas vaihtoehtoinen näkökulma kaupunkitutkimuksen ja nykytaiteen suhteen tarkastelussa on nostaa keskiöön näiden väliseltä leikkausalueelta a) yhteiset kiinnostuksen kohteet ja b) menetelmät. Esimerkiksi keskustelun ja kiinnostuksen niin kutsutuista epätiloista (*non-sites, placelessness, non-places*) on jakanut niin ympäristötaide kuin kaupunkimaantiede ja antropologia. Taiteilija Jenni Yppärilä on puolestaan hyödyntänyt sosiaalitutkimuksen menetelmiä, kun hän esimerkiksi ...*Was Here*-kohtaamispaikkaprojektissaan (2012–2014) valitsi teoskohteet tarkkailemalla julkisessa tilassa liikkuvia joukkoja ja heidän jättämiään jälkiä sekä haastatteleamalla ihmisiä heidän kotiseutujensa ajanviettopaikoista.

Taideprojektien kaupunkitutkimuksellisen arvioinnin alustavia kysymyksiä voivat olla esimerkiksi:

- Mikä on teoksen suhde suunniteltuun tai toteutuneeseen sijaintipaikkaansa?
- Tukeeko teos esimerkiksi viipyilevää kaupunkilaisuutta tai yleisemmin kaupungin kehittämistä?
- Esittäytyykö globalisaation ja paikallistason väliset sidokset eli globalisaatio ja miten?
- Miten ovat toteutuneet taiteilijan ja mahdollisten muiden osallisten vuorovaikutus?
- Miten teos tavoittaa taidepohjaisena metodina urbaanin todellisuuden, kokemuksen siitä tai sen muutoksen?

- Edustaako teos historiallista näkökulmaa, aikalaisdiagnoosia vai tulevaisuudentutkimuksellista painotusta?

Taiteella ja kulttuurilla on itseisarvonsa, samalla kun niillä on vaikeasti mitattavat yhteiskunnalliset ja taloudelliset vaikutuksensa ja merkittävyytensä. Hyvinvointi-katsannosta taidetta ja kulttuuria on lähestytty välineellisesti siten, että ne ovat työkaluja hyvinvoinnin tuottamiseksi tai kasvatustehtävään. Muutosta arvostavasta näkökulmasta taide ja kulttuuri voivat vaikuttaa kaupunginosan ja naapurustoyhteisön kehitykseen esimerkiksi vahvistamalla alueidentiteettiä tai vahvistamalla luottamusta paikallisten toimijoiden välillä.

Toiveikkaassa katsannossa taiteessa ja kulttuuritoiminnassa on piirteitä, jotka lisäävät arkijaksamista, estävät elämän rutinoitumista ja kulttuurista köyhtymistä sekä toimivat sosiaalista syrjäytymistä estävinä inklusiovoimina. Taide ja kulttuuri saavat hyvässä tapauksessa kaupunkilaismielet liikkeelle, suovat elämyksiä, liikuttavat tunteita ja tarjoavat kokemuksia. Taiteen ja taiteen kaltaisen toiminnan voima ja vahvuus on sanottu olevan sen kyvyssä integroida mielen eri kerrokset ja aistit, jota kautta terävöityy kyky jäsentää oma paikkansa maailmassa. Taide ja kulttuuritoiminta voivat myös lisätä ihmisen hyvinvointia tavoittamalla uusia resursseja ja käyttämätöntä kapasiteettia. (Esim. Liikanen 2003, 151) Päättäjien kaupunkipoliittinen vakaumus on, että kaupunkia voidaan kehittää taiteen ja muun kulttuurin tuella, siksi niin kutsutulla luovalla luokalla sekä paikallisesti että kansallisesti kilpailukykyisellä kulttuuritarjonnalla on merkittävä roolinsa kaupunkikehittämistyössä.

Taide ja kaupunkikehittäminen

Taiteen kykyä vaikuttaa ympäristöön ja yhteisöön ei myöskään ole syytä yli- eikä aliarvioida (Miles 1997). Imagokehittelyissä on keskeistä, että tosi tarina määrittää alueen identiteettiä (Ilmonen 1997, 99). Perimmiltään taide, kuten kaupunki, on ihmistä varten, ei toisin päin. Lisätty katutaide saattaa pysäyttää elämyksellisenä maamerkkinä sekä virittää yleisönsä ajattelua ja toimintaa. Viipyilevyyttä tukevan kaupunkisuunnittelun ja -muotoilun näkökulmasta jalankulkijalle tulisi suoda mahdollisuus haaveilla ja liikkua huolimattoman hitaasti.

Kävelykadun omaleimaiset kiveyskuviot edustavat ansiokasta kaupunkimuotoilua, jossa tunnistetaan mielihyvää tuottavan lisäornamentiikan ja käsityön jälki. Vähemmän viimeistellyt, löyhästi määrittyvät notkeat tilat, kuten pihakadut, voivat nekin tukea katukäytäntöjen moninaisuutta. (Junttila 2011; Andersson & Budney 2007) Taide materialisoituu esimerkiksi kontaktitorilla, josta kadunkulkija löytää teoksen joko sattuman kautta tai tietoisesti paikalle etsiytyen. Kaupunkitilan kehittäjiksi, kadun teatterin näyttämöestareiksi kaivatut ja kutsutut taiteilijat voivat tuorein ideoin onnistua piristämään urbaaneita aukioita ja katukäytäviä. Kaupunkisuunnittelijasta ja kaavoittajasta tulee galleristi, kaupungista avoin näyttelytila.

Kaupunginosan kehittämisen ja asuinalueen imagon nimissä esillä olo saattaisi olla luovan luokan edustajien velvollisuus. Keskusteltaessa niin kutsutusta luovasta luokasta on kiinnitetty huomiota ihmisten tarpeeseen suosia valinnoissaan yksilöllisyyttä, itseilmaisua ja suvaitsevaisuutta suhteessa erilaisuuteen (Florida 2005). Esillä ovat olleet myös luovan luokan edustajien tilatarpeet ja -kiinnostukset. Heidän on uskottu hakeutuvan innostaviin ympäristöihin ja paikkoihin, jotka tarjoavat paitsi mahdollisuuksia ja mukavuuksia, mutta suosivat myös moninaisuutta, jossa voi sujuvasti ilmaista itseään. Luovassa ja innovatiivisessa toimintaympäristössä saattaa syntyä merkittäviä odotuksia muun muassa katutaiteen hyvää tekevää voimaa kohtaan.

Katutaiteen paikallinen suosio ja suosiminen voi liittyä naapuruston uudisasukkaiden synnyttämään kaupunginosan keskiluokkaistumiseen (*gentrification*; Ilmavirta 2008, 285; Zukin 1995, 3–24). Gentrifikaatiota itsesään voidaan pitää yhdenmukaista kaupunkitilaa ja ”yhdentyvää kaupunkia” tuottavana prosessina, jossa huomioidaan keskiluokan tarpeet elävöittää ja tuottaa turvallisuuden tunnetta asuinalueelle. Tilaa rajataan ja avataan kulttuurisin symbolein ja mielikuvin.

Luovien asukkaiden merkitys paikallisena voimavarana on tiedostettu esikaupunkikeskuksissa (Kopomaa 2011c, 21). Naapuruston omia kulttuuripersonia on listattu ja kutsuttu esiintymään paikallisiin yleisötilaisuuksiin. He ovat toimineet paikan muodikkaina edusmiehinä, -naisina ja alueidentiteetin rakentajina. Äänekkäät ja näkyvät asukkaat eivät yksin nosta naapurustonsa asuntojen hintatasoa, mutta varmasti alueen statusta. Esimerkiksi juuri lähiötyyppisillä alueilla, joilla asuntojen hinta-laatu-taso saattaa

olla kohtuullinen, taiteilijat, designerit, tutkijat, mediapersoonat ja popparit voivat toimia asuinpaikkansa trendi-imagon tuottajina.

Kuvaavia yimby-tyyppisiä esimerkkejä ”yhdentyvän kaupungin” lähipalvelutarjontaa tuottaneesta asukastoiminnasta ovat kotitoimistot ja kotikonsertit. Kotitoimistot ovat tiloja ja tilanteita, joissa yksityinen henkilö avaa asuntonsa kiinnostuneiden käyttöön työtilaksi. Samoin kotikonserteissa yksityinen koti ja olohuone ovat kulttuuritilaisuuden foorumina (Kallius 2014). Aktiivinen pariskunta järjesti teatteri- ja taidetoimintaa sisältäviä tilaisuuksia havainnoimassani kaupunginosassa. Kotona järjestetyt tapahtumat toteutettiin olemassa olevaa rakennetta hyödyntävässä kulttuuritilassa tai oikeammin kulttuurikodissa, mikä muistutuksena aluetta täydentävän toiminnan merkityksellisestä paikkasuhteesta.

Lauantai ilojen kotimaiset artistit ovat esittäneet musiikkia, tanssia, laulua ja teatteria. Esityksen jälkeen on varattu aikaa keskustelulle taiteilijan tai esiintyneen ryhmän kanssa. Paikalla on ollut etukäteen ilmoittautunutta yleisöä 30–40 henkeä, tuttavita ja naapureita. Enemmistö kävijöistä on ollut paikallisia asukkaita. Tilaisuuteen on tultu pienen ovirahan kanssa, ja eräillä vieraista on ollut mukana oma tuoli tai istumatyyny. Palkitsevaa järjestäjien näkökulmasta on ollut yhdessä olo ja tilaisuuden energisoiva vaikutus. ”Innostajaksi” itsensä mieltävän järjestäjän ja teatterialan ammattilaisen haave on ollut, että kotikonsertti-tapahtumaformaatti leviäisi muihinkin taloyhtiöihin. Kysymys kuuluu, miten uudet kulttuuriset käytännöt onnistuvat ruokkimaan kaupunkia ja sen kulttuurista aineenvaihduntaa ja saavat näin jatkuvuutta sekä levittäytymisen mahdollisuuksia? Entä voiko kulttuuria tai julkista taidetta olla liikaa?

Taide voi näyttäytyä kaupunginosan asukkaille marginaalisenakin kehittämiskohteena. Kuitenkin taide ja kulttuuri voivat käynnistää ja tukea paikallista yhteisöllistä kuhinaa (Kesänen 2010). Kulttuuri on muutosvoima. Taide- ja kulttuurihankkeet saattavat tuoda kaupunginosan menestystekijöitä näkyviin, samalla kun voidaan keskustella epäkohdista ja ryhtyä korjaamaan niitä. Kulttuurihankkeiden kautta voidaan dokumentoida paikallishistoriaa tai nostaa esiin uusia näkökulmia asuinalueesta ja sen kehittämisestä.

Leppoisa lähiö -tutkimushankkeessa (Kopomaa 2010, 23) ehdotin talokohtaisten tyhjien väestönsuojien käyttämistä asukkaiden omien taideteosten tai käsitöiden näyttelytilana. Leppoisana tilana taidekellarit, ”gellariat”, voisivat kannustaa kiireettömään tutustumiseen

ja tutustuttaa asukkaita toisiinsa. Yhteiskeittiöksi muokattu tila voisi puolestaan ohjata asukkaita edullisiin kimpurahankintoihin ja kotimaisten lähituotteiden suosimiseen. Yhdessä tehty ja nautittu ruoka olisi vahva osoitus yhteisöllisyydestä. Hitaan elämäntyylin valinneet ”slovarit” ovat olleet puolustamassa arjen pieniä nautintoja ja entistä inhimillisempää elämän tempoa.

Koska kerrostaloissa on usein ongelmia äänieristyksessä, turvattaisiin sekä vakavampien harrastajien että amatöörienkin soittoharrastus eristetyssä väestönsuojassa. Tällainen tila palvelisi niin miehiä ja naisia kuin poikia ja tyttöjä sekä paikallista senioribändiä. Miehillä ja naisilla voisi olla aivan omiakin oleskeluhuoneita. Löytyisikö äijäluolan (*man cave*) rinnalta esimerkiksi leidikammari? Leppoisaan työntekoon saattaisivat houkutella tilat, joissa voisi työskennellä läppärin kanssa ja hyvässä seurassa.

Eräät havainnoimani iäkkäät naispuoliset asukkaat ovat hoitaneet omatoimisesti kerrostalonsa pihaa kivi- ja kukkapuutarhana. Sissiviljelyn (*guerrilla gardening*; Reynolds 2008) luonteisesti on työstetty maa-alaa, joka on laajentunut viereisen kaupunkimetsän reunaan. Sissiviljelylle on tyypillistä jonkun toisen omistaman tilan tilapäinen haltuunotto. Kotilähiössä toteutettu vapaa puutarhanhoito löytää sijansa täydentyvissä ja uusien toimintojen myötä tihentyvissä kaupunkitiloissa. Havainto on, että Helsingissä esikaupunkivyöhykkeellä on viheralueita, joiden luonnetta on vaikea määritellä ja, jotka näin saattavat houkuttaa asukkaita viherinterventioon.

Luonto ymmärretään terveyden lähteeksi ja jopa sen edellytykseksi lähtien yksilön psyykkisestä hyvinvoinnista ja päätyen käsityksiin maapallon ekologisesta kestävydestä. Puutarhanhoito voi olla opettavaista ja elvyttävää, kokemus viherympäristöistä ja niiden hoidosta virkistävä. Näistä lähtökohdista ei ole yllätys, että luonnonympäristöt kiinnostavat paitsi kaupunkilaisia, myös kaupunkisuunnittelijoita (Tyrväinen & Korpela 2009).

Sissiviljelyä voidaan näkökulmasta ja toimijoista riippuen pitää kaupunkiviljelynä, ITE-taiteena (*DIY art*), uudenlaisena kansalaisaktivismina tai näiden yhdistelmänä (Mesimäki 2010). Sissiviljely on myös performatiivista: sitä tehdään avoimissa kaupunkitiloissa. Yllätyksellisyyttä kaupunkilaisen maisemakokemukseen saattaa tuoda se, että sissiviljelijä on voinut liikkua istutustehtävissään huomaamattomasti yöaikaan. Sissiviljelijää motivoi kaupunkitilan kaunistaminen, epäpaikkojen kasvojenkohotus ja ankeuden karkotus. ITE-

viljelijä saa tyydytystä, kun pystyy luomaan jotain kaunista itselleen ja muille, omaan miljööseen ja sen poluille. Viljelijät toimivat kuin taiteilijat: luovat puutarhoja, lisäävät värejä, muotoja ja tuoksuja ympäristöön. Kaupunkitila on kanvaasi, sissipuutarha elävää graffitia.

Julkisen taiteen ja muun kulttuuritarjonnan funktiot tiivistän kolmeen iskulauseeseen: ”Taide tekee hyvää”, ”taide pehmentää” ja ”taide kiinnittää”. Taiteen tavoitteet liittyvät osin yleisen hyvän luomiseen, osin konkreettisiin tila- ja paikkavaikutuksiin. Teos voi osaltaan rakentaa paikan identiteettiä, vahvistaa imagoa ja olla näiden perinteiden mukainen. Hyvää tarkoittava taide voi toimia muistuttajana ja tarjota virikettä. Voidaan myös suunnitella vetovoimainen, ”koristeltu” kohtaustaikka ja pyrkiä vaikuttamaan ihmisten liikkumisreitteihin muokkaamalla ohitettavia kiintopisteitä ja välietappeja. Uutta toiminnallisuutta synnyttävä identiteettitekijä viittaisi ”sulautuvan kaupungin” olemukseen, ei ”yhdentyvään kaupunkiin”.

Urbaanin julkisen tilan, ehkä korkeinta tavoitetta eli eri ihmisryhmien integrointia (Parson 1993), yhteen saattamista, julkinen taide voi osaltaan edesauttaa. Taiteen äärelle voidaan kokoontua ja siitä voidaan jakaa yhdessä ajatuksia paikan päällä. Julkinen taide voi toimia kiintopisteenä ja kiinnittymisen alustana. Taiteistetuilla paikoilla ja tiloissa voivat esimerkiksi eri sukupolvien edustajat tavata toisiaan tai maahanmuuttajataustaiset henkilöt ja kantaväestöön kuuluvat ihmiset voidaan saattaa siellä tekemisiin toistensa kanssa kaikkia osallistuvia palkitsevalla tavalla.

Kävely-ympäristöjä

Ikäihmiseltä tiedonjanoinen kaupunkitutkija kysyy, miksi olette hakeutuneet ulos istumaan ja mitä teette täällä? Mitkä asiat teitä täällä ilahduttavat? Saatteko seuraa? Oman kaupunginosani ikäihmiset tavoitan penkeiltä tai tuoleilta, kun paikkana on kahvila, kirjasto, marketin sisäaula, senioritalon pihaterassi, vanhainkodin tai sairaalan ovensuu, kerros- ja omakotitalojen pihapiirit, puistot ja viljelypalstat sekä poikkeuksellisen leppoisasti oman autotallin oven suu.

Ikäihmisten ulkoliikkumista ja ulkona viihtymistä voi rajoittaa levähdyspaikkojen puute. Istuinpenkit tarjoavat hetken lepopaikan. Kulunutta fraasia lainaten julkinen tila olohuoneistuu, kun kadunkalusteet viettelevät kulkijan istahtamaan. Hyvässä tapauksessa penkit tai tuolit tarjoavat näköalan katseltavaksi sekä suojaa ilmastolta, kylmyydeltä tai kuumuudelta. Feng shuit näyttävät olevan kohdallaan ainakin niiden bussipysäkkien penkeillä, joista pussikaljan kantajat hakevat säännöllisesti paikkansa hetken istuskeluun. Talviaika vähentää ja estääkin ulko-oleilua, mutta samalla muistuttaa siitä, että lämpimämpinä jaksoina katukäytäntöjen seuraamisen ja niihin osallistumisen mahdollisuus on sitäkin merkityksellisempää. Istuinpenkit ovat osa laadukasta asuinympäristöä. Kaupunkilaiset ovat itse ottaneet esille sen, että istuinpenkkejä olisi syytä lisätä. Verkkokyselyssä tulokset tiivistyivät asukastoiveeseen: ”lisää penkkejä kaupunkiin” (myös KSV 2010). Ikäihmisten kannalta penkki vilkkaan puiston tai kadun varrella voi sulostuttaa mukavasti arkea, kun sivusta voi seurata nuorempien sukupolvien elämää.

Kvalitatiivinen kaupunkitutkimus

Laadullisessa tutkimuksessa tärkeitä ovat miksi-kysymykset. Todellisuus näyttäytyy ihmisille merkitysvälitteisenä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ympäröivää maailmaa katsotaan tutkittavien silmin. Sosiaalitieteellisellä kaupunkitutkimuksella ei ole omia tutkimusmenetelmiä, ellei sellaiseksi voisi mainita havainnoivia kaupunkikävelyjä. Pyrkimys kvalitatiivisessa tutkimuksessa on ymmärtämiseen ja merkityksenantoon. Tutkimus tuottaa yksityiskohtaista ”tiheää” kuvausta, mutta myös selittävää tietoa tai siis ymmärtävää selittämistä.

Tarkastelun painopiste voi olla prosessissa. Tutkija selvittää muutosta tai virtausta. Tutkijat laativat yhteisöä kuvaavia etnografioita tai kokoavat autobiografioita. Laadullinen tutkimus on luonteeltaan joustavaa ja tutkimusongelman asettelulle on tyypillistä, että hanke etenee polveillen eikä työ edetessään seuraa yhtä selkeää rakenneratkaisua.

Ikäihmisten ulkoliikkumista voivat rajoittaa paitsi pitkät etäisyydet ja levähdyspaikkojen puute, myös mäkkinen maasto, liikenteen melu ja katujen huono kunto (Rantakokko 2011). *A Pattern Language* -arkkitehtisuunnittelun käsikirjassa on useita kuvauksia istuinpenkeistä osana laadukasta asuinympäristöä (Alexander ym. 1977: esimerkiksi kirjan luvut *Life cycle*, *Old people everywhere*, *Private terrace on the street*, *Old age cottage*, *Seat spots*, *Front door bench*). Kerrostalojen saneerausten yhteydessä, kun kohteena ovat

puoliyksityiset istumapaikat ja sisääntulokatokset, kysymys on ”yhdentyvän kaupungin” mallin mukaisesti niin sanotuista kevyistä korjauksista ja esteettömyyden vaalimisesta.

Kaupunkitutkijana William Whyte oli 1980-luvulla luomassa perustaa ”New Yorkin koulukunnalle”. Esiintymiskykyiset tutkija-konsultit ovat sittemmin välittäneet kaupunkisuunnittelusta vastaaville tarinaa jalankulkijoiden ja pyöräilijöiden kaupungista. Esillä ovat olleet muun muassa *Times Square*’n liikenneaukion parannus, pysäköintipaikkojen poistaminen ja vanhalle rakennusten yläpuolella kulkevalle kaupunkiradalle viritetty *High Line* puistoväylä. Suunnittelua viitoittavat ajatukset kaupungin käveltävyydestä ovat toki aiemminkin olleet esillä esimerkiksi yhdysvaltalaisen Jane Jacobsin ja tanskalaisen Jan Gehlin kaupunkitutkimuksissa.

Ympäristön miellyttävyyttä katseella hakevien kauneuskävelylenkkien tekemiseen omassa kaupunginosassa kannustavat kotikaupunkipolkujen kartat. Kauneuskävelyllä valitsen reittini kiinnostusteni ja viehättävien paikkojen muodostaman ulkoiluverkoston perusteella. Mainostetut kävelyreitit ilmentävät osaltaan pyrkimystä kaupungin tiivistämiseen, nyt mahdollisen toimintojen tihentymisen myötä: uusien urbaanien käytäntöjen kautta aktivoituu julkisen kaupunkitilan käyttö. Olemassa olevaan ympäristöön ja liikkumisverkostoon sitoutuen, vaikka siitä mitään merkittävästi muuttamatta, paikantuu kävellen edettävä väylästä. Paikallisen asukastoiminnan tuella syntyneet karttajulkaisut sisältävät yimby-viestin, ”olet tervetullut vierailulle meidänkin piha-alueillemme”. Kartalle laadittu polku voi esitellä kulmakunnan rakennetun ympäristön historiaa ja nykyisyyttä, ehkä viitata alueen tulevaan kehitykseen. Seurattaviksi ehdotetut kaupunkipolut liikuttavat sekä paikallisia että alueella vierailevia – tai ainakin niihin sisältyy ajatus jalan kulkemisesta ja alueen nähtävyyksiin tutustumisesta. Hyvässä tapauksessa koko kaupungin kattavat kotikaupunkipolut edistävät asukkaiden sitouttamista omaan kaupunginosaansa, samalla lisäten alueeseen liittyvää historiatietoisuutta (www.kotikaupunkipolut.fi). Tätä tutustumista palvelevat myös mahdolliset luonto- ja kuntopolut tai geokätköt, jossa ulkoiluharrastuksessa etsitään GPS-paikannuksen tuella piilotettuja rasioita.

Valmiit kaupunkitutkimusaineistot

Kartat ovat aineistoa, joka on olemassa ilman, että niitä olisi alun perin tehty tutkimuskäyttöön (*naturally occurring data*). On mielekästä hyödyntää valmiita

tutkimusaineistoja, sillä niiden avulla pääsee käsiksi tutkimusongelmaan tehokkaalla ja aikaa säästävällä tavalla. Tyypillisesti kysymykseen tulevat erilaiset kirjalliset ja kuvalliset dokumentit, kuten kaupunkikaavat, muut asiakirjat tai tilastot. Tutkijan valikoi aineistonsa, mutta ei vaikuta sen sisältöön. Hän rajaa kiinnostuksen kohteensa esimerkiksi ajallisesti arkistoiduista lehtileikkeistä. Lehtikirjoittelun kautta tutkija voi paikantaa yhteiskunnallisen muutoksen jarruina tai airueina olevia merkityskaaria.

Arkistojen kuvadokumentteihin ja lehtikuviin on tallennettu ja tallentunut paikkoja, tiloja ja näiden käyttäjäkuntaa. Kaunokirjalliset lainaukset, runot ja laulujen sanoitukset, joita kaupunkitutkijat ovat käyttäneet lähinnä lisäaineistona, välittävät kokemuksellisuutta ja kuvaavat hienovaraisesti paikkojen identiteettiä. Ajatus on, että kirjailija tai sanoittaja voi muita havainnoijia kompetenttimmin välittää kuvan autenttisesta ympäristösuhteesta.

Kävely on liikkuva piste kaupungin kartalla. Liike yhdistää merkityksellisiä paikkoja. Kaikki kaupunkiasujat ovat kävelijöitä. Kotiinsa täysin sidoksissa olevat asukkaat ovat poikkeus ja heilläkin on oma kävelijähistoriansa. Kävelyn etuina on listattu muun muassa paitsi sen perustavuus liikkumismuotona, niin myös käytännöllisyys, ympäristöystävällisyys, kustannustehokkuus, terveellisyys ja hauskuus. Jalan kulkemisesta on sanottu myös, että se on ainoa liikkumisen tapa, joka ei tunnu liikennemuodolta. (Gehl & Gemzøe 2001, 257; Walker 2012, 17)

Yksityinen henkilö kulkee kävellen tai pyörällä, autolla tai muulla moottoroidulla välineellä mukaan lukien sähköllä toimivat rullalaudat, potkulaudat ja muut henkilökuljettimet. Kollektiivinen eli julkinen liikenne perustuu tyypillisesti maksua vastaan rakentuvaan kaikille avoimeen liikenneverkkoon ja sovittuihin aikatauluihin, mikä on edellytyksenä tehokkaalle ihmismassojen siirtelylle. Kolmas liikennemuoto on rahtiliikenne. Tavaraa virtaa kaupunkeihin ja pois kaupungeista. Jakeluun liittyvä liikennöinti palvelee kulutuksen ja tuotannon tarpeita. Rahtiväylästä ovat tiet, raiteet, meriväylät ja ilmakuljetusreitit. (Rodrigue 2013) Liikenneväylät ovat merkityksellisiä vain verkostonsa osina. Pääinvastaisesta ja ”eriytyvästä kaupungista” edustava esimerkki on kilpailuun tai harjoitteluun varattu suljettu moottorirata.

Yhtenä mittarina kävelyn merkityksestä ja suosiosta ovat ehdotukset kävelykatujen kehittämisestä. Kävelykatu mainostaa kaupunkilaisten mahdollisuutta kulkea yhdessä – käytännössä joko samaan suuntaan tai vastakkaiseen, myötä- tai vastavirtaan. Toiveet ”yhdentyvänä rakentuvan kaupungin” kävelykaduista on liitetty katuihin tai niiden pätkiin.

Kävelykadut voisivat levittäytyä koko kaupungin alueelle painotti eräs KSV:n karttakyselyn vastaaja (Kopomaa 2014d, 11): ”Joka kaupunginosaan pitäisi saada pitkä, rauhallinen kävelykatu.” Myös ajatus kaupunginosa yhdistävistä autottomista, luonnollisista kävelyreiteistä oli esillä asukasehdotuksissa. Suositusten paikkojen toisiinsa ketjuttamisen arvioitiin tukevan katujen elämää, vaikka käyttäjien kokemukset kävelykaduista eivät aina ole olleet yksin myönteisiä.

Kaupunkimaiseman uudelleen elävöittämiseen liittyen kaupunkilaiset ovat ideoineet uusia paikkoja kahviloille (mt.), jotka ovat kioskin ja kirjaston rinnalla käytetty ja elämää, ehkä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa luovuuttakin synnyttävää palvelumaisemaa. Palvelumaisema (*servicescape*) on markkinatutkimuksissa käytetty käsite, joka huomioi paitsi toiminnan, myös palvelutilanteen edellyttämän fyysisen ympäristön. Esillä ovat interiöörin ja ulkoisen näkymän sekä palvelun tarjoajan ja käyttäjän kohtaamisen lisäksi hyödykkeet, jotka yhdessä mahdollistavat palvelujen vaihdon. Kahviloiden on nähty voivan toimia työtiloina ja tukevan kasvokkaisia tapaamisia, innovatiivista toimintaa ja idea-flow’ta (Pentland 2014).

Lippakioskien sijoittelu hyödynsi aikoinaan olemassa olevaa kävely-ympäristöä, kun ne pystytettiin linja-auto- ja raitiovaunulinjojen päätepysäkeille tai puistojen reunamiin (Mäkinen 2003). Perheystävällisyys yhdistyneen nykyajan jalankulkualueiden suunnitteluun julkisten kaupunkitilojen ja palvelumaiseman kehittämisessä (vrt. Feraboli 2007, 152–155).

Jälkiasennetut hissit

Kaupunkiasujien yhteen kokoontumisia eivät suoranaisesti palvele asuintalojen hissit, mutta ne tarjoavat väylän paikkoihin, joissa kanssaihmissä kohdataan ja tavataan. Muun muassa tämä tärkeä huomio tuli esiin *Vanhus ja hissi* -artikkelissani (2014a). Kun ”senioriystävällisiä” hissejä on jälkeempäin asennettu taloihin, on kysymyksessä ollut rakennusten sisällä toteutettu täydennysrakentaminen: hissi lävistää rakennuksen ja muokkaa uudeksi portaikon. Joskus uusi hissi voidaan sijoittaa myös kerrostalon kylkeen, sen julkisivun osaksi. Ratkaisut ovat rakennuskohtaisesti räätälöityjä, eivät yksilöiden

elämäntilanteiden tai mahdollisuuksien pohjalta muokattuja, mikä olisi kykyjen rakentamisopin (*capacity building*) mukainen ideaali tavoite (Palola ym. 2010, 74).

Hissin jälkiasennuksessa todentuu kaupunkikumppanuus. Kerrostalo saa uuden inhimillisen kanssakäymisen liittymän ja linkittymisen palvelutuotantoon ja kuluttamiseen. Hissit ovat yhteistiloja, mutta myös siirtymis- ja geronteknologiaa. Jännittävästi hissi saa materiaalisena aineksena roolin sosiaalisten toimintojen, toimijuuksien ja yhteisyyden rakentamisessa ja ylläpitämisessä.

Ensimmäiset hissit otettiin käyttöön 1800-luvun puolivälissä. New York ja Lontoo olivat edelläkävijöitä uuden teknologian soveltamisessa (Sennett 1994, 348–349). Hissit on tunnistettu kaupunki-infrastruktuuriksi ja kollektiivihyödykkeeksi, jonka tulee tavoittaa tasapuolisesti kaikki tai ainakin useimmat kaupunkiasujat. Hissien yleistymisen on tehnyt mahdolliseksi rakennusten korkeuden kasvattamisen parista kymmenestä metristä useisiin satoihin metreihin. Kasvavissa ja kehittyvissä kaupungeissa ja kaupunginosissa on ollut erityistä tarvetta pistemäisesti intensiiviselle rakentamiselle sekä ihmisten massamittaiselle siirtelylle rakennusten sisällä. Asuinalue- ja kaupunkisuunnittelussa todettiin 1970-luvulla, että hissi on liikenne- ja joukkokuljetusväline, jonka tulisi olla jokaisen tarvitsevan asujan käytettävissä (Hasu 2004, 98). Hissien rinnalla muita siirtymisteknologian edustajia, jotka osaltaan ovat rakentaneet paikallista sekä globaalia teknoverkostoa (Graham & Marvin 2001), ovat esimerkiksi porrashissit, liukuportaat, lentokenttien ja ostospaikkojen liikkuvat jalkakäytävät sekä hiihto- ja gondolihissit.

Hissit laajentavat ihmisten mahdollisuuksia liikkua sekä tukevat heidän asumistaan ja arkitoimiaan omaksi koetussa ympäristössä. Hissien suuren avustavan merkityksen ja niihin kohdistuvan käytön ja kiinnostuksen vuoksi niitä on pyritty, milloin se vain on mahdollista, asentamaan myös jälkikäteen sellaisiin kerrostaloihin, joissa niitä ei alunperin ole ollut.

Kaupunkitaajamien kehittämiseen on liitetty toive estää ja pysäyttää kerrostalovaltaisten esikaupunkialueiden taantumisuuhkaa tai -kierrettä ja huomioida oikea-aikaisesti rakennusten peruskorjaustarpeet sekä ylipäättään kohentaa asumisen laatua. Näihin haasteisiin on haluttu vastata muun muassa asentamalla hissejä olemassa olevaan rakennuskantaan.

Ihmisten välisiin suhteisiin liittyvät käytännöt ja kohtaamiset rakentavat palvelujärjestystä, jossa toimijaverkoston vaikuttavat ainekset ovat aina toisiinsa ketjuuntuneita (Kopomaa 2014a, 156). Tilallis-toiminnallisen ketjuuntumisen edellytyksenä on joko molemminpuolinen tai yksipuolinen riippuvuus vähintään kahden solmukohdan välillä sekä vaihtoehtoisesti toisen vetovoimaan tai hallintaan suuntautuva sidosta synnyttävä kurottautuminen. Kun toinen alue tai paikka vaikuttaa toisen, esimerkiksi viereisen ympäristön suunnitteluun, kaupunkisuunnittelija viittaa domino-efektiin.

”Hyvän” palvelujärjestyksen kuvaamisen ja arvioinnin kriteereinä olen kirjannut läheisyyden, turvallisuuden, omaehtoisuuden ja saavutettavuuden (Kopomaa 1990). Palvelujärjestys-käsitteenä eroaa palvelujärjestelmästä siinä, että ensimmäinen painottaa huomiota palvelutoiminnan kompleksisuudesta ja verkkomaisesta rakenteesta. Vallitseva näkemys ja ymmärrys yhteiskunnassamme on, että hissien jälkiasennus merkitsee liikkumista mahdollistavan palvelun ja teknisen mukavuutta lisäävän asumisratkaisun tarjoamista. Tavoitteena on ihmisen turvallisuuden tunteen vahvistaminen erityisesti ikääntyvien tapauksessa. Vanhus voi asua tutussa asunnossa ja naapurustossa, samalla kun tuetaan ikääntyvän omaehtoista arkiselviytymistä ja vältetään laitospuolinen asuminen: kodin ulkopuoliset palvelut tulevat helpommin saavutettaviksi ja nousu asuntoon käteväytyy myös kantamusten kanssa.

Geronteknologialla on viitattu hyvinvointiteknologian alaan, johon kuuluu ikääntyneen väestön hyväksi suunnattu teknologioiden tutkimus ja kehittäminen. Siihen on sisällytetty muun muassa esteettömyyden tavoittelu ja rakennusten muutostyöt. Geronteknologisia tavoitteita, jotka voidaan liittää hissien asentamiseen, ovat itsenäiseen asumiseen liittyvien ongelmien ennaltaehkäisy ja niiden välttäminen sekä yksilöiden vahvuuksien tukeminen ja heidän heikkenevien kykyjensä kompensointi (Väyrynen & Kirvesoja 1998, 6–7).

Edelleen hissien tuottamana hyötynä voidaan kirjata, että asuntojen potentiaalinen myyntihinta asettuu aiempaa korkeammalle tasolle kustannettaessa ja sovitettaessa hissit entuudestaan hissittömään kerrostaloon (Kone). Osa asunnon ostajista edellyttää aina hissiä. Hissin myötä yksittäisen asunnon arvo nousee ja myynti helpottuu. Ajomukavuus on mainittu yhtenä laatukriteerinä, jolla on merkitystä erityisesti juuri arviorakennus-

kohteissa tai tiloissa, joissa ihmisiä joudutaan kuljettamaan makuuasennossa (Hakala 2005, 45).

Yhteiskunnan tuki on ollut merkittävää hissien jälkiasennustyölle. Valtiovallan erityinen kiinnostus on kohdistunut asumisjärjestelyjen kehittämiseen, kun vanhojen kerrostalojen asumisongelmaksi on tiedostettu hissittömyys tai olemassa olevien hissien pieni koko. On tunnistettu asumispoliittinen puute.

Helsingissä on toiminut kaupungin palkkaama hissiasiamies vuodesta 2000 lähtien. Kumppanuus-ajattelun näkökulmasta asiamies on työskennellyt yhdistävänä lenkinä taloyhtiöiden ja kiinteistönhaltijoiden sekä hissisaneerauksen toteuttajatahojen välillä. Hän on puolueettomana toimijana soveltanut uudenlaista professionaalista kumppanuuskäytäntöä ja vaikuttanut sopimuksellisuutta edellyttävän palvelujärjestyksen syntyyn. Hissiasiamies on toiminut eräänlaisena meklarina, joka on välittänyt ”luottamus- ja investointipuhetta” palvelevia ideoita. Pyrkimyksenä on ollut taloyhtiöitä, asuinyhteisöjä ja asukkaiden elämänhallintaa avustavan teknoverkoston vahvistaminen. (Palola ym. 2010, 68, 76)

Siirtymistä avittavat teknologiat vaihtoehtoisina tai täydentävinä liikkumisen tapoina ja ympäristöinä rakentavat oikeastaan ”mukautuvaa kaupunkia”, jossa toteutukset ovat useimmiten luonteeltaan ”paikattomia” ja myötäilevät olemassa olevaa ilman omaa näkyvää identiteettiään. Myös jälkiasennetut hissit olisivat tämän päätelmän pohjalta ”mukautuvia”, eivät ”yhdentyvää kaupunkia” rakentavia elementtejä. Kun päädyn korostamaan kaupunkia täydentävien hissien kiinnittymistä ainutkertaiseen sijaintipaikkaansa, ainutkertaisina toteutuksina, on yhteys ”yhdentyvän kaupungin” malliin perusteltu.

Monenlaisten ja monensuuntaisten kumppanuuksien on tulkittu vaikuttavan myönteisesti alueisiin ja niiden asukkaisiin ja näin lisäävän sosiaalista pääomaa, jota paikallistason toimijoiden uudenlaiset yhteistyön muodot synnyttävät. Kaupunkikumppanuus määrittyy osallisuudeksi, jolla on vaikuttavuutta. Siinä on kysymys suhteesta, jossa eri osapuolet hyötyvät toteutetuista käytänteistä ja ratkaisuista. Kaupunkikumppanuus merkitsee myös tavoitetta, odotusta urbaanista lisäarvosta sekä verkostoa muutoksen välineenä. (Staffans 2009; Palola ym. 2010; Haverinen & Heinonen 2013)

Myös täydennysrakentamiseen on kaivattu kumppaniksi asiamiestä. Neuvova asiamies voisi auttaa taloyhtiötä, kun ne ryhtyvät rakennuttamaan lisäkerroksia tai uutta kerrostaloa tontille. Ratkaisut olisivat todennäköisesti vallitsevan identiteetin mukaisia sekä sijaintipaikkaansa kiinteästi sidoksissa olevia, mikä viittaisi vahvasti ”yhdentyvän kaupungin” idean ja mallin mukaiseen toteutukseen.

Ajatus uudenlaisesta asiamiehestä ja hänen osaamisestaan on saanut kannatusta taloyhtiöissä. Täydennysrakentaminen yleistyy varsinkin pääkaupunkiseudulla, sillä kaupungit haluavat tiivistää vanhoja lähiöitä. Taloyhtiöitä puolestaan lisärakentaminen voi kiinnostaa tilanteessa, jossa yhtiöt saavat sitä kautta rahaa putkiremonttiin ja muihin laajoihin korjauksiin. Asiamies voisi taloyhtiökohtaisesti arvioida täydentävien rakennushankkeiden hyötyjä ja haittoja sekä selvittää, kuinka paljon tontille voi mahdollisesti rakentaa lisää ja minkälaisia muutoksia tämä edellyttäisi asemakaavaan. Kokenut asiamies voisi lisäksi auttaa taloyhtiöiden hallituksia selviytymään lupaviidakossa ja neuvotteluissa. Asuntoyhtiölaissa on ollut ongelma, että yksikin osakas on kyennyt estämään muita osakkeiden omistajia hyödyttävän täydentävän rakennushankkeen. Kuntien perimät korkeahkot maankäyttömaksut ovat osaltaan olleet vähentämässä kiinnostusta ja kannattavuutta yhtiökohtaiseen täydennysrakentamiseen. (Salmela 2015)

Inhimillisen ja materiaalsen yhteen kietoutuminen

Hisseillä on merkitystä moniaineeksisen kaupunkielämän kokoonpanemisen ja todentumisen kannalta. Ne pohjustavat mahdollisina toimijoina yhteistoimijuutta, kun aiemmin vallinneet sidokset ja suhteet muuttuvat (toimijaverkkoteoria: Latour 1999, 190; 2005; Law & Hassard 1999; Lehtonen 2008, 33–35). Yhteistoimijuuden näkökulmasta suunniteltu ja rakennettu ympäristö on fyysinen ehdotus sille, mitä voidaan tehdä, mutta yleisemminkin luonnos kaikelle inhimilliselle toiminnalle ja sosiaaliselle rakenteelle (Gieryn 2002, 41–44; Lehtonen 2008, 71). Vahva oletus sisältää ajatuksen materiaalsen ja inhimillisten elementtien ”samanveroisuudesta” verkoston toimijoina.

Kaupungista löytyy neljäntyyppisiä hissikohteita: 1) vanhat talot, joissa ei ole hissejä, 2) vanhat hissit talot, 3) vanhat talot, joissa jälkiasennetut hissit sekä neljäntenä 4) uudet kerrostalot, joissa on hissit. Myös ihminen voidaan ”asentaa” hissilliseen taloon, jonne

muutto voi merkitä hänelle varautumista väistämättömiin liikkumisen rajoituksiin syvenevässä vanhuudessa. Tällöin liikkumista avustaa aiempaan asumismuotoon verrattuna uusi toimijattavuus, hissi. Hissit eivät ole olleet lähiöiden rakentumisessa merkittävässä roolissa, ja niiden asentamista on rakennuskohtaisesti saatettu kustannussyistä lykätä vuosia, samalla kun talojen asukkaat olivat alkujaan suhteellisen nuorta väkeä. Rakennettavien kaksikerroksisten pientalojen yhteydessä ei liene huomioitu mahdollisuutta asentaa taloihin myöhemmin hissejä, mikä tilavaraus on mahdollista tehdä jo suunnitteluvaiheessa.

Koti laajenee hissin myötä rihmastona talon eri asuinvyöhykkeille: saunaan, kellariin, naapuriasujan kerrostasanteelle, ehkä vinttiin ja pihalle. Hissillisyyden hyötyjä painottaen on inhimillisinä toimijoina listattu muuttoa tekevät asukkaat, huoltomiehet, siivoojat, postinjakajat, kotipalvelutyöntekijät, sairaankuljettajat, palomiehet ja pizzataksit e-kauppaostoksen jakelutehtävän suorittajina (Helsingin kaupunginkanslia 2003).

Tilan tuntua kasvattavat hissipeilit summaavat kaupunkilaista elämänmuotoa hiljaisuuden täyttämässä liikkuvissa kaapeissa (Sennett 1994, 358) ja alleviivaavat huomiota siitä, että hissi ei ole keskustelujen näyttämö vaan pikemminkin tyhjen katseiden tai heijastuvan katseen paikka. Kommunikointi matkustajien välillä olisi kuitenkin mahdollista, sillä ruumiit liikkuvat hissillä kuljettaessa ilman erityistä ponnistelua, samalla kun katse on vapaa askelluksen seuraamisen pakosta (Kalanti 2009, 214). Liikkuva hissi onnistuu irrottamaan tilassa liikkumisen ruumiinliikkeistä tuottaen ”kuljetettua liikkumattomuutta”; mitään näkyvissä olevaa syytä ei löydy vaihtoehtoisille käytännöille, pysähdykselle tai kulkusuunnan vaihtamiselle.

Hissi ei avoimin ovin kutsu käyttäjää luokseen: tila on ”aktiivisesti passiivinen”. Täydentävänä toteutus seuraa varhempaa liikkumisrihmastoa sen välittävänä tekijänä. Hissi aktualisoituu liikkuessaan ja kuljettaessaan ihmistä. Ympäröivä elämä ei ylety kapseliin. Tekninen tieto liikkeellä olostä on esillä, muutoin ikkunattomassa hississä ollaan tyypillisesti etäällä ulkoisista tapahtumista. Joukkoliikenteen tapaan (mt.) hissi pakottaa asettumaan odotustilaan, pysäkille, josta matka jatkuu yksisuuntaista ja suhteellisen tasanopeuksista (noin 1 m/s) väylää myöten. Itsestään selvinä ja huomaamattomina hissit ovat merkittäviä ”kumppaneita” ja elämän vakauttajia (Miller 2005, 5). Ne ovat siirtymävyöhykkeitä ja -pisteitä, joiden läpi kuljetaan. Välitiloina ne yhdistävät yksityisen

asunnon naapurustoonsa, ensimmäiseksi omaan pihapiiriin. (Gardner 2011, 266–267; Oldenburg 1989) Piha penkkeineen on mitä oivallisin esimerkki naapureiden yhdessä suosimasta kolmannesta paikasta eli tapaamispaikasta kodin ja työpaikan ohessa. Ray Oldenburg kirjoittaessaan kolmansista paikoista käytti kirjansa ensipainoksen alaotsikossa lausetta *how they get you through the day*. Tämä rinnastuu ajatukseen, että hissi laajentaa ikääntyneen henkilön mahdollisuusmaisemaa, kun se tukee arjessa selviytymistä tarjoamiensa lähiyhteyksien välityksellä.

Hissit ovat läpikulkevia ja läpikäveltäviä ”kone-rakennuksia”. Niitä voidaan verrata kulkuvälineinä paitsi junaan, myös esimerkiksi suljetulla rataosalla liikkuvaan moottoriresiinaan, joka on varustettu umpinaisella korirakenteella. Hissillä liikkuminen on kuilussa lentämistä: kulkusuuna on vertikaalinen. Ihmiset ja tavarat siirtyvät pystysuunnassa kerrosten välillä. Hissi turvaa asioiden saavutettavuutta. Se sekä synnyttää että tasaa kerrostalon asukkaiden vertikaalista eriarvoisuutta.

Esteettömyys on kiinnostava gerontologinen ja asumispoliittinen kysymys. Esille tulevat materiaalisuuden moninaiset ulottuvuudet. Yksi tulkinta suositulle ja lähes liikaa toistetulle kumppanuus-käsitteelle on, että se tarkoittaa ”hyvää palvelua”. Kerrostalon jälkiasennetut hissit toteuttavat onnistuneena hankkeena kumppanuutta, kärjistäen ilmaistuna hissi itsessään on ihmiselle ”kaupunkikumppani”. Yleisemmin *kaupunkikumppanuudessa* on kysymys sosiaalisesti kestävästä, asukkaisiin investoivasta ja aktiivisesta kaupunkilaisuudesta ja yhteistoiminnasta, jossa ”kulkemisella on yhteinen suunta”.

Kerrostalo saa hissin myötä uuden inhimillisen kanssakäymisen liittymän ja linkittymisen palvelutuotantoon ja kuluttamiseen. Yhteisenä asukastilana hissi tukee asukkaiden kykyä. Asennetut hissit myötäilevät aiemmin todentuneita käytänteitä ja ne ovat elimellisesti sidoksissa olemassa olevaan ympäristöön todentaen näin ”yhdentyvän kaupungin” ideaa. Esteettömyyttä ja seniorimyönteisyyttä ikääntyvien asumisjärjestelyissä on merkinnyt niin hissien jälkiasennus vanhoihin taloihin kuin hissillisten talojen uustuotanto.

Talokohtaiset suojat

Yhteistilojen käyttömuotoja kehittämällä ja niissä toteutuvien käytäntöjen kirjoa laajentamalla tapahtuu kaupungissa toiminnallista tiivistymistä. Tiivistyvässä kaupungissa hyödynnetään olemassa olevaa infrastruktuuria. Naapuruuden ja yhteisöllisyyden kannalta toiminnoiltaan jälkikäsitellyt taloväestönsuojat, kuten kollektiivisessa käytössä olevat jälkiasennetut hissit, ovat asumisen laajentumatiloja (*extended space*). ”Yhdentyvän kaupungin” lähtökohdista kehitettävät kerrostalojen suojatilat on nimettävissä suunniteltujen toimintamuotojen perusteella esimerkiksi osallisuustiloiksi, leppoistamoiksi, kulttuurihautomoiksi ja säilöiksi (Kopomaa 2010, 21–22).

Väestönsuojien normaalikäyttö poikkeaa siitä, mihin ne tosiasiallisesti on suunniteltu (Kopomaa 2011b). Niitä ei käytetä suojelufunktionsa mukaisesti. Tyypillisesti suojat toimivat asukkaiden omina arkisina varastokomeroina tai tavaran säilytyspaikkoina. Yhteisessä hyötykäytössä tiloista löytyy esimerkiksi ulkoiluvälineitä, pihatyökaluja, väestönsuojavälineistöä, mutta myös rojuksi luokiteltavaa tavaraa. Suojahuoneet ovat paikoin toimineet harraste- ja kokoontumistiloina. Tilapäisissä käyttötavoissa voidaan erottaa odottavaa, vakiintuvaa ja pysyväksi muotoutunutta käyttöä (Lehtovuori ym. 2003, 31–33).

Kerrostaloissa suojatilat ovat usein asukkaiden laajin yhteinen sisätila. Yritteliäällä kekseliäisyydellä ja jatkosuunnittelulla väestönsuojat olisi mahdollista tulkita lähion loft’iksi, viimeistelemättömäksi, mutta joustavasti käyttöön otettavaksi asumisen lisätilaksi. Jos uuden toiminnan yhteys sijaintipaikkaansa jää muodolliseksi on ratkaisu ”mukautuvan kaupunkimallin” suuntainen, mutta vahvan paikkasidoksen myötä suunnitteluratkaisu ja käytäntö viittaisivat ”yhdentyvän kaupungin” kehitysmalliin.

Väestönsuojat paikantuvat pääosin lähiötyyppisten kerrostalojen yhteyteen. Entä millaisten lähiöiden kehittämismallien pohjalta suojatiloja voitaisiin muokata arjen normaalikäytöt huomioiden? Väestönsuojien kehittämistä olen tarkastellut neljästä erilaisesta visioivasta lähiöstrategiasta käsin (Kopomaa 2010, 20; Taulukko). Lähion kehittämisvaihtoehdot olivat uusasumalähiö, retrolähiö, leppoistettu lähiökaupunginosa ja puolustettu lähiövyöhyke. Kuhunkin näistä tulevaisuuskuvista voidaan liittää omanlaisensa näkemys väestönsuojien

käytöstä, kunnossapidosta ja varustelusta. Asumalähiökeskustelua kehystää tässä toisaalta kaupunkisuunnittelututkimus, toisaalta tulevaisuuden tutkimus, jossa rakennetaan skenaarioita lähitulevan kehityksen varalle.

Taulukko 5. Neljä nimettyä lähiön kehittämisstrategiaa ja näiden suhde talokohtaisiin väestönsuojatiloihin (Kopomaa 2010).

<i>Uusasumalähiö</i>	<i>Retrolähiö</i>	<i>Puolustettu lähiövyöhyke</i>	<i>Leppoistettu lähiökaupunginosa</i>
Väestönsuojia ei rakenneta, säästyneet kustannukset käytetään esimerkiksi paikallista identiteettiä tukevaan lähiympäristötaiteeseen tai esteettömyyden edistämiseen.	Olemassa olevia väestönsuojia pidetään kunnossa vähintään rakennusaikaisten uhkakuvien pohjalta.	Väestönsuojat kunnostetaan ja rakennetaan vastaamaan tunnustettuja, muuttuvia vaaroja.	Väestönsuojatiloille kehitetään uusia yhteisöllisyyttä ja asukastoimintaa tukevia käyttömuotoja.

Jos väestönsuojia ei rakennettaisi uustuotannon yhteydessä, säästyneet kustannukset olisivat käytettävissä esimerkiksi paikallista identiteettiä vahvistavaan lähiympäristötaiteeseen tai esteettömyyden edistämiseen. Näkemys siitä, että talokohtaisia väestönsuojia ei enää tarvita, voi sisältyä kehittämisstrategiaan, jota voimme kuvata *uuslähiöistämisenä*. Tässä kaupunkipoliittisessa ja -suunnittelullisessa painotuksessa ideana olisi, että uutta rakentamalla on mahdollista kehittää nykyisiä esikaupunkialueita. Uuden asumalähiön rakennuskanta voi olla pientalovaltaista ja kerrostalot siellä poikkeus. Asumisen uusilla kylämaisilla keskittymillä saattaa olla oma erityinen lähiöprofiilinsa (vrt. ”eriytyvän kaupungin” malli). Asuinratkaisuilta ei edellytettäisi omia väestönsuojia. Uusasumalähiössä huolehdittaisiin liikenneyhteyksistä ja sähköisestä tiedon kulusta mahdollisen poikkeustilanteenkin varalta. Alueen asukkaille tiedotettaisiin evakuoinnin suunnitellut paikalliset suuntaviivat ja koordinaatit. Tämän mallin mukainen ohjeistus toteutuisi siis nykyistä lievemmin talokohtaisin suojatila- ja varautumisvelvoittein.

Retrolähiön väestönsuojia pidetään kunnossa rakennusaikaisten uhkakuvien pohjalta. Lähiöiden syntyhistoriaan palaten havaitaan, että niissä on tiivistynyt ajatus yhteiskunnan ja perheiden menestyksestä. Menneisyys vaikuttaa merkittävämmältä kuin nykyisyys, kun lähiötä vaalitaan ja kehitetään reilun puolen vuosisadan takaisten perinteiden mukaisesti. Väestönsuojien osalta tämä suuntautuminen merkitsisi, että suojatiloista on pidettävä

huolta ja, että ne voidaan haluttaessa kunnostaa ajanmukaisiksi. Peruskorjausprojektit alueella vaalivat kyseisen lähiön perinnetyyliä. Saneerauksen myötä tavoitellaan alueelle tai yksittäisille kerrostaloille klassikon asemaa. ”Yhdentyvän kaupungin” idean mukaista olisi, että yksittäiset rakennukset olisivat yhdenmukaisella tavalla edustavia ja ”sulautuvassa kaupungissa” lisäkriteerinä olisi, että kukin vielä omanlaisinaan.

Kolmas vaihtoehtoinen lähiöstrategia tilojen järjestelyperiaatteena on, että väestönsuojat kunnostetaan ja rakennetaan vastaamaan tunnustettuja, muuttuvia vaaroja ja uhkakuvia. Väestönsuojien kehittäminen olisi lähiöuudistuksen keskiössä. Tämä painotus olisi esillä toimintamallissa, joka kantaisi nimitystä *puolustettu lähiövyöhyke*. Suojautumisen taustalla ovat kaupunkia uhkaavat globaalit vaarat. Väestönsuojien tehtävä on myös tukea kaupungin poliittis-taloudellista asemaa sekä kansallisesti että suhteessa muihin maailman kaupunkeihin. Suojat viestivät, että kansakunta ja sen asukkaat ovat varautuneet ulkopuolisten mahdollisen ei-toivotun tunkeutumisen varalle. Suojat ovat pienen puolueettoman maan henkivakuutus. Väestön suojaamisessa tehdään puolustetun esikaupunkivyöhykkeen strategiassa ainakin ikäryhmittäin selviä ryhmäkohtaisia eroja. Alle kouluikäisille, koululaisille, aikuisille, lemmikkieläinten omistajille, maahanmuuttaja-taustaisille, ikääntyneille, kaupungissa liikkuville tai siellä vieraileville, kaikille näille pyritään tarjoamaan omat suojautumistapansa poikkeusolojen varalta.

Tiivistyvän ja toiminnoiltaan tihentyvän, ”yhdentyvän ja säilyttävän kaupungin” näkökulmasta merkittävä ratkaisu on, kun kerrostalojen väestönsuojatilojen käyttöä tehostetaan ja kehitetään siten, että synnytetään aivan uusia yhteisöllisyyttä ja asukastoimintaa tukevia käyttömuotoja. Tavoite olisi tällöin jalostaa suojatilojen arkikäyttöä etenkin yhteistiloina. Tätä toimintamallia vastaava lähiöideologia voidaan nimetä *lähiökaupunginosan leppoistamiseksi*. Alueella kiinnitettäisiin erityistä huomiota tiloihin, jotka voivat tukea tai jatkaa ”yhdentyvässä kaupungissa” paikallista identiteettiä ja kulttuuria, samalla kaupunginosan imagoa. ”Valmiissa” ja tiiviissä ympäristössä uutta syntyy vanhoille ”raunioille”. Kestävän kehityksen täsmennetyt ideat pyrittäisiin huomioimaan lähiökaupunginosan ympäristökysymyksissä, paikallisessa taloudessa ja ihmisten välisessä kanssakäymisessä.

Taulukko 6. Neljä kriteeriä lähiön kehittämishankkeiden luokitteluun.

	asukaslähtöisyys	rakennuslähtöisyys
pieni muutos		
suuri muutos		

Lähiöiden kehittämishankkeiden luokitteluun voidaan lisäksi arvioida, onko kysymyksessä asukas- vai rakennuslähtöinen toimenpide? Tällöin kiinnostuksen kohteena ovat esimerkiksi asumiseen liitetyt yhteisölliset teemat tai paikallinen palvelutoiminta. Rakennuslähtöisyys merkitsisi rakennusten uustuotantoa tai niihin liittyviä saneeraus-toimia. Toisen kriteerin pohjalta on mahdollista tarkastella sitä, onko kysymyksessä lähiötä koskeva suuri tai pieni muutos. Koko lähiötä tai sen osa-aluetta koskevat kehittämistoimet olisivat laajoina toteutuksina suurta muutosta hakevia, kun pieneen muutokseen tähtääviä mikrototeutuksia olisivat kevyet kehittelyt esimerkiksi liikennejärjestelyissä, viherympäristössä tai yksittäisissä rakennuksissa. (Kopomaa 2011c, 114; Taulukko)

Tulevaisuuskuvat

Tulevaisuudentutkimus voi osaltaan rakentaa selvitystehtävän isoa kaarta, kun esillä ovat historia ja nykyisyys. Tulevaisuutta tutkiva huomioi työssään niin kutsutut heikot signaalit. Ne ovat joko aikaista informaatiota, esimerkiksi tietoa mahdollisesta tai viestejä muutoksen ensioireista, jotka ennakoivat tulevia tapahtumia. Visiot ja skenaariot tuovat esiin yhteiskunnan kehityksen suunnan ja megatrendit, kuten myös ympäristössä todentuvat mahdolliset muutokset. Yhdyskuntien ja yhteiskuntien kehityksen toivotut vaihtoehdot saadaan esiin kollaasinomaisissa visioissa, joilla on käyttöä esimerkiksi harjoitetun kaupunkipolitiikan ja urbaaneita ympäristöjä koskevan päätöksenteon yhteydessä.

Visio on tulevaisuudenkuva mahdollisista ja halutuista tiloista ja tapahtumista. Skenaarioissa korostuu ajallisesti peräkkäisten, loogisesti etenevien ja perusteltavissa olevien, mahdollisten tulevaisuuksien sarjanomaisuus. On laadittu käsikirjoitukset ennakoitujen, tulevien vaihtoehtoisten kehityskulkujen varalta. Lopputulemana ja tulevaisuuskuvana on ydinvisio, joka on tarvittaessa strateginen päämäärä tai opportunistinen tavoite. Tämänkaltaiset kehitysnäkemykset sisältävät tyypillisesti edistysuskoa tai vaihtoehtoisesti katastrofijattelua. Esillä voivat olla toivon visiot tai vastakkaiset ei-toivotut kehitysvaihtoehdot, pelon visiot.

Remonttiajan kodissa

Asuntojen korjaaminen, korjausrakentaminen ja erilaiset saneeraustoimet pitävät huolen, että ihmisillä säilyy tuntuma siihen, että asumisen järjestyminen on prosessi, jossa eletään muutoksen tilassa. Putkiremontin tai linjasaneerauksen yhteydessä muutos merkitsee useimmiten asukkaan roolin tilapäistä haperoitumista. Asuja siirtyy usein pois remontin alta väistöasuntoon ja uuteen asumisentapaan joko osaksi tai koko remontin ajaksi. Hän asuu yhdessä tai useammassa kodin ulkopuolisessa pisteessä.

Seuraavassa kuvaan tilannetta, jossa on onnistuttu suosimaan kotia ja asuminen jatkuu tutussa ympäristössä (Kopomaa 2015; 2016c). Asumisen käytännöt rakentavat paikallista alueidentiteettiä entiseen tapaan, vaikkakin aiemmin vallinnut asumisentapa joustaa. Tarkastelussa ovat esillä saneerausprosessit, joissa asumisen laadun on odotettu korjaus- ja täydennysrakentamistyön lopputuloksena asettuvan edeltävää ajankohtaa korkeammalle tasolle. Korjaustoimet täydentävät ja täydellistävät aiempaa rakennetta.

Linjasaneerauksen yhteydessä asuntoa täydennetään tyypillisesti uusin tai muokatuin asumispalveluin. Tyypillisesti keittiön ja kylpyhuoneen varustelua parannetaan ja samalla päivitetään esimerkiksi talon verkkoyhteyksiä. Yksityisiä ja yhteisiä tiloja pyritään kehittämään useimmiten siten, että ne aiempaa tehokkaammin palvelevat asukkaitaan. Ennen kuin tähän tavoitteeseen päästään on läpikäytävä muutosprosessi, jossa aitiopaikalla ovat koteihinsa jääneet asukkaat.

Kerrostaloasumisen jatkuvuuden turvaamista voidaan laajassa katsannossa pitää elintärkeänä toimintona yhteiskunnan toiminnan kannalta, vaikka sitä ei remontin aikana aina sellaiseksi mielletäisikään. Asukkaiden arjen hallintakyky on saattanut merkittävästi häiriintyä saneerauksen yhteydessä. Rakennettu ympäristö on tilapäisesti vahingoittunut.

Tutkimukseni pohjalta kuvaan lyhyesti linjasaneeraustalon asukkaiden asumiskäytäntöjä ja arkiselviytymistä tukevia ratkaisuja. Teemahaastatteluihin valitut asukkaat tavoitin selvitystyöstä sanaa levittämällä tuttavapiirissäni. Tein 11 haastattelua, joissa mukana oli yhteensä 15 henkilöä.

Haastattelut

Yleisin aineistonkeruumenetelmä laadullisessa tutkimuksessa on haastattelu. Haastattelemalla on mahdollista saada myös määrällistä aineistoa. Haastattelu on suullisena aineistonkeruun menetelmänä kyselyä joustavampi, sillä haastattelija voi halutessaan tehdä tarkentavia lisäkysymyksiä. Kirjallisessa kyselyssä selvitetään tyypillisesti ihmisten toiveita ja tottumuksia. Ryhmähaastattelussa saadaan kerralla kirjattua useiden henkilöiden näkemyksiä sekä vastauksia yhteisen keskustelun avaamiin kysymyksiin. Ryhmän kanssa työskenneltäessä on hyödyllistä käyttää videotallennusta. Kohdennettu teemahaastattelu on mahdollista toteuttaa puolistrukturoituna näin tarkentaen ja rajaten keskusteluhetkeä. Moninaisen ilmiökentän selvittämistä tukee avoin strukturoimaton haastattelu. Puhelinhaastattelujen merkittävin etu on kustannustehokkuus, vaikeastikin tavoitettavan henkilön asiantuntemus tulee huomioiduksi. NykYTEKNIKALLA puheluiden äänittäminen onnistuu melko kätevästi.

Saneeraustyön aikana asukkaat, jotka jäivät asumaan asuntoihinsa, joutuvat tyypillisesti sopeutumaan vesi-, lämpö-, sähkö- ja tietoverkkokatkoksiin. Saneerauksen yhteydessä tyypillisesti kylpyhuone, vessa ja keittiö ovat ehkä vain rajoitetusti käytössä. Eräät huoneet asunnoissa on voitu joutua sulkemaan varastoina tai korjaustyön kohteina normaalikäytön ulkopuolelle. Tilat saavat uusia käyttömuotoja. Tätä voidaan kuvata asunnon muuntojoustavuutena. Tilat mukautuvat käyttötarkoituksen muutoksiin.

Asuminen ”poikkeusoloissa” voi toisaalta osoittaa ihmisen ja hänen asumistaan ylläpitävän järjestelmän haurauden, toisaalta ihmiset voivat neuvokkuutensa ja sopeutumisensa ansiosta selviytyä ja onnistua räätälöimään uusia ratkaisuja väliaikaisen asumisensa sekä asukasidentiteettinsä toteuttamiseksi (Kopomaa 2005).

Ennen varsinaisen saneeraustyön alkua asukkaiden on huolehdittava omaisuutensa kokoamisesta, pakkaamisesta, tavaroiden peittelystä ja muusta suojaamisesta, uusien mahdollisten säilytyspaikkojen kartoittamisesta sekä omaisuuden säilöön panemisesta. Remonttiaikainen tilojen käytettävyys vähenee ja huoneiden tavanomaiset käyttötavat vaihtuvat. Asunto jakautuu ”asumisalueeseen” sekä ”säilytysalueen”, johon irtainta omaisuutta on koottu suojaan. Säilytyspaikkoihin sisältyvät vielä erilaiset arvotavaroiden tai muiden tärkeiden esineiden ja dokumenttien tallentamiseen valitut, ehkä lukittavat kätököt. Kolmas oma vyöhykkeensä saneerattavassa asunnossa on ”remonttialue”, jossa

itse korjaustoimet tapahtuvat. Linjasaneerauksen yhteydessä työt ulottuvat helposti kaikkiin asuintiloihin.

Linjasaneeraustalossa kotona asumiseen valittuna vaihtoehtona voi olla useita syitä, mutta ensimmäinen edellytys on, että se ylipäättään on mahdollista. Taloudelliset syyt on merkittävä kotona pysymistä puoltava tekijä. Remontin alta pois muutettaessa asumiskustannukset helposti tuplaantuvat. Paikan päällä asuen asukas onnistuu itse valvomaan remonttia, mikä saattaa edistää saneeraustyön toivotunkaltaista lopputulosta, vaikka voi sisältää omat riskinsä saneeraajan näkökulmasta.

Selkeä remonttipakolaisten ryhmä ovat ikäihmiset, joilla lykätty muutto vanhuuden asuntoon saattaa ajankohtaistua remontin yhteydessä. Yksioissa asuvat ovat myös todennäköisiä muuttajia riippumatta siitä, ovatko he vuokralla tai ovatko omistusasujia. Perheet, joissa on aivan pieniä lapsia, on myös muuttovalmis ryhmä. Kun taas kouluikäisten lasten tapauksessa oman kodin läheisyydestä löytyvät ystävät, tutut palvelut ja koulu puoltavat kotiin jäämistä ainakin mahdollisimman pitkäksi aikaa.

Korvaavia ja täydentäviä asumispalveluja

Hankalaksi käyneestä asumistilanteesta useampihekinen lapsiperhe voi haastateltavieni mukaan väistyä vaikka yksiöön. Sukulaisten ja tuttujen asunnot tai oma vapaa-ajan asunto toimivat nekin korvaavina tai täydentävinä asuintiloina. Jotkut asukkaat suuntaavat osaksi tai koko remontin ajaksi ulkomaille. Useita kuukausia kestävän saneerausjakson aikana kodista muotoutuu ehkä majapaikka, jossa asunnon häiriötön arkielämä toteutuu parhaiten työajan jälkeen iltaisin ja viikonloppuisin. Koti pelkistyy sen keskeisen funktion, suojan tarjoamisen ympärille. Kotona pysyminen turvaa elämän jatkuvuutta. Kasvaneesta tapaturmavaara-alttiudesta eivät haastatellut asukkaat kertoneet. Satunnaisesti häiritsevä remonttipöly mainittiin terveysongelmaksi.

Paikalla oleville asukkaille talon muutostyöt osoittautuvat paikoin ennakoimattomiksi. Remonttiasioiden yhteenkietoutuminen ja niiden epälineaarinen muutosdynamikka saattavat vahvistaa kokemusta sattumanvaraisuudesta ja tuottaa niin pienempiä kuin suurempiakin yllätyksiä. Asukasta kohdannut asumisen kriisi ei välttämättä passivoi, vaan päinvastoin aktivoi ja pakottaa osallistumaan suunnitteluun, mukautumaan ja

suuntautumaan uudenlaisiin asumiskäytäntöihin. Vessat, ateriapalvelut ja oleskelutilat saattavat löytyä esimerkiksi lähiravintoloista tai kahviloista.

Mitään laajempia poikkeusjärjestelyjä perheiden arjen pyörittäminen kotiympäristössä ei yleensä edellyttänyt. Kesämökit ja saaristopaikat ovat totuttaneet suomalaiset siihen, että pärjätään myös alkeellisemmissä oloissa kuin täydelliset asuinpalvelut tarjoavassa kaupunkimaisessa ympäristössä. Mökkimiljöö merkitsee myös selviytymisvyöhykettä ja asumisvaihtoehtoa, paikkaa, jonne saneeraustyön tieltä on mahdollista vetäytyä joko viikonlopuiksi tai pidemmiksikin lomajaksoiksi. Tässäkin asumisentavassa on urbaani painotuksensa.

Suomessa vapaa-ajan asuminen on ollut pitkälle muusta yhdyskuntarakenteesta erillään. Oletus vapaa-ajan asuinympäristön kompensatiosta sisältää ajatuksen, että mökkielämältä on haettu vastapainoa kaupunkiympäristössä koetuille haitoille, kuten melulle, ruuhkaisuudelle tai sosiaalisille ongelmille. (Mäenpää 2011, 31–36; Pitkänen 2011) Vapaa-ajan asumisessa on käynnissä muutos kohden kesäasuntojen ympärivuotista käyttöä ja monipaikkaista elämäntapaa. Kaupunki täydentyy ja täydellistyy myös kaupungin rajojen ulkopuolella.

Yleinen huomio on, että linjasaneerauksen aikana kotona asuessa arjessa selviää totuttua vähemmällä. Tämä tuli esiin muun muassa vaatehuollon yhteydessä, siisteyden vaalimisessa, veden riittävyys turvaamisessa sekä ruokailutapojen ja ateriointikäytäntöjen helpottamisessa: perheissä tukeuduttiin mikroruokiin, syötiin ulkona tai käytettiin kertakäyttöastioita. Remonttiaikaisen selviytymisen kannalta kalenterivuosi jakautui tyypillisesti kahteen jaksoon ”hyvään aikaan”, johon kuuluvat lämpimät kuukaudet sekä ”hankalaan aikaan”, johon sisällytetään talviaika. Viileä vuodenaika saattaa edellyttää lisälämmityslaitteiden hankkimista.

Ulkopuolisten vapaa pääsy asuntoihin merkitsee asukkaille itselleen tilan hallinnan menetystä. Kun asukkaat tai osa asukkaista asuu kodeissaan, he samalla tarkkailevat ympäristöään ja valvovat yhteistä omaisuutta läsnäolonsa myötä. Asukkaat ylläpitävät myös tutuksi käynyttä asumisen kulttuuria. ”Yhdentyvän kaupungin” lähtökohtien mukaisesti asuminen jatkuu entiseen tapaan tutussa ympäristössä.

Tämän kaltaisen asumisen jatkuvuuden voi ajatella merkitsevän yhteiskunnan kannalta kriittisen infrastruktuurin suojelemista. Asumista remonttitalossa leimaavat retkiolot: ollaan ja eletään ikään kuin leirillä. Sinnikkäinkään asukas ei lopulta koe kotinsa saneerausaikaa positiiviseksi asiaksi. Se on määrämittainen hankala vaihe elämässä, jonka hyväksymistä helpottaa merkittävästi se, että kysymyksessä on ennakoon ajallisesti rajattu poikkeusjakso.

Kaupunkiväestöä on tyypillisesti pyritty suojaamaan ja tukemaan ensisijassa siellä, missä he asuvat. Väestönsuojelu alkaa asunnosta. Suojatoimet myös päättyvät asuntoon. Hyvässä tapauksessa remontin alta evakuoidulla perheellä tai muutoin kodistaan poismuuttaneella on poikkeustilanteen rauettua mahdollisuus palata takaisin kotiinsa.

Kiinnostavasti asukashaastatteluissani tulivat esillä ajatukset moduulin konttiasumisen suosimisesta tilapäisenä väistöasumisratkaisuina. Erityisesti yksiöissä asuville asunto siirrettävässä tilaelementissä saattaisi olla varteen otettava vaihtoehto. Kontit saattaisivat toimia myös yhteiskeittiöinä taloyhtiöiden pihapiirissä, kun jo nyt niitä on paikoin käytetty asukkaiden suihku- ja WC-tiloina.

Linjasaneerauksen aikaisen asumisen tarkastelu tuotti tietoa paitsi täydellistyvän kaupungin tuottamista väliaikaisista harmeista ja huolista, myös ikään kuin simuloitusti siviiliväestöön kohdistuvista suojautumisen haasteista ja mahdollisuuksista sekä asukkaiden suhteesta täydellistämisen prosessin aikaiseen kotiympäristöön. Suojautumista välittömämpi on tarve jatkaa asumista muuttuneissa oloissa tutussa ympäristössä hetkellä, jolloin kaupunkiasuminen täydellistyy ja rakentuu ikään kuin sisältäpäin olemassa olevaan asumisratkaisuun ja -muotoon nivoutuen.

Yhteenvetoa: Yhdentyvässä kaupungissa

Kaupungin nykysuunnittelua tai tulevaa rakentumista viitoittavat aiemmat, varhaisemmista kehityskuluista muistuttavat toiminnallis-fyysiset kerrostumat. Täydentävä uusi urbaani elementti on ”yhdentyvässä kaupungissa” myötäsukainen ympäröivän miljöönsä kanssa. Toiminta linkittyy sijaintiympäristöönsä olemassa olevaa kunnioittaen. Toteutuksen taustalla voi olla paikan historian tunnistavaa tietoisuutta, ympäristöä säilyttäviä tai

jalostavia pyrkimyksiä. Kysymyksessä voi olla olemassa olevaa kaupunkia täydentävä hienovarainen korjaus, esimerkiksi esteettömyyden vaaliminen tai mahdollisen toiminnan osalta kevyt suunnan muutos. Ympäristön rakenteen täydentäminen tai sen lisätoiminnallisuudella lataaminen ovat ”yhdentyvässä kaupungissa” lähtökohdiltaan sensitiivisiä eli uudistuvat käytänteet ja ratkaisut edustavat ympäristöönsä mukautuvaa ja paikalliset tarpeet huomioivaa tai näiden ehdoilla toteutuvaa suunnittelua.

Suunnitellut ratkaisut edistävät alueiden yhdenmukaisuutta ja paikkojen tilallis-toiminnallinen ketjuttaminen jatkaa alkuperäistä paikallisuutta. ”Yhdentyvässä kaupungissa” täydellistyminen rinnastuu käytännölliseen ja mutkattomaan suunnitteluun, jossa jälkiasennettu elementti tai laajentumatila räätälöidään osaksi vanhaa. Synnytetään liittymä olemassa olevaan rakennuskantaan ja toimintaympäristöön. Erilaiset toiminnot sijoittuvat omille alueilleen esimerkiksi klustereina tai keskittyminä. Yhteys sijaintipaikkaan on yhtenevän toiminnallisuuden myötä vahva.

Vertailukohteet haetaan aina läheltä ja vallitsevien standardien mukaisina. Yhdenmukaista kaupunkikuvaa leimaa merkityksellisten urbaanien paikkojen, väylien tai maamerkkien yhtenevä kudelma. Tunnistettavuus materialisoituu muun muassa juhlistavassa koristamisessa. Ympäröivä määrittää joustavan toteutuksen reunaehdot. Täydentävät lisäratkaisut, kerrokset tai työstetyt maa-alat sopeutuvat notkeasti aiempaan kaupunkimiljööseen myötäilevyytensä ja muuntojoustavuutensa ansiosta.

2. Mukautuva kaupunki

”Mukautuvassa kaupungissa” kaupunkitilallisilta ratkaisuilta edellytetään sujuvaa ja huomiota herättämätöntä asettumista olemassa olevaan ympäristöön. Tilapäiset rakenteet sekä käytänteet, jalkakäytävien siirrettävät mainostelineet ja pyöräilyn baanat ovat esimerkkejä urbaaneista käytännöistä ja tilaratkaisuista, jotka asettuvat olemassa olevaan ympäristöön sitä suuremmin muokkaamatta tai siihen kiinnittymättä.

Tilapäisillä rakenteilla on kyky paitsi ehtiä paikalle ensimmäisenä, niin ne voivat myös suunnata tulevaan tähtäävää kaupunkisuunnittelua. Siirrettävät katumainostelineet ovat jossain määrin vanhakantainen, vaikka käytetty väline levittää viestiä kivijalkaliikkeiden palveluista ja tuotteista. Mutta merkitsivätkö kivijalkakauppojen suosimat mainostelineet katukäytävien elävyyttä vai hidastamiseen pakottavaa häiriötä? Pyöräilybaanat vaikuttavat merkittävältä ja tuoreelta keinolta järjestää urbaania liikkumista ja tukeutua liikennejärjestelyissä polkupyörien kasvavaan käyttöön. Tosin baanat voidaan tulkita kultivoituneeksi ja uudelleen nimetyksi versioksi perinteisistä pyöräteistä. ”Mukautuvassa kaupungissa” aluetta täydentävät toiminnot elävät omina saarekkeinaan, toiminnallisina tihentyminä tai liikkumisympäristöinä, samalla kun toteutukset myötäilevät ympäröivää miljööä tai sen yhteisöllisiä käytäntöjä.

Tilapäiset rakenteet

Arkihavaintoihin urbaaneista tilapäisistä tiloista kuuluvat paitsi ulkokonserttien lavarakenneelmat, niin myös esimerkiksi työmaakopit, asuntovaunut ja -veneet sekä teltat ja muut purkamalla siirrettävät rakenteet. Erinäisten tilapäisten rakennusten, majojen tai vaikkapa lumirakenteiden ajallinen kestävyys on hyvin rajallinen. Tilapäisen rakennuksen käyttöikä saattaa olla lähtökohtaisesti rajoitettu, kuten tilanne on ollut esimerkiksi niin sanottujen parakkikoulujen tapauksissa. Konttikotia, mobiiliasuntoja ja parkkipaikalle pystytettyä minikerrostaloa on esitelty vaihtoehtoina asuntopulasta kärsivälle pääkaupunkiseudulle.

Vapaat tilat

Tilapäisyydet on tunnistettu strategiseksi voimavaraksi kaupunkikehityksessä. Tilapäiset käytöt ovat paikoin asettuneet kaupunkisuunnittelijoiden ja -politiikan tekijöiden kiinnostuksen keskiöön. Kaupunkilaista tilapäisyyksien kirjoa edustavat muun muassa kadunvaltauksset, yhteisötaide, konsertit, kaupalliset ja pop up -tapahtumat sekä rakennusten ja alueiden uudiskäyttö ynnä monet muut kaupunkitilaa täydentävät ja elävöittävät toiminnot. Urbaaneissa toteutuksissa talkookäytäntöjen, tilaa muokkaavien toimien ja investointien osuudet ovat vaihdelleet. Väliaikaiseksi luonnehditun käytön perusta on asukkaissa ja ruohonjuuritason toiminnassa. (Hernberg 2014, 28; Lehtovuori & Ruoppila 2011, 2–4; Rönkä ym. 2011, 7)

Tilapäisyyden kuvaamiseksi meillä on käytössä useita synonyymeja, kuten väliaikainen, satunnainen, lyhytaikainen, hetkellinen, ohimenevä, provisorinen, okkasionaalinen ja temporaalinen. Näiden vastakohtaa ilmaistaan termeillä vakinainen, pysyvä, pitkäaikainen, jatkuva, varsinainen ja säännöllinen.

Arvio on ollut, että rakennusten tilapäiskäyttö, uudiskäyttö tai ajallinen sekakäyttö ovat omiaan synnyttämään ja tukemaan uudenlaisia liiketoiminnan muotoja. Tilakäytäntöihin liittyvän tilapäisyyden on tulkittu olevan yksi uusien innovatiivisten yritysten toiminta-edellytysten mahdollistaja. Tyhjillään olevat, käyttöön saatettavat tilat ovat eri toimijaosapuolten kannalta taloudellinen, turvallinen ja ympäristöllisesti kestävä ratkaisu. Tilaan syntyy omistussuhteen sijaan käyttöoikeus, joka on katkaistavissa ehkä lyhyelläkin varoitusajalla. Kysyntää saattaa olla myös uusille toimijoille, jotka pystyvät välittämään eteenpäin halukkaille väliaikaistiloja sekä tarjoamaan kootusti tietoa vapaana olevista tiloista. (Lehtovuori & Ruoppila 2011, 5–8; Hernberg 2014, 46–50; Rönkä ym. 2011, 9–14)

Tilapäisyys kaupunkisuunnittelussa

Avoimet joutomaat, teollisuustilat, varikkoalueet, vajaakäyttöiset tai suunnittelemattomassa tilapäiskäytössä olevat vyöhykkeet ja paikat voivat olla suunnittelun lähtökohta pohdittaessa alueiden jatkokehittelyä. Tilapäiskäytöt voidaan tulkita urbaanien joutomaiden kehityspotentiaaliksi. Viihdyttävien tilapäiskäyttöjen pohjalta helsinkiläisestä vanhasta teollisuusalueen kaupunginosasta on esimerkiksi suunniteltu tapahtuma-aluetta.

Tilapäisiksi leimatut rakenteet ja niiden toteutuneet käyttömuodot voivat merkitä suunnittelijalle käyttökelpoista ja samalla pinnistelevät suunnittelutyötä ohjaava tekijää. Heikoiksi miellettyjen toimintojen säilyttäminen edellyttää mukautumista, keskeneräisyyden, epämääräisyyden ja puolinaisten ratkaisujen hyväksymistä. (Ilonen 1996)

Tilapäisiä rakenteita on saatettu luonnehtia konstailemattomiksi ja marginaalisiksi (Kopomaa 2003, 17–18). Häätisesti kyhättyinä tilapäisrakennukset, kuten asunnottomien koirat eivät mairittele mitään tai ketään. Siirrettävät asumukset on usein nähty ongelmana, ei ratkaisuna. Viime vuosisadan alussa Helsingin keskustan toreilta karkotettiin pois vierailevat sirkukset. Oliko sirkus liian vahva tekijä keskustan identiteetin muokkaajana? Eikö kiertävä sirkus keskustaan pystytettynä sulautunutkaan kaupunkiin? Vai edustiko se liiaksi ympäristöön sovittumatonta, vaikka tilapäistä saarekettä ja näin ehkä ”eriytyvää kaupunkia”, ei niinkään ”mukautuvaa”? Kaupungin reunat olivat tällaiselle viihteelle ja sirkusväelle sopivampi tilapäinen sijoituspaikka.

Kaupungin laidalle asutettiin romaneja sotien jälkeen. Tilapäisasuntoina toimivat muun muassa vanhat rautatievaunut ja parakit (Pulma 2000, 230–236). Itsellisesti ohjautuvien nomadikansojen elinpiireistä tiedetään, että asumukset ovat siirtyneet kiertävän heimon mukana, ja että elämisen ympäristö on rakentunut merkityksellisten paikkojen verkostona, mikä muistutuksena paikkoihin kiinnittymisestä eli vahvasta sidoksesta ympäristöön.

Moderneja nomadeja ovat maahanmuuttajat ja pakolaiset. Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden asuttamiseksi heidän perheilleen on perustettu konttiasuntoja. Rekoilla liikuteltavia kevytasuntoja on esitelty kahta tyyppiä. On rakennustyömaaparakkeja, joita voidaan liittää toisiinsa sekä liikuteltavia miniasuntoja, jotka ovat ikään kuin leikkimökin ja laivanhytin yhdistelmiä ja soveltuvat lähinnä kahden hengen perhekunnille. Näiden tilaelementtien asennustyöt onnistuvat parissa vuorokaudessa. Alueellista ei-toivottua segregoitumista väistään mobiiliasuntoryppäiden ei tarvitse sijoittua vastaanottokeskusten läheisyyteen, vaan ne voivat olla integroituina normaalin asumisen sekaan ilman eriytyvää toteutusta. (Malmberg 2015)

Helsingissä joukko ihmisiä on onnistunut asumaan ympärivuotisesti asuntovaunuissaan metromatkan päässä keskustasta. Asuntovaunuasuminen on kuitenkin ollut Suomessa epäilyttävä asumismuoto ja kiertelevän elämäntavan ilmentymä poikkeuksena ehkä esimerkiksi laskettelurinteen parkkialueen loma-asuntokylä. Asuntovaunuasuminen voidaan todeta myös pysyväisluonteiseksi asumisentavaksi, sillä asumismuoto pysyy samana, vaikka paikka vaihtuisi. Näin tilapäisyys voi merkitä siirrettävyyttä, paikan vaihtamisen mahdollisuutta, samalla kun liikuteltava tilaelementti säilyy vakiona edustaen jatkuvuutta.

Tilapäiset rakennukset ja rakentuvat paikat

Tilapäisiksi luokiteltavat rakenteet ja rakennukset voivat äärimmäisessä funktionaalisuudessaan ja minimalismissaan olla kulttuuristen merkitysten tihentymiä (Kopomaa 2003, 18). Pysyviin rakennuksiin verrattuna tilapäisillä rakennuksilla on aivan erityinen ominaisuus: ne voivat ehtiä uuteen paikkaan ensimmäisenä. Tämän huomiota herättävän ominaispiirteensä vuoksi ne voivat synnyttää mieleenpainuvia elämyksiä. Tilapäiset tilaratkaisut voivat hyödyntää joustavasti kulloisenkin paikan mahdollisuuksia. Joskus tilapäiset rakennukset saattavat herättää muistoja ja mielikuvia, jotka ovat kestävämpiä kuin fyysiset rakenteet.

Tilapäinen rakennus ei välttämättä kajoa paikan pysyviin ominaisuuksiin eikä yleensä tuhoa maaperää, vaikka väliaikaisesti esimerkiksi puistoon sijoitettuna saattaa asettaa paikan kulutuskestävyyden koetukselle. Vuosaaressa tilapäinen kirkkorakennus oli suunniteltu 1960-luvun lopulla tasoelementtirakenteiseksi ja siirrettäväksi (*Arkkitehti* 2/1969, 58; Hypén 2001, 49–57). Sen ulkopuolinen kantava teräsrunko oli perustettu maanalaisille betonipilareille ja suoraan kallioon. Maasto säilyi muuttumattomana. Tilapäisen rakenteen ekologinen kosketus oli kevyt ja ympäristövaikutus pieni. Polku kirkkoon kävi vaatimattomasti kerrostalojen lomitse. Väliaikaista rakentamalla on säästetty myös kustannuksissa. Kevytrakenteisia kirkkoja voitiin pystyttää useisiin eri seurakuntiin yhden perinteisesti suunnitellun kirkon hinnalla.

Tilapäisrakennuksilla tai esimerkiksi parakkirakentamisella ei ole ollut sijaa arkkitehtuurin historiassa, joka on lähes poikkeuksetta ollut pysyvien rakennusten historiaa. Näin tilapäinen rakennus näyttäytyy arkkitehtuurin jäännöseränä. Rakentaminen tähtää

tulevaisuuteen. Ikuisuuteen suuntaudutaan, jos tunnistetaan rakennussuunnittelun kulttuurinen jatkuvuus. Hetkellisyyden suosiminen liittyy muun muassa rakennustaiteellisiin ja kokeileviin hankkeisiin, joissa on mahdollista epäonnistua ilman huomattavaa taloudellista menetystä.

Eräät rakennukset on tosin tunnistettu ikuisiksi, kun ne vielä raunioiduttuaankin ovat sisältäneet arkkitehtonisia arvoja, omaa identiteettiä. Tuhoutuneet rakennukset, linnoitteet tai kokonaiset kaupungit ovat saaneet ikuisen elämän hautauduttuaan tuhkaan. Sodat, tulipalot, luonnonkatastrofit ja ympäristöonnettomuudet ovat vaikuttaneet kaupunkien kohtaloihin. Tilapäisiksi suunnitellut rakenteet ovat saattaneet osoittautua myös kiusallisen pysyviksi, kun ikuisiksi aiotut ovat puolestaan saaneet taistella olemassaolostaan. Ajallisuus merkitsee maallista katoavuutta, takarajaa, mutta myös kestoa, ainutkertaisia tiloja, mahdollisesti keinotekoisuutta, mutta usein käytön intensiteetin muutosta (Laaksonen 1998). Tilapäiset tai satunnaiset aktiviteetit voivat synnyttää hetkellisesti maksimaalisen intensiteetin minimaalisella sitoutumisella paikkaan (Oswalt 2000, 65–69).

”Tilapäisen” rakenteen uudelleenmäärittely ”pysyväksi” on tuttu tilanne rakennussuojelussa. Suojelun ja erityisesti kustannus-hyötylaskelmien näkökulmasta ei ole ongelmattonta hyväksyä, että se mikä omana rakennusaikanaan oli suunniteltu ja määritelty väliaikaiseksi, tulisi vakinaistaa.

Rakennustyömaat, siirrettävien mainostelineiden tapaan, on kuvaava esimerkki tilapäisyydestä, joka on aina läsnä ja pysyvästikin kaupunkikuvassa (Kopomaa 1999; 2000). Helsingissä katutyömaiden ja kaupunkikuvaan kurottautuvien rakennustyömaiden estetiikkaan alettiin kiinnittää huomiota 1990-luvulta lähtien. Tiiviiksi rakentuvassa kaupungissa, jossa valvotaan julkisivuja, ymmärrettiin katukuvan merkitys jo siihen sisältyvän kaupallisen mainospotentiaalin vuoksi. Viralliset ja epäviralliset mainokset ovat kaupungin epifyyttiä, jatkuvasti muotoaan hakevaa pintakerrosta.

Katutyömaa merkitsee tilapäisyyttä, mikä synnyttää tilapäisyyttä. Tämän voi havaita esimerkiksi siinä, miten kadunrakennustyön kohteena olevia katukaivantoja käytetään väliaikaisina roskiksina. Kaupunkikulkijat tekevät myös kiellettyjä reittivalintoja tai he keksivät käyttää tilapäisiä rakenteita istumapaikkoina, nojailun, istuskelun, kiipeilyn tai

oleilun alustoina. Samoin julkisen liikenteen toimivuuden ylläpitämiseksi liikennepysäkit saavat väistyä joksikin aikaa uusiin pisteisiin pois katutyömaakohteiden ääreltä. (Mt.)

Muutoksessa olevan kaupunkimaiseman visuaalinen virittely ja estetisointi ovat synnyttäneet aikaan sidoksissa olevia käyttömuotoja. Työmaiden nostokurkiin on koristeeksi voitu ripustaa joululamppuja. Saneerattavien rakennusten seinäkankaita ovat paikoin kuvittaneet valokuvat. Lavastaen on voitu luoda vaikutelma muuttumattomuudesta, kuten peitottaessa julkisen rakennuksen julkisivu näköiskankaalla saneeraustyön ajaksi. Kun julkisivu peitetään näkyvästi, niin samalla herätetään kadun kulkijan uteliaisuus ja esitetään kutsu katsoa taakse. Samoin Helsingin keskustassa työmaamonttu asetettiin vuosikymmen sitten ohikulkijoiden tarkasteltavaksi. Se oli jopa järjestettyjen turistikierrosten kohteena.

Tällaisiin rakentamisen prosesseja estetisoiviin hankkeisiin on liittynyt laajentunut arkiymmärrys siitä, mikä voidaan mieltää kulttuurisesti merkitykselliseksi elämykseksi. Samalla on palvottu turistista katsetta, tapaa havainnoida arkiympäristöä kaupunkivieraan näkökulmasta. Kun työmaiden tuottamat ääni-, kulku- ynnä muut häiriöt on painettu takalalle, on rakenteilla olevat paikat voitu nähdä ja kokea jännittävänä ympäristötaiteena, ehkä performansen kaltaisena ulkoilmaateatterina tai ainakin kurkistuksena kaupungin takanäyttämöihin, kaupunkia ylläpitäviin järjestelmiin. Kadun näytelmä ”mukautuvassa kaupungissa” on hakenut paikkansa pisteestä, joka edustaa kaikkia vastaavia työma-alueita, samalla kun tulkinta tilanteen ainutkertaisuudesta ja merkittävyyydestä urbaanina identiteettipisteinä jää kaipaamaan vahvistusta.

Paikkojen havainnointi

Havainnoitaessa tavoitellaan paikan päälle menemisellä pääsyä niin sanotun ei- verbaalisen äärelle. Havainnointi on haastattelujen ohessa toinen, usein niitä täydentävä, laadullisen tutkimuksen päätiedonkeruumenetelmä. Kenttähavaintoja käyttävälle tutkimukselle on ominaista osallistuminen niin sanottuihin luonnollisiin kenttätapahtumiin. Kysymys voi olla passiivisesta tapahtumien seuraamisesta tai vaihtoehtoisesti siinä määrin sitoutuneesta osallistumisesta, etteivät kohteet edes tiedä keskuudessaan toimivasta tutkijasta.

Mahdollista on havainnoida tiloja ja paikkoja, vuorovaikutus- ja ryhmätilanteita, tilojen käyttöä ja toteutuneita käytäntöjä. Havaintojen taltiointi voi tapahtua

päiväkirjamaisesti huomioita kirjaamalla, myös äänittämällä ja kuvaamalla. Esimerkiksi kävellen toteutettujen ja toistettujen havainnointikierrosten yhteydessä saadaan tietoa käyttäjätyypeistä, -ryhmistä ja paikan käytön rytmistä.

Siirrettävät mainostelineet

Osallistuin vuonna 2013 Helsingin kaupungin silloisen Rakennusviraston, nykyisen Kaupunkiympäristön toimialan tilaamaan tutkimukseen, jossa koottiin tietoa jalkakäytävillä pystytetyistä mainoskylteistä. Yhden viikkaan kadun varren havainnoinnin sijasta päädyttiin tutkimuksen tilaajan toiveesta kartoittamaan koko kantakaupungin alueen mainostelineiden tilannetta. Ammattivalokuvaaja kuvasi liikkeiden edustoille sijoitetut telineet ja mittasi niiden paikat. Tähän olen muokannut lyhennetyn version aiemmin julkaisemattomasta selvitystyöstämme (Kopomaa 2013a; 2014f). Kiinnostavaa oli selvittää, millaista kaupunkikuvaa siirrettävät mainokset rakentavat ja miten ne näyttäytyvät kadunkulkijan näkökulmasta arvioituna?

Katumaiseman elävyyteen ja esteettömyyteen vaikuttavat kaupungin katutilaa yksityistävät ja päivittäin kulkureittien varrelle asetettavat niin kutsutut A-standimainoskyltit. Siirrettävistä mainostelineistä on käytetty nimityksiä A-teline, standi ja katustandy. On myös ehdotettu nimiä katupuhuja tai katusieppari. Katukuvan muokkaajina ne ovat esillä pistemäisinä tai roiskeisina elementteinä. Standit ovat tilapäinen kadunkaluste, mutta samalla kuitenkin liikkeiden aukioloaikaan aina esillä oleva. Helsingistä löytyy pari tuhatta standityyppistä kivijalkaliikkeiden mainostelinettä.

Kaupunkiasujien ja kaupungissa vierailevien edun mukaista on saada tietoa paikallisista palveluista ja tuotteista. Kaupungin viranomaisedustajien kannalta tilanne on kuitenkin ollut osin jännitteinen, kun he ovat saaneet seurata sivusta, kuinka yrittäjät ja muut mainostajat valtaavat yleistä katualuetta omaan yksityiseen mainoskäyttöönsä paikoin olemassa olevan ohjeistuksen vastaisesti. Helsingin kaupungin Yleisten töiden lautakunta totesi pöytäkirjassaan (27.8.2013): ”Mainoslaitteiden käyttöä on syytä rajoittaa vähintään turvallisuuden, viihtyisän kaupunkitilan, esteettömyyden ja lain vaatimusten edellyttämälle

tasolle.” Samalla lautakunta edellytti, että yrittäjiä ja mainostajia on kuultava heille mahdollisesti aiheutuvan haitan minimoimiseksi.

Rakennusvalvonta on antanut suosituksia ja rakennustapaohjeita mainoslaitteista ja katumainonnasta. Oikeudellisen tulkinnan osalta tieliikennelaki, puhtaanapitolaki sekä järjestyslaki rajoittavat siirrettävien katumainostelineiden sijoittelua. Eräissä eurooppalaisissa kaupungeissa katumainonta liikuteltavin kyltein on ollut kokonaan kiellettyä. Myös meillä täyskielto on ollut voimassa eräiden kaupunkien pääkaduilla.

Yleiskaavan visiossa (KSV 2013a) maalailtiin, että jatkossa vuoden 2050 Helsinkiin on tuotu enemmän kaupunkia ja, että jalankulkija on tulevassa kaupungissa erityisasemassa. Kaupunkikävelijän mahdollisuusympäristöä haluttiin kasvattaa kohdennetuin lisävoimavaroin (*more is more*). Myös kivijalkakauppojen toimintaa tultaisiin suosimaan, sillä etenkin keskusta-alueella nämä palvelut sijoittuvat lähelle asukkaita. Katutilan suunnittelun visioitiin tapahtuvan jalankulkijan ja pyöräilijän ehdoilla. Kotikaupungin tuli houkutella helsinkiläisiä liikkumaan kävellen.

Jalankulkualueille sijoitettujen mainostelineiden runsas käyttö on osoitus niiden suosiosta ja mainostajien kiinnostuksesta tätä katuviestintää kohtaan. Katutilassa ilmoittelulla ja graafisella suunnittelulla on pitkät perinteet (Seliger 2008). Standimainoksilla jaetaan tietoa potentiaalisille asiakkaille tuotteista, palveluista ja yrityksen sijainnista sekä aukiolosta. Siirrettävät ja katukuvassa aina läsnä olevat standit rinnastuvat perinteeseen, jossa ihmiset kantavat hartioillaan mainosplakaattia. Vilkailla paikoilla mainostajat ovat kuljettaneet molemmin puolin ylävartaloaan mainostauluja (*sandwich men*; human billboard 2017), joissa on esitelty tuotteita tai palveluja, jotka on lähellä kävelyetäisyyden päässä. Tämä 1800-luvulla käynnistynyt mainonnan muoto on sittemmin saanut väistyä tehokkaampien viestintävälineiden ja autoilijoille suunnatun tiedottamisen myötä.

Mainostelineistä on havaitusti ollut haittaa kaupunkilaisten liikkumiselle ja yksittäiset tahot ovat raportoineet häiriöstä, että telineet saattavat olla esteenä sujuvalle kulkemiselle. Esteettiset haitat on nekin tiedostettu. Näkövammaiset ovat toivoneet mainostelineiden poistoa sekä niiden täyskieltoa jalkakäytäviltä ja muilta jalankulkuväyliltä Helsingin keskustan niin kutsutulla ykkösvyöhykkeellä. Sujuvan liikkumisen on nähty paikoin vaikeutuvan myös lastenvaunujen kanssa kulkevien sekä rollaattoreita tai pyörätuoleja

käyttävien henkilöiden sekä pyöräilevien lasten osalta. Viime kädessä on oltu huolestuneita jalankulkijoiden asemasta eli kaikkien helsinkiläisten katuviihtyvyyden ja turvallisuuden kehittämisestä. Pelko on ollut, että ahtaaksi muotoutuneella kadulla kulkijat saattavat mainostelineitä väistäessään joutua tahtomattaan ajoradalle.

Kootun kuva-aineiston sekä paikan päällä suoritettujen mittausten ja havaintojen perusteella ilmeni, että Helsingin kantakaupungissa standimainonnan käytännöissä on puutteita: siirrettävät mainostelineet ovat usein etäämpänä rakennusten seinäpinnasta kuin mikä oli suositus, joukossa oli myös liian isoja kylttejä tai niitä oli esillä mainostavaa liikettä kohden useampia kuin yksi. Paikoin rikkomukset olivat lieviä, eikä vaaratilanteita synnyttävistä standien esillepanosta saatu havaintoja.

Haalittu tila

Jalkakäytävät ovat olleet ilmaista mainostilaa kauppiaille, putiikin omistajille, kaupallisten palvelujen tarjoajille, muille yrittäjille sekä yhdistyksille ja kulttuurilaitoksille. Eräs Helsingin kaupungin keskustelunavaus on ollut, että kyltein toteutettu katuviestintä olisi jatkossa maksullista sekä entistä valvotumpaa. Liikuteltavat katumainostelineet voivat olla sekä yksityinen että julkinen ongelma. Niihin on voitu liittää satunnaista häiritsevyyttä ja häiriötä. Siirrettävät kyltit ovat kaupungissa myös jatkuva huolen ja haitan aihe.

(Kopomaa 1997, 130; Taulukko)

Taulukko 7. Kokemuksia, päätelmiä ja ratkaisuja siirrettävien mainostelineiden ei-toivotusta sijoittumisesta jalankulkualueille Helsingissä.

Ei-toivottu katumainostelineiden sijoittelu	Tilapäinen	Jatkuva
Subjektiiivinen kokemus (yksityinen)	harmi: Näkövammaisen henkilö törmää esteettömyysongelmaan katumainostelineen yhteydessä.	huoli: Liikuntaongelmainen henkilö julkaisee mielipidekirjoituksensa ”Telineet pois jalkakäytäviltä”.
Objektiivisesti arvioiden yleisesti havaittu (julkinen)	häiriö: Turvallisuutta vaarantava katumainos poistetaan viipymättä poliisin kehotuksesta.	haitta: Kaupungin toimenpiteinä käytössä ovat mainostelineiden sijoittamisohjeet, kampanjaviestintä ja kylttien poistaminen.

Pistemäiselle katujen valtaamiselle on asetettu rajoituksia. Avointa tilaa on puolustettu vapaan liikkumisen näkökulmasta. Helsingin rakennusvalvontaviraston rakentamistapa-ohjeessa (2010) on ollut kirjattuna viiden tyyppisiä alueita, jotka on haluttu määritellä standivapaiksi.

On määritelty (1) ”suojelluiksi määrättyjä alueita”, joissa edellytetään erityistä harkintaa katumainonnan osalta. Toiseksi on tiettyjä (2) ”nimettyjä alueita”, joilla paikoilla mainostelineet ovat yksiselitteisesti kiellettyjä. Kolmanneksi katuympäristöjen yleissuunnitelmassa on esitetty (3) ”mainoksettomia vyöhykkeitä”, esimerkiksi puistot, joissa poikkeuksena kioskit. Edelleen on mainittu, että mainoslaitteet (4) ”eivät saa haitata kadun tai pyörätien käyttämistä”, kunnossapitoa, huoltoliikennettä, turvallisuuden säilymistä, näkyvyyttä, liikenteen ohjauslaitteiden tai maalattujen merkkien näkymistä. Lopuksi on listattu (5) ”vilkkait jalankulkuliikenteen alueet”, kuten terminaalit, pysäkit, tunnelit ja maanalaisten käytävien suuaukot. Näillä paikoilla siirrettäviä mainoslaitteita ei ole saanut asettaa.

Kadun kylkiäiset

Standi-ilmiön kartoittamiseksi Helsingin kantakaupungissa valokuvattuja mainosstandeja oli aineistossa yhteensä 1435 kappaletta. Etelässä kuvausaluetta rajasi Tehtaankatu, lännessä Mechelininkatu, pohjoisessa Helsinginkatu ja idässä Pohjoisranta ja Hämeentie. Havaitut standit valokuvattiin päiväaikaan kivijalkayritysten edustoilta ja muilta julkisilta kävelyalueilta. Sosiaalitieteellisen kaupunkitutkimuksen yhteydessä kuvat tekevät näkyväksi ja kommentoivat kaupunkielämää, nyt eritoten kivijalkakauppojen yritystoimintaa. Kuvalla on erilaisia tulkinta- ja vaikutustasoja.

Kootun kuva-aineiston heuristinen läpikäynti tuotti alkuun tutkimusoletuksia ja esihavaintoja. Kuvat tarjosivat myös havaintopäiväkirjamerkintöjä pääosin staattisten, paikoin dynaamisten ilmiöiden kirjaamiseksi. Lisäksi paitsi mittaamalla paikan päällä, myös valokuvien myötä saatiin määrällistä tietoa kartoitettavan ilmiön esiintymisestä.

Erityisen jännittäväksi kaupunkitutkimuksen kannalta visuaalisen metodiikan tekee se, että kuviin tallentuu sekä tila että toiminta. Valokuvaamalla tai videoimalla paikat tulevat

havainnoijalleen tutuiksi. Mahdollista olisi ollut tuottaa myös kuvasarjoja systemaattista laskentaa ja arviointia silmällä pitäen.

Standit kaventavat liikkuma-aluetta katukäytävillä, vaikka sijoittuisivatkin aivan rakennusten kivijalan viereen. Tyypillisesti Helsingin kantakaupungissa jalkakäytävän leveys on 3–4 siirrettävän mainostelineen levyinen. Suositus on, että standitelineet jättäisivät 150 cm vapaata tilaa (jalkakäytävällä kyltin reunasta reunakiveyksen sisäreunaan mitattuna). Telineen tulisi mahtua 80 cm sisään talon seinästä mitattuna eli esimerkiksi 60 cm leveän (ja säädellysti 120 cm korkean) mainostelineen tulisi näin olla enintään 20 cm päässä kivijalasta.

Merkittävässä osassa havaituista standeista ja niiden sijoittelussa oli puutteita. Mainostelineistä 13,4 % oli sellaisia, että niiden etäisyys rakennuksen kivijalasta ylitti ohjeistuksen mukaisen toiveen sekä samalla standin sijoituspaikka oli liikeyrityksen edustan ulkopuolella (Taulukko).

Taulukko 8. Siirrettävien mainostelineiden sijoittuminen liikkeen eteen sekä etäisyys kivijalasta.

Mainostelineen (N=1435)	etäisyys kivijalasta alle 0,8m	etäisyys kivijalasta yli 0,8m
paikka liikkeen edusalueella	33,2 %	52,5 %
paikka liikkeen edustan ulkopuolella	0,9 %	13,4 %

Yrityksen tai kivijalkakaupan kannalta standin käytöllä ja asettelulla on pyritty rajaamaan katukäytävästä siirtymätila ”oikealle” tapahtumalle, esimerkiksi mainosjulisteiden sisältämälle kehotukselle astua liikkeeseen. Mainosteline on eräänlainen rönsy rakennuksen kivijalassa tai joskus etäämmälle sijoitettuna ikään kuin istutettu pistokas.

Useimmiten kadulle kannetut mainostelineet on asetettu kohtisuoraan, noin 90 asteen kulmaan rakennusta vasten ja samalla poikittain jalankulkuvirtaan nähden. Tavoitteena on yritysten ”sivunäkyvyyden” esille saaminen. Kun mainosteline on asetettu jalkakäytävän

suuntaisesti, on tavoiteltu ennen kaikkea ohikulkevan liikenteen huomiota. Kohdeyleisö lienee tällöin ennen kaikkea ne kaupunkilaiset tai turistit, jotka liikkuvat autolla, bussilla tai julkisella kulkuneuvolla. Liikennevaloristeyksiä, joissa kulkuvälineet seisahtuvat joksikin aikaa, voi olettaa olevan erityisen hyvä katumainonnan piste.

Kävelykaduilla ja bulevardityyppisillä paikoilla sekä ostoskeskuksissa esiintyy omannäköistään kylttien sijoittelua. Turistien suosimista kaupunginosista löytyy samoin poikkeuksellisesti omanlaisiaan standimailmoja, jotka ”mukautuvan kaupungin” mallin sijaan voitaisiin liittää ”eriytyneen kaupungin” piirteeksi.

Kadulle nostettu mainosteline kertoo kulkijalle, että liike on auki ja että läsnä on ainakin yksi palvelualtis henkilö. Tiiviillä keskusta-alueella standi voi ohjeistaa siirtymään myös hieman etäämpänä rappukäytävässä sijaitsevaan liikkeeseen. Mainoskylttien asettaminen jalkakäytävälle seuraa liikkeiden aukioloaikoja: aamulla esille ja illan suussa pois. Yöaikaan telineitä ei jalkakäytävältä yleensä löydä, tosin ketjuin ja lukoin esimerkiksi puuhun tai liikennemerkkiin kiinnitetyistä ”24/7” -standeista on saatavissa satunnaisia havaintoja. Kahden tai useamman yrityksen yhteisesti jakamia kylttejä ei löytynyt.

Näyteikkunan eteen kylttiä ei mieluusti aseteta. Syynä voi olla, että se estää ikkunan vapaan tarkastelun. Näyteikkunat eivät tosin tänä päivänä ole samalla tavalla kaupunkilaisten kiinnostuksen kohteena kuin vaikkapa vielä puolivuosisataa sitten. Parhaimmillaan näyteikkunat somistuksineen ovat pieniä taidegallerioita. Näyteikkuna on harkittu näyte siitä, mitä ikkunan takana tapahtuu (Karisto 2010, 127–128). Nyt ikkunat on usein teipattu umpeen yrityksen tunnusmainoksin ja -värein. Hyvässä tapauksessa mainoskyltin esillepano tukee ihmisten pysähtymistä ja kohtaamisia, toisen huomioivaa kanssakäymistä ja vieraanvaraisuutta. Standimainos voi kertoa näyteikkunan funktiota lainaten sen, mikä liikkeessä on parasta ja ajankohtaisinta.

Esteettisesti edustava mainoskyltti saattaa tuottaa myönteisen elämyksen kadunkulkijalle: kuva voi olla hauska, perinteikäs tai ehkä näyttävän tyylikäs. Päiväkohtaisen tiedon, aamun tarjous tai päivänlista, merkitys näyttää korostuvan tilanteessa, jossa kyltin liitutauluun on kirjattu hintatietoja ja informaatiota tuotteiden saatavuudesta. Mainostelineiden väriytyksen ja tyylin perusteella kirjasin kolme mahdollista viestiä.

- (1) ”Huomioi tämän telineen viesti”, kun kysymyksessä oli esimerkiksi taiteellinen standi.
 (2) ”Huomioi viesti”, kun standi oli neutraalin luonteinen. (3) ”Mainosteline heijastaa yrityksemme tuotemaailmaa ja arvoja”, jos liikkeen brändin värit oli standissa.

Mainostamalla yritykset ja yhteisöt hakevat ihmisten kulutuskäytäntöihin tai ostoskäyttäytymiseen spontaaneja, lyhytaikaisia tai pitkäaikaisia vaikutuksia. Spontaani vaikutus voisi olla esimerkiksi kaupan tarjouksen muuttuessa ostopäätökseksi. Lyhytaikainen vaikutus merkitsisi tietoa liikkeen tuote- ja palvelutarjonnasta, aukioloajoista tai sijainnista, kun pitkäaikaiset vaikutukset liittyisivät esimerkiksi siihen, että mainoksella muistutetaan yrityksen olemassa olostä tai liikekuvasta, brändistä. Mainostajien edun mukaista on turvata kävelijän ja samalla potentiaalisen tai tosiasiallisen asiakkaan häiriötön jalankulku ja suosia kadun varsilla sujuvaa liikettä. Kaksien lastenvainujen kohtaamiselle, mikä on mainittu jalkakäytävän ideaalina leveytenä, ei aina kylttien kohdalla ollut tilaa.

Kadulle nostettavien mainostelineiden lisäksi liikeyritysten edustoilla on muitakin siirrettäviä kalusteita, jotka jatkavat liikkeen edessä sen toimintaa sitoutumatta erityisemmin paikkaan tai myöskään paikan luonteeseen suuremmin vaikuttamatta, mitkä ominaistekijät olen liittänyt tarkasteltavaa ”mukautuvaa kaupunkia” määrittäviin ominaispiirteisiin. Kadulle asetettu kalustus tavoittelee ohikulkijan pysäyttämistä tai hänen kulkunsa hidastamista, viipyilevää kaupunkilaisuutta. Olohuonemaisuutta julkiseen tilaan on synnytetty penkein, kasvein ja tuhkakupein. Liikkeiden edestä saattaa löytyä kukkakoreja ja -ruukkuja tai suurempia viherkasvivirityksiä. Pienimuotoisia terasseja syntyy, kun kauppiaat asettavat kadulle tuolin tai tuoliryhmän, joskus istuinpenkit pitkine pöytineen, ehkä säkkituolit. Istumapaikat elävöittävät katukuvaa ja suosittavat leppoosaa oleskelua. Katunäkyvyyttä haalivat ja julkisen tilan ulkosisustuksena käytetyt kylkiäiset tai siis erilaiset mainoskalusteet voivat vaihdella kooltaan pienistä koristekivistä aina suuriin veistoksellisiin esineisiin.

Mainoskyltit ja muut arkiset, siirreltävät kadunkalusteet voivat olla samanaikaisesti sekä äärimmäisen näkyviä että nöyrän näkymättömiä (Lehtonen 2008, 93–94). Kaupunkilaiset tukeutuvat päivittäisessä viestinnässään ja käytännöissään tavaroiden käyttämiseen sekä tekevät tulkintojaan niistä, mutta itsestään selvyytensä vuoksi arjen ainekset säilyvät ”mukautuvan kaupungin” maisemassa huomaamattomina.

Baanoittamista

Luova sosiaalis-tekninen liikenneinnovaatio on Helsingin keskustaan sijoittuva Baana (*Pedestrian and Bicycle Corridor*). Hanke voitti kunniaininnon julkisten tilojen kehittämiseen liittyvässä kilpailussa *European Prize for Urban Public Space* vuonna 2014. Nyttemmin Baana-projektia, jonka olen luokitellut ”mukautuvaa kaupunkia” edustavaksi ja synnyttäväksi rakenteeksi, on jatkettu ja laajennettu. Suunnitellut uudet pyöräilyväylät asettuvat olemassa olevaan kaupunkikuvaan ja -ympäristöön nykyisiä reittivaihtoehtoja täydentäen.

Baana-termi on käytöltään laajentunut merkitsemään yleisemmin pyöräilyväylää, johon baana-sana esimerkiksi Ruotsin kielessä viittaa. Pyöräteillä ei yleensä ole ollut nimiä. Baana on poikkeus. Pyöräily- ja kävelyreiteillä on ollut pelkistetyn funktionaalinen tehtävänsä, ne ovat läpikulkuväyliä, eivät omaa identiteettiä omaavia tai merkittävästi kaupunkikuvaa ja kaupungin identiteettiä rakentavia elementtejä. Tosin pääkaupungin Keskuspuistossa kulkee ainutlaatuinen maastopyöräreitti, josta KSV:n verkkokyselyn vastaajat ovat muistuttaneet ja kiittäneet (Kopomaa 2014d, 12).

Nykypäiväisillä pyöräilyväylillä suositetaan nopeaa hyöty- ja työmatkaliikkumista. Vanhaan ratakuiluun sijoittuvaa Baanaa on toivottu jatkettavan itään ja länteen ja, että käyttöön saataisiin alikulkuyhteys päärautatieasemalla. Kaupunkisuunnitteluviraston selvityksessä kaupunkilaiset ideoivat pääradan varteen katetun pyöräilybaanan. Samoin ehdotettiin synnyttäväksi erillään olevia alueita yhdistävä, pyöräilyyn houkuttava saaristobaana. Perusteluna oli, että ilman liikkumisyhteyksiä saaristomaisemat jäävät vain harvojen kaupunkilaisten etupiiriin. (Kopomaa 2014d, 11–12, 18)

Uudet tunnelit täydentävät osaltaan kaupungin olemassa olevaa liikkumisverkostoa ilman solmukohtia. Vaikka tunnelit ovat tunnetusti kalliita toteuttaa, ei se estänyt tuomasta niitä esiin KSV:n karttakyselyn avovastauksissa. Rakennettavaksi ehdotettiin keskustatunnelia sekä tunneliyhteyksiä lähisaariin ja yhdystunnelia Tallinnaan. (Mt.) Myös mediassa ”paikattomat” tunnelihankkeet ovat olleet esillä säännöllisesti edustaen ajatusta ”mukautuvasta kaupungista”.

Pyöräilyä on pääkaupungissa tuettu myös tarjoamalla kaupunkilaisten ja vieraiden käyttöön keltaiset kaupunkipyörät. Ne vahvistavat pyöräilyn ja kävelyn merkittävyyttä kaupungissa. Yhteiskäytössä olevat pyörät ovat paikkoihin sidottuja vain säilytyspisteiden osalta.

Uskottava arvio on, että vaikka pyörillä pääsee liikkumaan entistä kovempaa, niin pyörätiet eivät aina ole suunnittelultaan vastanneet nykypyörillä tavoitettua kohentunutta vauhtia. Helsingin Yleiskaavan 2050 Visiossa (KSV 2013a) mainittiin niin kutsutut laatukäytävät eli viitattiin pyörävyiliin, joissa liikutaan mahdollisimman suurta keskinopeutta ylläpitäen. Samansuuntaisesti on tehokkuutta painottaen ehdotettu, että on luotava yhtenäinen ”pyöräilyn moottoritie”. Kokonaan pyöräilylle kuuluvassa pikatiessä ei olisi tasoliittymiä ja jalankulku olisi kiellettyä. (Kopomaa 2014d, 12)

Toiminnoiltaan ”täydentyvästä ja mukautuvasta kaupungista” oli kysymys myös silloin, kun Pohjois-Helsingissä kokeiltiin syksyllä 2013 jännittävää pyöräilyideaa: joukko ihmisiä muodostaa yhdessä pyöräilevän työmatkabussin. Liikennöitävä reitti haettiin olemassa olevaa myötäillen. Ryhmä matkasi arkiaamuisin Maunulasta Otaniemeen. Fillarifoorumin verkkoilmoitus kertoi, että vauhdiltaan verkkainen työmatkabussi kulkisi perjantaiamuisin syys-lokakuussa.

Yhteenvetoa: Mukautuvassa kaupungissa

Tilaan asettuvat konstailemattomat urbaanit viritykset, toiminnot tai rakenteet eivät muodosta pysyvästi itsenäisiä tai merkittäviä solmukohtia. Täydentäviä interventioita leimaa ”mukautuvassa kaupungissa” paikattomuus merkityksessä, että niillä on ohut paikkasidos tai kevyt yhteys maahan, silti tai juuri siksi ne voivat toimia edellytyksenä jollekin uudelle, niin fyysisille kuin sosiaalisillekin interventioille. ”Mukautuvaa kaupunkia” leimaa sopeutuva, orgaaninen kasvu. Tilalliset järjestelyt saattavat olla rajallisen kestäviä tai ajallisesti rajattuja. Toteutuksissa on kehityspotentiaalia, minkä havaitseminen voi merkitä jatkokehittelyissä puolinaisuuksien hyväksymistä. Täydentävillä toiminnoilla voi riittää hetkellistä intensiteettiä ohuesta ympäristösidoksesta huolimatta.

Urbaanien paikkojen pisteittäinen haltuunotto voi tapahtua siirrettävien toteutusten kautta. Suunniteltu ei erityisesti ankkuroidu alueeseen. Ratkaisut ohittavat solmukohdat tai vaihtoehtoisesti yhdistävät niitä painottaen siirtymää. Toteutukset saattavat merkitä toimintojen palauttamista tai niiden täydentävää korvaamista. Paikkavaltauksia ja tilan hallintaa voi leimata satunnaisuus, vaikka laajassa skaalassa on havaittavissa toisteisuutta ja jatkuvuutta. Omistajuuden ohittava käyttöoikeus tilaan riittää synnyttämän yhteenkuuluvuutta.

Toteutusratkaisut voivat tukeutua paikallisesta kumpuaviin juurevan vaihtoehtoiisiin ratkaisuihin tai käytäntöihin, jotka ovat ainutkertaisia, kantaaottavia, ehkä kokeilevia. Liikuteltavat tilaratkaisut kierrättävät paikan käyttöä ja herättävät tilan vaikuttavana käyttöympäristönä. Tilapäiseksi suunnitellun muotokieli saattaa olla pelkistettyä, luonteeltaan ehkä minimalistista tai äärimmäisen funktionaalista, mutta usein pysyvään ratkaisuun nähden taloudellisesti edullisempaa.

”Mukautuvassa kaupungissa” täydentävät toteutukset ovat itsestäänselvyytensä vuoksi huomaamattoman nöyriä ja näkymättömän huomiota herättämättömiä. Paradoksaalisesti roiskeiset, urbaanit elementit, toiminnalliset rönsyt, pistokkaat ja kylkiäiset hakevat näkyvyyttä samalla muokaten havaittavissa olevaa kaupunkimaisemaa.

3. Sulautuva kaupunki

”Sulautuvassa kaupungissa” uutta synnyttävät hankkeet kiinnittyvät elimellisesti sijaintiympäristöönsä. Ratkaisut tai käytänteet merkitsevät vähintäänkin paikallisesti alueen identiteetin muutosta tai synnyttävät itsessään uuden, alueellisesti merkittävän identiteettipisteen. Toteutukset ovat aina sekoittavia ilman vallitseviin rakenteellisiin ratkaisuihin tai käytäntöihin liitettävää yhdenmukaisuuden vaatimusta.

Esimerkkitapauksina ”sulautuvasta kaupungista” esillä ovat ulkoliikuntapisteet sekä viher- ja virkistysympäristöt. Tulevaisuuspainotteisina tapauksina esittelen identiteetiltään omanlaiseksi määrittyvän ja sellaisena tunnistettavan vision yhdyskuntien bulevardisoinnista sekä uuden kaupunginosan rakentamista ehdottaneen urBaana-hankkeen. ”Sulautuvassa kaupungissa” yhteisesti jaetun, kollektiivisen uuskäytön ja aktiivisen kulutuksen kohteet muodostavat uusia paikallisesti merkityksellisiä toiminnallisia keskittymiä ja solmukohtia.

Kutsuvat ulkoliikuntapisteet

Rakennettu ympäristö ja kaupunkiluonto ovat luonnollisia harjoitusvälineitä esimerkiksi juoksuratoina, kävelypolkuina, skeittailun, skuuttauksen tai parkourin ympäristöinä. Ulkoliikuntapisteet erinäisine kuntoilulaitteineen näyttäytyvät potentiaalisina toiminnan tihentyminä ja mahdollisuusympäristöinä avoimissa kaupunkitiloissa. Urbanit ulkoliikuntapisteet muodostavat kuntoilijoille virkistys- ja ulkoiluverkostossa merkityksellisiä solmukohtia. Lisätyt skeittipuistot ja kuntoilupaidat paikallisina ja alueellisina palvelujärjestyksen elementteinä muokkaavat tulkintani mukaan pisteenomaisesti kaupunkikuvaa ja alueidentiteettiä.

Skeittailun miljööt

Omanlaistaan rakentamisen uudistuotantoa edusti Maunulan kaupunginosan leikkipuistoon vuonna 2012 pystytetty DIY-skeittiramppi, joka korvasi vanerista tehdyn viritelmän. DIY-skeittipuistoiksi nimitetään harrastajien itse itselleen suunnittelemaa joko

luvallisia, kaupungin tai kunnan tukemia tai epävirallisia, harrastajien omine lupineen rakentamia skeittialueita. Näissä itsenäisesti muokatuissa paikoissa toteutuu skeittailijoiden pyrkimys luoda, muokata ja ottaa haltuun itselleen soveltuvia tiloja (Helsingin kaupungin rakennusvirasto 2015, 6).

Maunulaan sijoitettu betoninen spine-miniramppi on lähes äänetön, mikä varmisti, ettei meluhaittoja syntynyt lähitalojen asukkaille eikä näin myöskään sijoitusta vastustavaa ja paikkaa puolustavaa asukasliikettä, kuten kävi Baana-väylän yhteydessä. Tuolloin paikallinen asukasjoukko valitti skeittaajien tuottamasta metelistä. Lopputulos oli, että skeittaajien hyödyntämä Helsinki-sana -teos (Janne Siltanen, 2012) sai jatkaa elämäänsä lautailijoiden suosimana ”spottina”. Ehkä tämä oli ositus ketterästä kaupungista (*agile city*; Boyer & Hill 2013, 63–64). Baana läpikuljettavuus ideaansa laajentaen muodosti tuolla paikalla selkeän liikunnallisuuteen suunnitellun ja siihen kannustavan solmukohdan. Rakennetun ympäristön skeitattavuus on tekijä, joka on mahdollista huomioida kaupunkisuunnittelussa. Vastakakkaisestakin kehityksestä on esimerkkejä, kun suosittuihin skeittipisteisiin laitetaan ”stoppareita” estämään lautailijoiden liukumiset ja hypyt.

Valokuvahavainnointia sisältäneessä kaupunkitutkimuksellisessa selvityksessä (Sonninen 2016) kirjattiin moninainen joukko skeittauksen aiheuttamia häiriöitä ja haittoja. Skeittaajien on koettu tuottavan melua ja ei-toivotuksi leimattua porukointia, roskaamista ja turhaa vetelehtimistä, liikenteellisiä vaaratilanteita ja omatekoisia paikkoihin kuulumattomia kalustevirityksiä. Rakennettuun ympäristöön on nuorten liikuntaharrasteen tuloksena syntynyt värjäytymiä, kulumia ja paikkojen rikkoutumisia. Näiden ongelmien välttämiseksi ympäristöä on paikoin haluttu muokata skeitattavuuden näkökulmasta epäedulliseen suuntaan. Helsingin kaupungin skeittipolitiikan johtoajatuksena kuitenkin on, että lautailu on yksi kaupungille tyypillinen ominaiskäytäntö ja, että sen synnyttämiä mahdollisia ongelmia tulisi pystyä ennakoimaan avointen kaupunkitilojen suunnittelun yhteydessä (Helsingin kaupungin rakennusvirasto 2015).

Hyvässä tapauksessa ympäristö kannustaa skeittaajia harrastuksensa pariin. Poikien suosima aktiviteetti sekä hyödyntää että hyödyttää tai siis elävöittää julkista kaupunkitilaa. Tällaisesta *win-win* -tilanteesta onnistuneena esimerkkinä on Helsingissä pidetty Musiikkitalon edustaa ja Kiasman mustia kivipaaseja. Ne ovat paikkoja, joissa nuoret

toteuttavat omaehtoista ulkoliikuntaa ja ajankäyttöä. Helsingin kaupungin ylläpitämät skeittipuistot ovat olleet rakennusviraston, liikuntaviraston ja nuorisoasiainkeskuksen yhdessä toteuttamia.

Skeitti-parkien ja -plazojen suunnittelua viitoittavana mallina on ollut todellinen kaupunkiympäristö. Ne on rakennettu ikään kuin *lainaidentiteetin* varaan. Tämä seikka yhdistää kaupunkimaisia skeittipuistoja ja lasten liikennekaupunkeja. Skeittipuistot tarjoavat katuja korvaavan paikan harjoittaa välineliikuntaa ja välttää konflikteja, kun liikennekaupungit ovat pyrkineet opettamaan oikeaa ja turvallista liikennekäyttäytymistä, samalla tutustuttaen lapsia autokaupunkiin.

Kuntoilijoiden tyypittelyä karttakyselyn pohjalta

Läpikäytyäni Helsingin liikuntaviraston verkkokyselyssä kerättyjä avovastauksia muodostin aineiston pohjalta ulkoliikuntapisteiden käyttäjistä neljä ideaalityypistä ryhmää, jotka nimesin heuristisen aineiston tarkastelun perusteella ”herätevoimailijoiksi”, ”perheulkoilijoiksi”, ”perinnekuntoilijoiksi” sekä ”trendiliikkujiksi” (Kopomaa 2014e; 2014g, 46).

Herätevoimailijat pysähtyvät liikuntapisteisiin satunnaisesti esimerkiksi työmatkallaan tai lenkkeilyn lomassa, kun heidän kohdalleen sattuu sopiva kuntoilulaite tai useammalla laitteella kalustettu kuntoilupiste. Herätevoimailija saattaa yksin liikkueessaan hyödyntää pikatreeneissä liikuntareittinsä varrelle sattuvaa leikkikentän keinun tankoa vetämällä siinä esimerkiksi leukoja. Liikuntavälinepisteet ovat hänelle kiirettä lieventäviä puskureita ja vitkaisuuden pysäkkejä. Perheulkoilijat ovat lastensa kanssa liikkuvia ja ulkoilupisteisiin seisautuvia liikunnallisia vanhempia. He suosivat mieluummin perhekuntorasteja, joissa tekemistä on niin nuorille kuin vanhemmillekin.

Perinnekuntoilijat hakeutuvat puolestaan esimerkiksi perinteisten rekkitankojen luo kuntoilemaan tai he tekevät tukkinostoja. Nämä peruskuntoilijat saattavat jopa vierastaa liian kliiniseksi muuttunutta design-kalustemaisemaa, siksi he suosivat jokamiehen liikuntavälineitä. Heitä ei voi moittia liikatarpeista. Perinnekuntoilijalle oma liikuntapiste saattaa olla tuttu paikka lapsesta lähtien. Tähän ryhmään kuuluvia on keski-ikäisissä, mutta etenkin heitä ovat vanhemmat miehet sekä ikänaiset.

Trendiliikkujat tiedostavat kuntolaitteiden merkityksen ja ymmärtävät treenaavansa eri lihasalueilla vaikuttavia välineitä. Nykyluokkunnan muodit tunnistaava kuntoilija hakee tekemiselleen näkyvyyttä eikä arkaile asettua esille liikuntaharrastuksensa yhteydessä. Tässä joukossa on muitakin kuin vain niin kutsuttuja bodareita, esimerkiksi aktiiviliikkujia ja urheilijoita. Heitä kiinnostavat myös tiiviistä kaupunkirakenteesta löytyvät urbaanit taskumaiset liikuntapuistot, joissa käytössä ovat modernit puistokuntosalilaitteet. Heillä on kontakteja samoista liikuntamuodoista kiinnostuneisiin muihin harrastajiin, joita yhteyksiä vaalitaan sosiaalisen median kautta.

Etnografinen metodi

Jos tutkittavaa kollektiivia on hankala määritellä, on vaikea sanoa, keihin tulokset pätevät tai mitä yksittäistä pienryhmää koskevat havainnot tuovat esiin koko yhteiskunnasta, yhtenä ratkaisuna on, että määritellään erilaisia, mielekkäitä toiminnan tyyppejä. Eri ilmiöitä ja eri ryhmien toimintaa selitetään erilaisten ”yliempiiristen” ideaalityyppien avulla. Näitä ei todellisuudessa ole olemassa puhtaina, vaan yksilöiden käytännöt sisältävät elementtejä useista eri tyypeistä. Ihannetyypit, koskevat ne sitten ihmisiä tai tiloja, ovat luonteeltaan malleja, joita käytetään apuvälineinä ymmärryksen jäsentämiseen.

Etnografinen metodi sisältää vahvan esioletuksen, että tutkittavilla on jotain yhteistä keskenään. Tyypillisesti se on jaettu maailmankuva, elämänasenne tai tapa tulkita todellisuutta. Näin tutkimuksen perusongelma on esittää perusteltu teoria tutkittaville yhteisten asioiden rakenteista. Etnografia abstrahoituu tutkittavaan ryhmään kuuluvien henkilöiden yksilöllisistä piirteistä. On löydettävä määriteltävissä oleva yhteisö tai informantit, jotka kertovat, miten ”me” elämme ja ajattelemme. On esimerkiksi hakeuduttava rajattujen, urbaanien heimojen pariin.

Liikuntaviraston vuonna 2014 teettämää ”Kerro kartalla” -kyselyyn liittyi tavoite kehittää helsinkiläisten ulkokuntoilupaikkoja. Kyselyssä selvitettiin nykyisten ulkokuntoilulaitteiden käyttöastetta ja toimivuutta. Liikuntapisteiden käytöstä kiinnostuneet helsinkiläiset paikansivat itselleen merkityksellisiä lähiliikuntapaikkoja. Kartalle saatiin melko runsaasti paikannuksia, vastaussessioita oli yli 600. Avoimiin kommenttikysymyksiin kertyi noin tuhat vastausta. Miehiä oli vastaajissa arviolta noin viidennes enemmän kuin naisia. Eri ikäiset vastaajat olivat myös edustettuina. Alle 18-vuotiaat nuoret eivät kuitenkaan paria poikkeusta lukuun ottamatta osallistuneet kyselyyn. Nuoret aikuiset, 30–40-vuotiaat, olivat

aktiivisimpia. Heillä riitti kiinnostusta kaupunkiympäristön ja liikuntapalvelujen kehittämiseen. He myös harrastavat aktiivisesti kuntoilua. Lisäksi he osaavat toimia sähköisessä verkkoympäristössä, jossa kysely toteutettiin.

Kyselyn kysymykset ja väittämät koskivat muun muassa ulkoliikuntavälineiden sijaintia ja niiden kehittämistä nykytarpeita vastaaviksi. Vastaajia pyydettiin tarkentamaan karttapaikannusten yhteydessä välineiden laatuun ja määriin liittyviä näkemyksiään. Kyselyn avovastauksissa saatiin palautetta liikuntavälineistä. Omassa selvitystyö-osuudessani ja teemaa valottavassa artikkelissa (Kopomaa 2014g, 45–47) oli esillä ulkoliikuntavälineiden rooli liikunta- ja kuntoilufunktion, käyttäjien sekä sosiaalisten käytäntöjen näkökulmasta.

Tulkintani on, että ”sulautuvan kaupungin” liikuntapisteet, paikallisina ja alueellisina palvelujärjestyksen elementteinä vaikuttavat alueen identiteettiin ja tukevat viipyilevän kaupunkilaisuuden toteutumista. Aineistosta laatimastani muistiosta (Kopomaa 2014e) nostan esiin ja painotan nyt teemoja, jotka ovat merkityksellisiä täydellistyvän kaupungin ja erityisesti ”sulautuvana rakentuvan kaupungin” viitekehyksessä.

Urbaanit ja perinteiset ”ähellyspisteet”

Liikuntavälineisiin on ikään kuin sisään rakennettu ajatus aktiviteeteista, suorittamisesta ja suoriutumisesta. Tämän rinnalla on mahdollista tukea ”passiviteetteja”, jouten olemista, vapautta suorittamisesta, pysähtymistä ja hitautta. Ulkoliikuntaa harrastavat ovat esimerkiksi toivoneet levähdyspenkkejä.

Kiinnostava havaitsemani ulkomainen arkiesimerkki aktiviteettien ja passiviteettien yhdistelmästä löytyi Barcelonan Barceloneta uimarannalta. Siellä on miesten suosima ulkokuntoilupiste, eräänlainen biitsikuntosali. Kuntopisteen läheisyydessä on tusinan verran betonituoleja, joista voi seurata paikalle saapuneiden kuntoilijoiden voima-aherrusta. Kuntoilupisteessä näytti yhdistyvän sekä bodaajien näyttäytymisen tarve että leppoisasti aikaansa viettävien henkilöiden mahdollisuus seurata sivusta toisten kuntoilua.

Erityyppisten, sukupuoleltaan tai iältään toisistaan poikkeavien ryhmien yhtäaikaisen läsnäolon tukeminen tai avointen tilojen jaetun käytön synnyttäminen voi paikkojen ja

alueiden identiteetin kannalta tuottaa merkityksellisiä toteutuksia. Jännittävästi eräs liikuntaviraston karttakyselyyn vastannut nainen ehdotti kehitettäväksi muun muassa lasten leikkivälineiden ja aikuisten kuntolaitteiden yhdistelmäratkaisuja, kahden lajityypin risteymää, sosiaalisesti hybridejä ja toiminnallisesti tihentäviä, oman identiteetin omaavia liikuntakalusteryhmiä. Vastaaja huomioi paikkojen tarjoaman leikinomaisen jännittävyyden, mutta myös liikuntapisteiden ikäraajat ylittävän kalustamisen. Hän kirjoitti:

”Haluaisin monipuolisia esteradan tyyppisiä kuntoilupaikkoja. Sellaisia hiukan leikkimielisiä seikkailuratoja, joilla ei treenata vain ja ainoastaan yhtä lihasryhmää, vaan kuntoilu olisi kokonaisvaltaisempaa ja hauskeempaa, jotain kuntolaitteiden ja leikkikenttävälineiden välimuotoa. Välillä käynkin leikkikentillä kiipeilemässä, mutta sinne ei aina viitsi mennä, jos siellä on yleisöä. Toivon siis hiukan luovuutta ja leikkimielisyyttä, esimerkiksi vaakasuorat Tarzan-tikapuut ovat hyviä. Leikkikenttien köysistöistä voisi ottaa mallia myös aikuisten kuntoiluun. Tasapainorata Myllypurossa kuuluu suosikkeihini - lisää tasapainotteluvälineitä! Jaottelu aikuisten vakaviin kuntolaitteisiin ja lasten leikkivälineisiin on jotenkin turhauttava. Moni hieno juttu jää aikuisilta käyttämättä, kun se on leikkikentällä. Eikö kunto- ja leikkipaikkoja voisi vähän yhdistellä?”

Hybrideiksi liikuntapaikoiksi voidaan ymmärtää myös ratkaisut, joissa luonnon ympäristöön rakennetaan luontoa jäljittelevällä tekonurmella tai tartanilla päällystetty liikuntapiste. Paikassa yhdistyvät perinteinen ja epäperinteinen, luonto ja luontoa matkiva ominaisuus. Hauskuuttavia välineitä vastaajien mielestä olivat muun muassa Baana-väylän pingis- ja koris-kentät, kaupungista löytyvät seikkailu- ja esteradat, liikuntaan osallistava taide, aikuisten kiikkulauta, roikkumisrenkaat ja maahan upotetut autonrenkaat.

Ulkokuntoilu on harrastajalleen edullista. Kaupungin liikuntapisteissä ei kerätä käyttömaksuja. Toteutus suosii niitä, joilla ei olisi varaa hankkia kuntosalikorttia. Kun puhutaan kuntovälineiden käytöstä ja erityisesti niiden herätekäytöstä, niin ulkolaitteiden kutsuvuus ja houkuttelevuus lienevät tärkeimpiä kriteereitä arvioitaessa kuntoilupisteiden merkittävyyttä ja laatua. Kuntoilupaikan valintaan saattaa vaikuttaa esimerkiksi tieto siitä, missä ovat parhaat tangot.

Jaettu liikuntapisteen käyttö ja häiritseväksi koetun henkilön läsnäolo saattoi karkottaa leppoisien tekemisen tunteen rennosta liikuntahetkestä. Joillekin ulkoilijoille kuntoilupiste

toimi lenkkiporukan tai kanssaulkoilijan kohtaamispaikkana. Ulkoliikuntapisteitä on suosittu lisäksi urheiluseurojen alku- ja lopputreenien paikkoina.

Karkea jako kuntolaitteiden osalta on, että on niin sanottuja perinteisiä välineitä sekä uusia design-kalusteita. Voidaan ajatella, että uudet laitteet muistuttavat kadunkalusteita ja edustavat urbaanisuutta, kun vanhat, tyypillisesti puusta tehdyt välineet ilmentävät luonnonmukaisempaa ja luonnonläheistä muotoilua. Tutuista voimalaitteista puhuttiin karttakyselyssä vanhan mallisina ja vanhan ajan laitteina, joita olivat esimerkiksi tukit ja leuanvetotangot. Useampi liikuntaviraston kyselyn vastaaja muisteli Helsingin kantakaupungin Töölönlahden sähköisin tauluin varustettua kuntopistettä. Se mainittiin varoittavana esimerkkinä liiallisesta design-kikkailusta.

Myös erään kaupallisen valmistajan verkkosivumainosten perusteella sekä kuntoilulaitteiden urbaanisuus että perinteikkyyks olivat molemmat läsnä. Ulkomaisille vaikutteille altistunutta kaupunkilaista liikuntaharrastuneisuutta ilmensivät englanninkieliset nimitykset, kuten *russian bar*, *jump*, *abdoback*, *stretch*, *sign*, *chill* ja *freesmith*. Maaseutuun ja luontoon yhdistyvät puolestaan esimerkiksi suomeksi nimetyt laitteet, villipyörä, seitti, pylpyrä, vaskooli ja tukkiliekku.

Kun nuorehko miesvastaaja vertasi ”vanhan liiton” kuntoilulaitteita moderneihin ”härpäkkeisiin”, mainitsi hän vanhojen kuntovälineiden ominaisuuksiksi kestävyys, huoltovapauden, helppokäyttöisyyden, kustannustehokkuuden, ympäristöön maastoutuvuuden, ekologisuuden ja toimintavarmuuden. Toinen vastaaja huomautti käyttäjäkunnan sukupuolijakoon vedoten, että ”pitäkää (klassiset) ratapölkkyt miehille kunnossa (...) yleensä ovat jopa parempia kuin fiinit, enemmän naisten käyttöön suunnitellut vehkeet”. Arvio oli, että uudemmat ”hifi-liikunta” -laitteet ja design-kalusteet ovat paitsi naisille soveltuvia, myös ikäihmisten käyttöön sopivia.

Enemmän on enemmän eli *more is more* -sloganin mukaisesti ”ulkoilulaitteita ei koskaan ole liikaa” ja Helsingissä ”liikuntaviraston parasta palvelua on kuntolaitteiden lisääminen ja kehittäminen”. Ulkoilijoilla oli innostusta saada käyttöön uusia entistä monipuolisempia liikuntavälineitä sekä vanhan mallisia että metallisia monitoimilaitteita. Jos ulkokuntoilulaitteiden käyttö olisi nykyistä vahvemmin ympärivuotista, niin ”vähemmän olisi enemmän” (*less is more*), kun olemassa olevien ympäristöjen käyttö tehostuisi.

Ulkokuntoiluvälineiden julkisia sijoituspaikkoja ovat tyypillisesti pihat, polut ja puistot. Tarjottu maisema voi kannustaa pysähtymään. Yksittäisten kuntolaiteryhmien rinnalla kuntoiluvälineiksi voidaan mieltää erilaiset peliareenat, esimerkiksi frisbeegolf-, petanque-, jalkapallo-, lentopallo- ja tenniskentät sekä kiinteät pingispöydät. Kehittyneissä ulkoliikuntapisteissä välineistö ja kalusteet ovat ikään kuin seinättömissä huoneissa, mikä vahvana viittauksena uuden paikallisen, toiminnallisen keskittymän syntyyn ”sulautuvan kaupungin” elementtinä.

Eheyttävät viher-virkistysympäristöt

Eheyttämisellä voidaan viitata toisaalta kaupunkirakenteen täydentymiseen ikään kuin palapeliä koottaessa, jossa kukin osa-alue yksi kerrallaan täyttyy tavoitelluksi kokonaisuudeksi, toisaalta eheytyminen voi merkitä ihmisen elämänhallinnan palautumista tai vahvistumista. Luonnon ympäristöjen ymmärretään voivan palvella näitä molempia tehtäviä. Ihmismielen eheyttämistarvetta palvelevia paikkoja on saatu listattua, kun uusia paikannustekniikoita hyväksikäyttäen on kyselyiden yhteydessä koottu tietoa kaupunkilaisten mielipaikoista ja henkireikätiloista. KSV:n karttakyselyn yhteydessä ankeiden paikkojen vastakohtana, elvyttävinä koettuja paikkoja olivat tyypillisesti rakentamattomat, suojeltavat ja hyvän sijainnin omaavat puistot ja rannat, joissa luonto on keskeisesti läsnä (Kopomaa 2014d, 2).

Saman kyselyaineiston avovastauksissa yhdenlaisina henkireikäpaikkoina mainittiin koirapuistot, ja pääkaupunkiseudulta tunnistettiin löytyvän ”koirasaari” ja ”koirametsä”. Ulkoilukäytäntönä tuotiin esiin ”samoilu metsässä koiran kanssa”, jota voinee pitää metropolialueen yhteydessä poikkeuksellisena harrastusmahdollisuutena. Eurooppalaisuus merkitsi kaupungille muutamien asukaskommenttien perusteella toisaalta erottautumista eli omanlaisuuttaan, toisaalta samankaltaisuutta muiden eurooppalaisten kaupunkien kanssa.

Helsinki erottautuu muista kaupungeista olemalla Euroopan ja maailman pohjoisimpia pääkaupunkeja. Normaalilumisena talvena Helsinki on oikea talvikaupunki, jonka

harrastusmahdollisuuksia ovat hiihto, luistelu ja pulkalla laskeminen sekä talvipyöräily ja talviuinti.

Keskuspuistoa kuvaavia laatusanoja olivat KSV:n karttakyselyssä ainutlaatuinen, tärkeä ja säilytettävä. Keskuspuisto, jota käytetään ahkerasti työmatkapyöräilyyn, nimettiin Helsingin ja kevyen liikenteen sieluksi, kun Baanan määrittelin edellä läpikulkuväylänä jokseenkin sieluttomaksi ”mukautuvan kaupungin” elementiksi. Keskuspuistolla on vahva identiteettinsä kaupungin liikkumis- ja virkistysympäristönä ja se edustaa näin lähtökohdiltaan pikemminkin ”sulautuvan kaupungin” toteutusratkaisua, jos ja kun kysymyksessä on kaupunkia omannäköisenään rakentava hanke. Kehittämisyhtymästä ilmensivät ja samalla täydellistyvän sekä toiminnallisesti tihentyvän kaupungin rakentamiseen liittyivät huomautukset, että Keskuspuiston tulisi olla paremmin reititetty, valaistu ja siistitty. Verkostoajattelu tuli selkeänä esiin karttakyselyssä nimettäessä viher-virkistysalueen osa-alueita: ”Mätäjoki, Vantaanjoki ja Keskuspuisto luovat loistavan ulkoiluverkoston.” Tämä havainto sulkee myös pois arvion Keskuspuistosta suojelun kohteeksi vaalittuna ”eriytyvän kaupungin” rakentamattomana saarekkeena.

Eräät karttakyselyyn vastanneet toivoivat, että Keskuspuistosta kehitettäisiin nykyistä ryhdikkäämpi ja monipuolisempi sekä yhtenäinen, katkeamattomana säilytettävää ”oikeaa metsää”. Eräiden kaupunkilaisten kokemus puistosta oli puolestaan, että alue on vaikeakulkuista ja synkkää sysimetsää. Puistovyöhyke saatettiin kokea myös alueita erottavaksi ja kaupunkitilaa hajauttavana. Tämä ilmensi puiston toivottua linkittymisestä ja huomiota puuttuvasta sidoksesta ympäröivään seutukuntaansa, nyt ikään kuin osoituksena ”eriytyvän kaupungin” ongelmasta ja kehittämiskohteesta. Osa verkkokyselyyn vastanneista kannatti ”valtavan potentiaalin”, ”maankäytöltään hyödyttömän” ja ”liian ison” viher-virkistysalueen rajaamista sen nykyisestä identiteetistä poikkeavalla tai siihen muutosta hakevalla tavalla.

Helsingin aluesuunnittelusta keskusteltaessa on viitattu kaupunkisuunnittelun ohjauksen sormimalliin kaupunkirakenteellisenä hahmona ja järjestelyperiaatteena. Kaupunkimalli on taustaltaan yhdistetty ainakin Kööpenhaminan yleiskaavaan vuodelta 1947. (Lehtovuori 2002; Joutsiniemi 2006, 50) Luonnon ja rakennetun ympäristön liitto on etenkin lähiöiden yhteydessä merkinnyt tavoitetta luoda tasapainoista elämää, koostaa paras kaikista maailmoista (Silverstone 1997, 5). ”Sormet” kaupungin viherympäristöjen metaforana saa

uuden sisällön, jos sormilla kuvataan kantakaupungista lähtevää haaroittuvaa kaupunkirakennetta, jossa rakennusten täyttämä ympäristö myötäilee pääliikenneväyliä. Helsingin kaupunkibulevardisuunnitelmissa (KSV 2013a) tienvierille rakentuvien ”rakennussormikkaiden” on syytä olla eheät ja elinkelpoiset, kuten päivälehdien mielipidekirjoitusta myöten on toivottu. On pohdittava myös naapurustojen ”kaupungistamista” tai siis ympäröivän yhdyskunnan mukaan saattamista moottoriväylän muuttuessa rakennusten ympäröimäksi kaduksi.

Pääkatuja pitkin levittäytyvä rakennetun ympäristön muodostama sormimalli on vihersormimallin topologinen käänneismuoto. Perinteistä sormi-ajatusta jatkaen pääkaupungin rakenne näyttäytyy nyt baseball-räpylän kaltaisena (Kuva). Räpyläpussin muoto muistuttaa myös poikittaisista liikenneväylistä ja sen mukaisesta kaupungin täydentymisestä.

Kuva. Helsingin kaupunkirakenne vertautuu baseball-räpylään.

Kaupunkisuunnittelija voi työssään toteuttaa vaihtoehtoisia viher-virkistysympäristöjen kehittämismalleja, jotka käytännön työssä ovat esillä toisiinsa risteävinä. Olen visioinut parikymmentä vuotta sitten ”Kaupunkipuiston käytöt” tutkimusraporttiin kaupunkiluonnon merkitysulottuvuuksia eräänlaiseksi yhteenvedoksi ja lähitulevaisuuden kehittämismalleja luotaavaksi esitykseksi. Esillä olivat *avoin luontorihmasto*, *hallittu luonnonmukaisuus* ja *huvittelun näyttämöt* (Kopomaa 1995, 109; Taulukko).

”Avoin luontorihmasto” kaupunkisuunnittelun lähtökohtana turvaa ympäristöpalvelujen, kuten puistojen, ulkoilualueiden ja liikuntakohteiden oikeudenmukaisen jakautumisen ja saavutettavuuden. Verkostomaisessa rakenteessa mikään luontoalue tai paikka ei muodosta hierarkkista keskusta. Tietyt laatukriteerit täyttävät viherympäristön solmukohdat ovat julkisten liikenneyhteyksien myötä tasapuolisesti kansalaisten tavoitettavissa. Luontoliikunnalla ymmärretään olevan merkittäviä esimerkiksi kansanterveydellisiä hyötyvaikutuksia.

”Hallittua luonnonmukaisuutta” suosivassa kaupunkipolitiikassa ihmisen toiminta sovitetaan luontoon luonnon ehdoilla. Kaupunkisuunnittelulliset ratkaisut voivat edellyttää toimintaehdojen kaventamista luonnon hyväksi, mikä saa erityisesti luontoaktiivien kansalaisten hyväksynnän. Luontoon liittyviä valintoja ohjaavat ajatukset kestävästä kehityksestä ja elämäntavasta. Luonto itsessään on paras ympäristökasvatuksen opettaja. Luontoympäristöt kaupungissa ja kaupungin ulkopuolella ovat paitsi kävely- ja pyöräilyympäristöjä, niihin pääsee myös kevyenliikenteen keinoin ja väylin. Luovasti on pyritty synnyttämään uusia vihervyöhykkeitä entisille joutomaille tai uuteen käyttöön varattuihin tiloihin.

Kaupunkipoliittisessa strategiassa, jossa luonto ymmärretään ”huvittelun näyttämöksi”, korostuu yksilöllinen kuluttaminen, tyylielämä ja elämysten tarjoaminen. Luonto on kaupallinen hyödyke, jolla viher-virkistysympäristönä on käyttö- ja näyttöarvoa, jota markkinoidaan ja jota myydään. Luonto on merkittävä tekijä kaupunkien välisessä kilpailussa. On tunnistettu kaupunkituristeja ja -vierailijoita viihdyttävät luontoalueiden vetovoimaiset erityispiirteet. Paikkojen saavutettavuus merkitsee, että yksityisautoilua suosivista liikennejärjestelyistä, kuten riittävästä pysäköintialueista on huolehdittu luontopisteiden äärellä. Luontomainonta on mediaa hyödyntäen suunnattu niin kotimarkkinoille kuin ulkomaisille vieraille.

Taulukko 9. Kolme näkemystä kaupunkiluonnosta suunnittelun ja kehittämistyön mallina (mukaillen Kopomaa 1995).

	<i>AVOIN PUISTORIHMASTO</i>	<i>HALLITTU LUONNONMUKAISUUS</i>	<i>HUVITTELUN NÄYTTÄMÖT</i>
<i>KAUPUNKIPOLIITTINEN IDEAALI</i>	<i>oikeudenmukaisuus</i>	<i>ekologinen kestävyys</i>	<i>kilpailukyky</i>
<i>LUONTO</i>	<i>julkishyödyke</i>	<i>itseisarvo</i>	<i>elämys</i>
<i>LUONNONSUOJELU- ALUEET</i>	<i>ekosysteemipalvelut</i>	<i>ympäristökasvatus</i>	<i>turismi</i>
<i>LUONTOLIIKUNTA</i>	<i>hyödyt</i>	<i>elämäntapa</i>	<i>näyttävyyys</i>
<i>UUDET LIIKUNTATILAT</i>	<i>vakioidut</i>	<i>kierrätetyt</i>	<i>kaupalliset</i>
<i>LUONTOTIEDOTUS</i>	<i>verkossa</i>	<i>luontoaktiivit</i>	<i>mainonta</i>
<i>LIIKENTEEN PAINOPISTE</i>	<i>julkiset kulkuneuvot</i>	<i>jalankulku, pyöräily</i>	<i>autoilu</i>

”Sulautuvassa kaupungissa”, mikä voi pitkälti vastata nykykaupunkisuunnittelun ideaalia, suositaan uusien identiteetiltään vahvojen luonto- ja liikuntasaarekkeiden suunnittelua. Viherympäristöt muodostavat verkoston, jossa parhaimmillaan on esillä laaja kirjo erilaisia luonnon ehdoilla toteutettuja ja sitä vaalivia järjestelyjä. Urbaania vihreyttä voidaan synnyttää esimerkiksi siirreltävin istutuslaarein, rakennusten viherpäätytelinein ja -kattokattauksin. On yhteisöpuutarhaa, palstaviljelyä, siirtolapuutarhaa, parvekeviljelyä sekä mahdollisesti myös toimitilapergoloita ja ekomuraaleja. Talojen väliin voidaan sijoittaa grillikatos, leikkimökki, puulämmitteinen sauna tai vuokrattavia pihakesämajoja. Toiveikkaassa visiossa paikalliset asujat ja etenkin ikäihmiset ottavat pihakummeina vastuuta lähiviheralueiden hoidosta ja siisteydestä.

Vierailtuja paikkoja: kallioid, rannat, saunat ja kulttuurimaisemat

Kaupungissa merkityksellisten paikkojen vetovoimaa on voitu vahvistaa tietoisesti rakentamalla ja spontaanisti tuottamalla uusia ”merkityskerroksia” olemassa olevaan ympäristöön. Muokkauksen ja vaikuttamistyön kohteena ovat olleet esimerkiksi urbaanit kallioid, kaupunkilainen saunakulttuuri ja perinnemaisemat, kaupunkilinnoitteet ja niiden

maanpäälliset jäännökset. ”Sulautuvassa kaupungissa” ne ovat tapausesimerkkejä identiteetiltään omanlaisina näyttäytyvistä saarekkeista, joilla on selkeä tai erityinen paikkasidoksensa, yhteys sijaintipaikkaansa.

Helsinki on huomattavan kallioinen kaupunki, siellä voi ihastella mäkiä ja luotoja, missä graniitti pilkottaa. Eräs saksalainen toimittaja arveli, että kaupungin rauhallinen vakaus olisi perua suomalaisesta kallioperästä. Hän muotoili luovasti yhteyden alueellisen identiteetin ja kansallisen identiteetin välille.

Kaupunkiasujat ovat paikoin mieltäneet urbaanit kalliot ainutlaatuisiksi kaupunkiluonnoksi. Kaupungissa kallioita on oikeastaan kahdenlaisia: on vedessä olevat ja veteen kurkottavat rantavyöhykkeen kalliot sekä toiseksi mantereelle sijoittuvat kiviset miljööt. Esteettisen arvostamisen rinnalla ihmisillä voi kaupunkikallioihin olla muukin henkilökohtainen suhde, esimerkiksi virkistätymispaikkana. Leppoisan rentoilun tilan tarjoaa avoin kallio ”välilevähdyspaikkana”. Aurinkoiset kalliot kutsuvat kaupunkilaisia ja kaupunkivieraita hetken pysähdykseen. Rantakallioilla tavataan istuskella tai kalastella. Pystykalliot voivat puolestaan innostaa seinämäkiipeilyn eli boulderoinnin pariin. Kalliot merkitsevät kaupunkiasujille kestävyyttä ja jatkuvuutta. Kiviainekseen liitetään säilyvää pysyvyyttä, joka tuo turvallisuuden tunnetta. Avokalliot ovat myös muistumia alueen esihistoriasta. Ne edustavat rakennetun ympäristön rinnalla ”luomua”, alkuperäistä luontoa. (Kopomaa 2014d, 16)

Kun suunnitellaan uusien toimintojen sijoittamista avoimeen kaupunkitilaan, ovat vaihtoehdot kahtaalla: sallitaan tai ei sallita. Merellisestä Helsingistä tarjoutuu asukasnäkemysten pohjalta janus-kasvoinen kuva (Kopomaa 2014d, 17): meri saisi olla lähellä asutusta, mutta samalla on toivottu, että rantoja ei saisi rakentaa, että ne säilyisivät avoimina tai kaupunkilaisten yhteisinä rantaraitteina. Tämä onkin säilynyt pääkaupunkiseudulla rantojen suunnittelua ohjaavana periaatteena, vaikka paikoin havainto on ollut, että avointa rantavyöhykettä on varattu muun muassa autojen säilytykseen. Kanavia rakentamalla on onnistuttu saattamaan meri lähelle asuinrakennuksia. On luovutettu maa-alaa merelle rantavyöhykettä nakertamalla. Vesi on urbaania ympäristöä ja arkkitehtuuria rikastava ja mahdollisesti kaupunginosaa dominoiva aihe (Lahti ym. 2012).

Merellisessä Helsingissä liikkumisen tehostaminen näyttää monien asukkaiden mielissä edellyttävän siltojen rakentamista identiteetiltään omanlaisten tai vähintäänkin erillisten alueiden välille. Rannikkokaupunkiin on saatettu liittää myös toive julkisesta vesi-liikenteestä. Esimerkiksi nopeat vesibussiyhteydet voivat synnyttää kaupunginosien välille poikittaisia liikenneyhteyksiä tai jatkossa lähisaariin, kun kaupunkiasutus leviää myös niihin. (Kopomaa 2014d, 18)

Eräs laajasti huomioitu ja vahvistunut trendi on ollut kiinnostus urbaania saunakulttuuria kohtaan. Useita uusia julkisia saunoja on avattu. Helsingin kantakaupungin ranta-vyöhykkeelle sijoittuva Kulttuurisaunaksi nimetty tila on ollut yksi uuden kotoperäisen kaupunki- ja kylpyläkulttuurin edelläkävijä. Se on moderni, pelkistetty arkkitehtoninen rakennus kerrostalojen täyttämän tiiviin kaupunginosan kyljessä, jossa kiehtovan urbaanin maiseman ohella merellinen uintimahdollisuus vahvistaa kylpylän paikkasidosta.

Samoin meren äärelle Helsingin Kalasatamaan on tilapäisesti pystytetty Sompasauna. Se sai vuonna 2016 Helsingin kulttuuriteko -palkinnon. Sompasaunaa on kuvailtu, että siellä on leppoisa, kivojen ihmisten kesämökkifiilis keskellä kaupunkia. Alunperin kaveriporukka alkoi käyttää vuonna 2011 hylättyä hökkelisaunaa, jonka ainakin viides versio on pystyssä. Kaupunkikin ehti pari kertaa purkaa luvattomana pystytetyn rakennelman. Perustettu Sompasaunaseura on nyttemmin solminut vuokrasopimuksen tilasta kaupungin kanssa. (Kotka 2016; Filpus ym. 2016) Rakentuvan alueen joutomaalta paikkansa löytänyt omintakeinen saunaviritys joutuu alueen rakentumisen edetessä lähtemään toisaalle toimintaansa jatkamaan.

Myös toiminnallis-tilallinen pääkaupunkiin sijoittuva *Sauna Day* -tapahtuma täydentää kaupunkia. Se tuo uuden, hetken kestävän intensifioivan kaupunkilaiskäytännön, jonka perusta on verkostoitumisessa. Yhteismaa yhdistys ja *Visit Helsinki* ovat yhdessä järjestäneet yhteisöllisen Helsinki Sauna Päivän (Simola 2016, 24–26). Järjestelyihin on voinut osallistua ilmoittamalla kotisaunansa mukaan tapahtumaan. Kiinnostuneet saunajat ovat vuorostaan saaneet varata saunavuoronsa verkon kautta. Ilmoittautumisten ja ilmoittautuneiden myötä ainutlaatuinen verkostotapahtuma rakentaa rajatulle yhteisölle avoimen hetkeen sidotun käytännön.

Sauna Päivä on toteutettu varsinaisen turistisesongin ulkopuolella, silti tapahtuma on saanut kansainvälistä mainetta. Pohdintaan on heitetty ajatus, että Helsinki tulisi nimetä ei ainoastaan Suomen vaan myös maailman saunapääkaupungiksi. Talviuintimahdollisuus on jännittävä lisäulottuvuus urbaanissa saunomisessa ja veden äärelle sijoittuminen huomattava lisäarvo julkisille saunoille. *Helsinki Sauna Day*'n toivotaan onnistuvan verkostoitumisensa myötä kasvamaan globaaliksi ilmiöksi, kuten Ravintola Päivän yhteydessä on tapahtunut.

Kuumiksi lähteiksi on nimetty sellaiset kaupunkikehityksen ja taloudellisen elinvoiman innovaatiot, jotka kumpuavat paikallisesta luovuudesta ja osaamisesta (Schulman & Mäenpää 2015, 72–82). Kuumat lähteet syntyvät siellä, missä kaupunkilaiset nykyistä vahvempina taloudellisina toimijoina irtautuvat työn ja kulutuksen yksilöitä rajoittavista voimakentistä suuntautuen vapaampaan, osallistuvampaan ja tuottavampaan rooliin yhteiskunnassa. Kaupunkilaisten omat organisaatiot tulisikin saada niin pysyvien kuin satunnaistenkin käytäntöjen kautta vastuullisiksi toimijoiksi kaupunkisuunnittelu-prosesseihin, joissa rakenteet vähitellen tiivistyvät kuumien pisteiden ympärille (Ylönen 2015, 231). Saunojalle sauna on leppoistava ”kuuma piste”, mutta ”sulautuvassa kaupungissa” elinvoimaiset innovaatiot ja luovat alustat ovat kaupunkilaista elämänmuotoa ja -menoa täydellistäviä mahdollisuuksia.

Yleisten saunojen edellinen kulta-aika 1800-luvun lopulta 1930-luvulle liittyi teollistumiseen ja kaupungistumiseen. Ahtaan asumisen ja asuntopulan vuosina Helsingissä on laskettu olleen enimmillään reilut sata kaupunkisaunaa. Kaupunkisaunojen kukoistuskautena asuttiin ahtaasti ja asunnoista oli pulaa. Työväestö ja keskiluokka tarvitsi vielä 1960-luvulla lähiöiden rakentuessa hygienia- ja peseytymistiloja. Talosaunat, huoneistokohtaiset saunat, uimahallit ja kaupalliset kylpylät vähensivät tarvetta ja kiinnostusta yleisiin saunoihin, jotka Helsingissäkin katosivat lähes kokonaan vuosituhannen vaihteeseen tultaessa.

Sodan jälkeen, kun yleisiä saunoja oli pitkin kaupunkia, muodostui niistä yhteyspaikkoja sukupolvien välille, ja iäkkäiden veteraanien elämysten, unelmien ja haaveiden välittäjä, kertoo aikalaisromaani (Andersson 2011, 147). Nyt kaupungin vaurastuminen, kasvanut turismi ja lähimatkailu, lisääntynyt vapaa-aika sekä rennot harrasteet ovat vaikuttaneet saunakulttuurin uuteen tulemiseen ja levittäytymiseen uusina leppoisuuden saarekkeina.

Suomenlinnan rantakasarmissa sijaitsee eräs pääkaupunkiseudun puolijulkisista saunoista. Muun muassa purjehdustapahtumien yhteydessä se on ollut avoin myös suurelle yleisölle. Suomenlinna on Helsingissä kunnostetuista sotahistoriallisista kohteista merkittävin, sen saaret on siirretty armeijalta vuonna 1973 siviilikäyttöön. Saarten kokonaiskäyttösuunnitelman myötä arvokkaan muinaismuiston raunioituminen on käännetty jälleenrakentamiseksi ja arvokkaan kulttuuriperinnön vaalimiseksi.

Perusteluna sotilasympäristöjen hoitotarpeelle eivät ole olleet yksin paikalliset virkistyselliset ulkoiluympäristön kehittämistavoitteet vaan laajempi kiinnostus. Historiallisen turismin kautta tarjoutuu mahdollisuus tutustua sotiin liittyviin kohteisiin. Osansa huomiosta ja arvostuksesta ovat saaneet myös marginaalisemmat linnoitus- ja sotilasympäristöjen rauniot. Vanhat militäärimiljööt on ulkoisilta puitteiltaan voitu säilyttää entisellään, mutta funktio ja samalla käytöt ovat vaihtuneet.

Helsingissä kulttuuriympäristöjen hoidolle on esitetty uutta vapaaehtoistyölle rakentuvaa toimintamallia, jossa kaupunkilaisille tarjotaan tilaisuus ”adoptoida” huoltoa kaipaava muinaisjäännöskohde ja osallistua tällä tavoin oman kulttuuriympäristönsä vaalimiseen. Ensimmäisen maailmansodan aikaisten linnoitteiden on ajateltu erityisen hyvin sopivan adoptoitaviksi. Viranomaisten hoitotyö ei enää riitä turvaamaan kohteiden säilymistä. Vapaaehtoisten hoitotoimien avittamana paikoista on saatavissa edustavia retki- ja oppimisympäristöjä. (Hämäläinen & Salminen 2017) Paikallisten alkuasukkaiden toivotaan osallistuvan talkoisiin aluetta määrittävien identiteettipisteiden vaalimisessa.

Kaupunkituristien katseen kohteena eivät ole olleet vain merkitykselliset rakennukset ja suojarakenteet, vaan myös rakennusten jäännökset. Turistisen katseen (*tourist gaze*; Urry 2002) eli näkemisen kautta tapahtuva paikkojen kulutus on yhdyskunta- ja kaupunkisuunnittelua ohjaava impulssi. Paikalliset vieraat ja muualta saapuvat kerääntyessään nähtävyyksien äärelle tekevät havaintonsa pääosin visuaalisten vaikutelmiensa pohjalta, ja usein yhdessä toisten kanssa. Mukana katseessa voi olla kaipuuta menneeseen, historiallinen konteksti viehättää. Katsoja voi olla myös tietoinen niistä ympäristön ja paikallisyhteisön erityispiirteistä, joita hän katseellaan jahtaa.

Maisema-arkkitehdin näkemys on, että historiallisia ympäristöjä tulisi käsitellä sijaintipaikkaansa kuuluvina siten, että ne integroidaan osaksi ympäröivää elävää kaupunkirakennetta. Näin esimerkiksi vanhat kartanoympäristöt ovat kaupunki-suunnittelussa voimavara ja innoittava mahdollisuus kaupunginosaidentiteettien vahvistamiseen. Kulttuurimaisemien ja historiallisten virkistysympäristöjen suojellun käytön ja vaalimisen lähtökohtana tulisi olla paitsi aluekohtaisten ominaispiirteiden säilyttäminen, myös niiden hyödyntäminen osana kerroksellista kaupunkimaisemaa. (Hautamäki 2016)

Niin paikallisen omannäköisyyden säilyttämisen kuin siihen liittyvän kerroksellisuuden tunnistaminen voidaan nähdä liittyvän tavoitteisiin, jotka kytkeytyvät ”sulautuvan kaupungin” suunnitteluun. Historiallisesti merkitykselliseksi mielletty miljöö vahvistaa käsityksen vahvasta yhteydestään sijaintialueeseen, samalla kun paikan historian tiedostaminen viittaa sen itsenäiseen identiteettiin.

Herättelevää bulevardisointia

Tärkeä oivallus on, että kaupungin asutuksen rajat ovat muuttuneet kuluneen puolen vuosisadan aikana niistä päivistä, jolloin nykyiset kaupunkimoottoritiet rakennettiin. Mikä ennen oli reunaa tai marginaalia, on nyt keskustaa. Moottoriliikenneyhteys Helsinkiin on tapahtunut pitkälti seitsemän kaupunkimoottoritien kautta. Urbaanein alue Helsingin asukkaiden kokemana on rajautunut vyöhykkeeseen, jossa on tiivis korttelirakenne. KSV:n sähköisessä karttakyselyssä tuli esiin myös toive, että Helsingin tiivis kantakaupunki saisi laajeta pohjoiseen aina liikenneväylä Kehä I:n tuntumaan (Kopomaa 2014d, 20).

Suunnitelma on muuttaa moottoritieväylien nykyisiä kaupungin sisään jääviä osuuksia tavanomaisiksi kaduiksi, joiden varret voidaan tiivistäen rakentaa täyteen. Esikaupunkiasumista leimaava piirre on ollut, että lähiöt ovat ikään kuin kääntäneet selkänsä olemassa oleville pääväylille. Kaupungin sisääntulotiet eivät ole olleet läpikuljettavien lähiöiden pääkatuja (Kivekäs ym. 2012, 54). Päätelmä Helsingin kaupunkisuunnittelussa on ollut, että saavutettavimmat alueet ovat jääneet vajaakäyttöön elleivät tyhjäkäyttöön. Potentiaalinen pääkatuympäristö on ollut ennakoitujen melu- ja viihtyvyyshaittojen vuoksi suoja- ja välialuetta. Uudet suunnitellut kaupunkibulevardit, joiden rakentamisesta puhutaan bulevardisointina (ruots. *bulevardisera*, engl.

boulevardize), pyrkivät ohittamaan nämä ongelmat. Esitetyissä visioissa keskusta laajenisi ja samalla esikaupunkivyöhykkeelle syntyisi pääkatumaisia tihentymiä, jotka liikuttamistehtävänsä ohella kokoaisivat palveluita, ihmisiä ja kaupunkielämää (Söderström 2013, 42).

Ovatko hahmotellut kaupunkibulevardit lopulta enemmän samankaltaisia kuin erilaisia? Väyläkohtaisesti suunniteltuina ja ilman omaa identiteettiään ”lisää kaupunkia kaduille” -idea toteuttavat bulevardit eivät vastaisi ajatuksellista kehittämää ”sulautuvasta kaupungista”. Hyvässä tapauksessa bulevardimainen katurakenne uutena liittymäalueena profiloituu omanlaisekseen ja -näköisekseen.

Omannäköisyyden idea välittyi niistä kaupunkilaisten ehdotuksista, joissa kirjoitettiin ranta- ja puistobulevardeista sekä näiden vastakohtana betonibulevardeista (Kopomaa 2014d, 9–10). Samoin karttakyselyn avovastauksissa mainittiin kesäravintolabulevardit, raitiotiebulevardit ja asuinbulevardit. Keskustaa ympäröivien lähiöiden ja muiden alakeskusten luonne muuttuisi ratkaisevasti, kun kaupungin *sisäänheittoalueita* halkoisivat moottoriteiden sijaan nyt yksilöllisiksi muokatut kaupunkibulevardit. Helsingin kaupunkisuunnittelun arvio on ollut, että kolmasosa uudesta täydennysrakentamis-potentiaalista tavoitettaisiin kaupunkibulevardien rakentamisen myötä.

Bulevardisoinnille joissain tapauksissa vaihtoehtoisia suunnitteluratkaisuja olisivat teiden tunneloinnit ja väylien kattamiset. Tunnelit ovat arkihavaintojen pohjalta ”mukautuvan kaupungin” ratkaisuna samankaltaisia, pidempiä tai lyhyempiä, ilman huomattavia erityispiirteitä. Toimijan kaltaisina välittäjinä tunnelit eivät myöskään paljasta mitään yläpuolelleen sijoittuvasta kaupunkimaisemasta ja elämästä.

Niin kaupunkilaisten kuin kaupunkisuunnittelusta vastaavienkin harras toive on, että laadukkaalla täydennysrakentamisella, kaupunkiympäristön kehittämällä ja päivitettyillä liikennejärjestetyillä monikeskuksisen kaupunkialueen solmukohdista on mahdollista kehittää eläviä keskuksia, joissa kaupunkikulttuurin kukoistuksen, asumisen, kestävän arkiliikkumisen ja kaupankäynnin mahdollisuudet paranevat entisestä (Söderström 2013, 42).

Kivijalkaliikkeiden palvelutarjonnan ja kaupungin tiivistämisen osalta voidaan tehdä kaksiosainen päätelmä. Toisaalta palvelut kuuluvat luonnollisena osana tiiviiseen ja elävään kaupunkirakenteeseen, toisaalta täydennysrakentaminen uusia asujia alueelle vetäen mahdollistaa paikallisten kivijalkapalvelujen säilymisen ja syntymisen. Uusiin asuinrakennuksiin on katutasolle tehty tilavarauksia pienten liikeyritysten tarpeita etukäteen huomioiden. Kaupankäynnin uusia, aina jollain tavoin paikkoihin sidoksissa olevia, asukasläheisiä muotoja ovat kasvavan verkkokaupan rinnalla muun muassa suoramyynä kiertävistä autoista, ruokataksit, tuottajatorit ja etniset kaupat. Lähiruokaa suosivia asukkaita saattaa naapurustossa yhdistää jäsenyys paikallisessa ruokapiirissä.

Kaupunkikehittämisen nykytavoitteeksi on tunnistettu työpaikkoja, toimisto- ja liiketiloja sekä asumista sekoittavien ratkaisujen synnyttäminen. On haettu sekoittavan keskittämisen hyötyjä. Kaupunkibulevardit ovat lähtökohtaisesti liikennemuotoja sekoittava ratkaisu. Pääliikkumismuodoksi on suunniteltu joukkoliikennettä. Kaupunkibulevardi ei olisi kapea kantakaupunkimainen väylä, sillä leveyttä kadulla on yli neljäkymmentä metriä. Autokaistoja on yksi tai kaksi, lisäksi ovat leveät jalkakäytävät, pyöräily- ja istutuskäytävät. Perinteistä bulevardia reunustavat puurivistöt on nekin voitu huomioida alustavissa suunnitelmissa.

Kun nopeudet laskevat bulevardisoiduilla katuosuuksilla, samalla asuntojen sisään kantautuvaa melua pyritään hallitsemaan ja hillitsemään. Merkittävä huolen ja kritiikin aihe julkisessa keskustelussa on ollut, että uusien bulevardien varrella liikenne hidastuisi ja puuroutuisi, ruuhkat lisääntyisivät ja samalla työ-, koti- ynnä muut matka-ajat kasvaisivat entisestään. Kaupunkibulevardien rakentaminen edellyttää laskelmia liikennemääristä, ilman saasteista ja meluarvoista.

Nytemmin kaavoituksessa ja muussa kaupunkisuunnittelussa on tiedostettu niin kutsutut hiljaiset alueet ja hiljennettävät urbaanit vyöhykkeet. Tulevaisuudessa ihmisten suhde ääniympäristöön on nykyistäkin merkittävämpi elämänlaadullinen kysymys ja näin myös kaupunkipoliittinen tavoite (Pesonen 2004). Näyttäisi siltä, että äänimaiseman osalta on eletty tiedostavaa vaihetta, jossa toteutukset ovat olleet enemmänkin hätäapu kuin lopullinen ratkaisu. Lainsäädäntöön asti on viety ajatus siitä, että ihmisillä on oltava mahdollisuus nauttia hiljaisuudesta ja luonnon äänistä. Kaivataan takuita elämyksille, jotka ovat luonteeltaan pikemminkin huomiota herättämättömiä kuin itsestään ääntä pitäviä.

Kaupunkikeskustat ja keskustojen ulkopuoliset alueet poikkeavat toisistaan sen osalta, miten äänimaisemaa on pyritty hallinnoimaan (Kopomaa 2016b, 134–135; Taulukko). Karkeasti tarjolla on kaksi vaihtoehtoa. Voidaan pyrkiä melun hallintaan vaikuttamalla äänen syntyyn tai sen kuulumiseen tai voidaan yrittää tuottaa musiikin tai luonnonäänten avulla peittovaikutusta ei-toivotuille äänille.

Taulukko 10. Esimerkkejä urbaanin äänimaiseman hallinnoinnista.

	<i>urbaani keskusta</i>	<i>keskustan ulkopuolella</i>
<i>melun hallinta</i>	nopeusrajoitukset, hiljainen asfaltti	meluaidat, teiden varsien toimipaikkavyöhykkeet
<i>peittovaikutus (äänimaisemointi)</i>	taustamusiikki, vastamelukuulokkeet	luonnonäänet (tuulen kohina, kasvillisuuden kahina)

Täydentyvässä kaupungissa melun hallinta mahdollistaa tiiviin rakentamisen. Äänimaisemointi peittovaikutuksensa kautta linkittyy puolestaan kaupungin tihentyvään toiminnallisuuteen, esimerkiksi liikekeskusten kulutusympäristöissä äänimaisemaa on muokattu taustamusiikilla ja liikennemelun vaimentamisessa on käytetty hiljaista asfalttia sekä nopeusrajoituksia. Kantakaupunkimaisten keskusta-alueiden ulkopuolella on pystytetty meluaitoja ja toimistorakennusten muureja eristämään häiritsevien äänten ei-toivottua etenemistä. Kaupunkibulevardit sijoittuvat tässä äänimaisematarkastelussa urbaanin keskustan ja sen ulkopuolisen alueen väliselle vyöhykkeelle. Niiden suunnittelussa todennäköisesti hyödynnetään sekä keskustoissa että kaupungin reuna-alueilla sovellettuja melun hallinnan keinoja.

Keskeisiä melukysymykseen vaikuttavia yhdyskuntasuunnittelullisia ratkaisuja ovat olleet alennetut liikkumisnopeudet ja tienvierusrakennusten toimiminen melumuureina. Onko tienvarren toimitilamuureilla ollut omaa identiteettiä? Autoilijan arkivaikutelma on, että rakennukset eivät vilkkaiden teiden varsilla useinkaan erotu toisistaan. Erillisinä täydentyvän kaupungin elementteinä moottoriväylää reunustavat talot edustavat

pikemminkin ”mukautuvaa kaupunkia” kuin ”sulautuvaa”, jossa yksittäiset rakennukset sekä erottuisivat että samalla asettuisivat osaksi sijaintipaikkaansa ja -aluettaan.

Uusi löydetty ja löydettävä keskusta

Kaupunkibulevardille sukua on suunnitelma kaupunginosia yhdistävästä urBaanasta (2012; Aiha 2014). Se olisi vanhaan ratakuiluun sijoitettu nauhamainen kaupunginosa ja monitasoinen tila, joka toimisi kulttuurisena näyttämönä ja urbaanina puistona.

Samansuuntaisia kaupunkikehittelyehdotuksia rataväylän muokkaamiseksi oli tuotu esiin jo varhemmin (esim. Lentokatu 2007). urBaanassa taiteellinen näkemys on sovitettu osaksi kaupunkipolitiikkaa ja -suunnittelua. Pyöräilijöille varattua väylää on ehdotettu kehitettäväksi uutena kaupunginosana Helsingin ydinkeskustan tuntumassa. Väylä muodostaisi uuden keskustan.

Konsepti uudesta kaupunginosasta ja sen muodostamasta vitjasta tukeutuisi viherrakentamiseen. Kaupunkivihreytystä visiossa edustavat puistot ja puutarhat, viherkatot ja -kannet. urBaana, bio-fyysiseen ja aineenvaihduntaan viitaten, sykkisi elämää alueen läpäisevänä suonena ja rouheana kävelykeskustana. Uinuva joutomaa-alue heräisi moninkertaiseen eloon.

Polveilevaa rakennuskompleksia on suunnitelmissa verrattu orgaaniseen rakennelmaan, joka luikertelee läpi puutarhojen, leikkipaikkojen, kahviloiden ja kaupunkiviljelysten. Kaupunkimuotoilu opastaisi ihmisiä ja synnyttäisi esteetöntä liikkumisympäristöä.
(Kuva)

Kuva. urBaana-kaupunkivisio tarjoaa houkuttavan kutsun kävelyyn ja kaupungissa pitäytymiseen (Martti Aihla).

Lähes parin kymmenen hengen urBaanan ”välikaupunginosaa” ideoineen monialaisen asiantuntijatyöryhmän hahmotelmana kehiteltiin keskustaan täydennysvyöhykettä, joka jakautui sisä- ja ulkotiloineen viiteen eri sektoriin. Ne nimettiin sijaintipaikkaansa kunnioittaen: Parlamentti, Eläinmuseo, Selkäranka, Kaarre & Ratasuora sekä Maria. (urBaana 2012; Aihla 2014)

Pääsuonena oli kaupunkilaisten oleskelumahdollisuuksia painottava kulkureitti, jossa entisen satamaradan kuilu pyrittiin mukauttamaan esillepanoltaan kansainvälisiin mittoihin. Virittävää ympäristöä olisi tarjolla eri käyttäjäryhmille, lapsista skeittaileviin nuoriin ja jämääkää hengailua suosiviin vanhuksiin. Sykkivän keskustan todettiin tarvitsevan seurakseen myös suojaisia paikkoja, leposykettä. Kaupunkiasukkaita kannustaen hankkeessa esitettiin kutsu tehdä yhdessä urBaanaa, Helsingin ”salaista keskustaa”. Harrastajien ja toiminnallisten ryhmien työpajat, kansalaisraadit, liiketoiminnan kehityisleirit

ja verkko-osallistuminen voisivat urBaana-hankkeessa jäsentyä osaksi synnyttävän upouuden kaupunginosan kehittämistä. (Mt.)

urBaana-projektiin osallistumisen kautta syntyvän hyvän kehän tekijöitä voisivat olla osallisuus, haltuunotto ja omaksi tekeminen sekä paikasta huolehtiminen ja siinä viihtyminen. Lopputulemana olisi prosessin synnyttämä kaupunkiasukkaiden voimistunut kiinnostus jatkuvaan osallisuuteen (Kuvio).

**OSALLISTUMINEN → OMAKSI KOETTU →
HUOLEHTIMINEN → VIIHTYMINEN
→ OSALLISTUMINEN ...**

Kuvio. Ideaalimalli ihmisten onnistuneesta osallisuudesta kaupunkiympäristön kehittämiseen.

Ajatus kaupungin piilossa olevasta keskustasta jättää ilmaan kysymyksen, olisiko urBaanin kaltainen suunnitelma jotakin sellaista, jolla muutoksen sallivassa, ”sulautuvassa kaupungissa” olisi selkeä, vaikka keksittävä identiteettinsä ja integroituminen sijaintiympäristöönsä?

Yhteenvetoa: Sulautuvassa kaupungissa

Alkuperäiseksi mielletty ympäristö saa ”sulautuvassa kaupungissa” tilallisesti vaikuttavan rakennetun tai muutoin järjestetyn kokoavan dominantin. Muotoutunut ympäristö ja sen uudet käytänteet osoittautuvat paikallisesti merkityksellisiksi. Ne kiinnittyvät elimelliseksi osaksi olemassa olevaa kokonaisuutta ja tavoittavat onnistuneesti suosiota esimerkiksi katseet kokoavina paikkoina. Monimuotoiseksi sukeutuvassa ”sulautuvassa kaupungissa” verkoston solmukohdat ovat hallitusti sekoittavia. Ketterästi täydentyvään kaupunkiin muotoutuu uusia entisestä erottuvia keskuksia. Tiivistyvässä ympäristössä erilaiset käytännöt ja toiminnot, asuinpaikat, toimistorakennukset ja yrityspuistot sulautuvat yhteen ja sekoittuvat ilman, että ne eriytyisivät omiksi vyöhykkeikseen tai, että ne menettäisivät identiteettiään. Välittäjinä toimivat tilat ja paikat ovat edustavia ja kokoavia paikallisia

perinteitä hylkimättä. Voimavaroja on varattu jatkuvuuden, pysyvyyden ja kulttuuristen muistumien vaalimiseen sekä niitä koskevaan jälleenrakennustyöhön.

Vetovoimaiset urbaanit viritykset vahvistavat paikkojen kutsuvuutta ja saavutettavuutta. Ympäröivät omannäköistä paikallisuutta tunnustavat maisemat, polut, pihat ja rannat voivat olla riittävä syy pysähtyä myös vuodenaikojen mukaan. Paikat ovat itsenäisen houkuttelevia. ”Sulautuvaan kaupunkiin” on rakennettu sisään ajatus aktiviteeteista, toiminnallisista tihentymisistä. Sieltä löytyy myös mahdollisuuksia toteuttaa ”passiviteetteja”. Niissä kannustavana lähtökohtana on tekemättömyys ja aktiivisuuden ohittaminen. Avoimet ulkotilat tukevat kohtaamisia sekä julkisia esittäytymisiä. Verkostoituneet yhteydet tai nauhamaiset vyöhykkeet linkittävät paikkoja ja tiloja, jotka aiemmin ovat vaienneet itsestään ääntä pitämättöminä tyhjä- tai vajaakäytössä. Eheyttävät ympäristöt luovat yhteyksiä ja osallistavat kaupunkiasujia. Luonnolla ja virkistysympäristöillä on paikoin dominoiva asema ”sulautuvassa kaupungissa”. Tilallisissa kehittämissä esillä ovat uutta kokonaisuutta rakentavat yhdistelmäratkaisut, toiminnalliset rakenteelliset risteymät.

4. Eriytyvä kaupunki

Vaikka esimerkiksi taidemuseolla, lentokentällä tai hetken kestäväällä ainutkertaisella kaupunkifestivaalilla, puhumattakaan vankilasta tai pilvenpiirtäjästä, on oma merkityksensä alueen tai koko kaupungin identiteetin kannalta, saattaa niiden rooli jäädä irralliseksi kaupunkia tai sen osaa merkitsevinä rakennettuina yksiköinä tai toiminnallisina lisäpanostuksina. ”Eriytyvän kaupungin” tilatoteutusten tai -käytänteiden yhteys ympäröivään seutukuntaan on heikko tai olematon.

”Eriytyvään kaupunkialueeseen” voi sijoittua merkittäviä tai poikkeuksellisia käyttömuotoja ja -ympäristöjä. Uudistettu toiminta tai kaupunkia rakentava elementti saattaa muodostaa naapurustossaan itseriittoisen saarekkeen. Urbaani järjestely ei avaudu yhdyskuntansa osaksi eikä ehkä edes juurru alueeseen, ei asuinratkaisuna tai muuna toiminnallisena ympäristönä. Eriytyneen kaupungin teemallisina esimerkikiratkaisuna kirjaan lasten liikennekaupungit ja leirintäalueet. Tarkasteltavia imagoita merkityksellisiä urbaaneita saarekkeita ovat kaupunkitapahtumat lavasteineen sekä yksityiset viherympäristöt. Esillä on myös kaupungin vertikaalinen, osin horisontaalinen tiivistäminen sekä lopuksi yhteisöasuminen ja ikäryhmiä sekoittavat asumisen erityisratkaisut.

Imagolliset saarekkeet ja teemapuistot

Niin kutsuttujen teemapuistojen yhteydessä tuotettu tarina, imago on keskeisesti esillä. Toteutuksella ei välttämättä ole laajemmin vaikutusta alueen tai kaupungin osan identiteettiin. Teemapuisto-termi vie ajatukset erilaisiin virkistys- ja viihdekeittäisiin, toiminnallisiin keskuksiin, ehkä retrohenkisiin paikkoihin, uusasumalähiöihin tai lasten leikkiympäristöihin. Teemallisuus ja tarinallisuus voivat viitoittaa etenkin uusien kaupunginosien kehittämistä, oli sitten kysymyksessä asuinalue, toimitilavyöhyke tai kaupallinen keskus. Tarinat on voitu tulkita koko kaupunkisuunnittelun ydinkysymykseksi, sillä niillä on kyky muokata alueen tulevaa identiteettiä (Ameel 2015, 171).

Nopean kaupungistuminen ja autoliikenteen räjähdysmäinen kasvu synnyttivät lasten liikennekaupungit, joita leimaavat seuraavat teemapuistolliset ominaispiirteet (Kopomaa

2002, 45–51). Liikennepuisto on viihdyttävä leikkipaikka. Samalla se on simuloitu maailma, joka pyrkii kuvaamaan todellista kaupunkia. Liikennekaupunki on kollektiivinen julkishyödyke, jonne vanhemmat ovat saapuneet lastensa, ehkä isovanhemmat lastenlastensa kanssa. Puisto voi yhdistää eri sukupolvia edustavia ihmisiä. Liikennepuiston minimamaailma on tarjonnut turvallisen saarekkeen ympäröivän yhteiskunnan muutoksessa.

Myös leirintäalueet ovat eräänlaisia teemapuistoja ja ”eriytyneen kaupungin” mukaisia malliratkaisuja. Kaupungin ulkopuolelle sijoittuvina ne rinnastuvat paitsi virkistysellisiin saarekkeisiin, myös turvallisuutta hakeviin aidattuihin yhteisöihin (*gated communities*; Blakely & Snyder 1999). Länsisuomalaisen leirintäalueen vierailijoille jaettiin takavuosina kirjalliset ohjeet, joissa asiakkaita neuvottiin noudattamaan tiettyä asumisentapaa. Säännöt määrittivät portein suljettavan leiriyhteisön eräänlaiseksi turvallisen kaupungin eriytetyksi ideaaliksi:

- Vaunu- ja telttapaikkoja on ympäri aluetta – paikan voi itse valita.
- Vaunujen ja telttojen turvallisuusväli on 5 metriä.
- Leirintämerkki on pidettävä näkyvillä. Yövärtijat tekevät tarkastuksia.
- Asukaslippuja kylpylään ja Jukujuku-maahan pitää ostaa portilta.
- Alueen kauppa ja ravintola ovat auki sesongin mukaan.
- Yöhiljaisuus alkaa klo 23.30. Sen jälkeen alueelle ei pääse autolla.
- Puomikortti on palautettava lähdetäessä.

Leirintäalueen kaltaisia turvakaupunkivyöhykkeitä saattaa syntyä poikkeavissa tilanteissa, joissa yhteisöllisen kontrollin ja tarkkailun korvaa tuotteistettu valvonta. Tällaista kehitystä voi ilmetä eritoten korkeiden asuinrakennusten tai toimisto- ja liikeyritysvaltaisten uudisrakennuskohteiden yhteydessä.

Lavastettu kaupunki ja hetken keskukset

Huomisen kaupungissa saatetaan luoda illuusio maksimaalisen viihdyttävyyden ympäristöstä. Vaihtuvia maisemakokemuksia tarjotaan massoille. Kuvat ovat julkisivuja, julkisivut kuvia. Kaupunki toimii lavasteena (Holding 2000; Lyall 1992, 26–29). Asukkaille ja kaupunkivieraille tarjotaan ei vain katsottavaa vaan myös katsomisen tapa. Kaupunki on

avautunut niin mega-tapahtumille kuin pienimuotoisille, yleisövytydeltään hyvinkin rajatuille esitykselle.

Tapahtumassa voidaan tuottaa elämyksellinen matka, arjesta irtautuminen tai kokemus vaihtoehtoisesta todellisuudesta. Näyttämön tehtävä nykypäivän heimomenoissa on vahvistaa esiintyjän viestiä sekä yleisön kokemusta tapahtumasta. Tilapäiset rakenteet eivät niinkään maastoudu huomaamattomuuteensa, vaan siirtävät painopisteen katseenvangitsijoina speaktaakkeliien puolelle. Ensimmäisiä pääkaupungin ytimessä järjestettyjä suorkonsertteja oli vuonna 1993 järjestetty *Total Balalaika Show* Senaatintorilla tuotettiin malli urbaaneille rocktapahtumille, urheiluväen massa-kokoontumisille ja uusille menestystarinoiden jatko-osille, jotka voivat olla rakentamassa suomalaista identiteettiä (Cantell 1999; Niiniluoto 1996, 236). Suurilla kaupunkitapahtumilla on tunnistettu yhteytensä kaupungin historiaan tai uuden aikakauden juhlintaan.

Massatapahtumat kaupunkien sisällä tai niiden läheisyydessä vaikuttavat kaupunkien elämään muuttaen hetkeksi niiden arkista rytmiä. Avoin kaupunkitila on vapaasti järjestettävissä oleva resurssi tarjoten mahdollisuuden kokoontumiseen ja näin laajapohjaiseen me-kokemukseen, mikä tukee ryhmäidentiteettiä. "Me" ilmaistaan, testataan ja vahvistetaan kaupunkitapahtuman aikana. (Kopomaa 1997, 79–97) Ajatukset lavastettavasta kaupungista löytävät kosketuspintaa teorioissa speaktaakkeli- (Debord 1967; Wollen 1997, 6–7), elämys- (Schultze 1992) ja kertomusyhteiskunnasta (Jensen 1999).

Huomattava on myös, että kaupunkikeskustat saattavat olla merkittäviä viihdeteollisuuden keskittymiä. Helsinki on monikeskuksinen rockkeskittymä. Se on erilaisten musiikkipiirien, -toimijoiden ja skeneryhmittymien mosaiikki. (Puustinen 2000; Kopomaa 2014c, 36) Suomirock voi näyttäytyä kaupunkien välisessä kilpailussa ja jopa kaupunginosien imagokehittelyissä. Kuvaava esimerkki tästä on Maunulan kaupunginosan mukaan nimetty äänilevy (2016), jonka osaltaan mahdollisti paikallinen kaupunginosayhdistys ja sen aktiivi toimija.

Erikoistuminen eli tietyn musiikkiskenen ympärille rakentuville asiakasryhmittymille suunnattu musiikkitarjonta on rakentanut Helsingistä festivaalikaupunkia ja festivaalien

maantieteellistä keskittymää (Kopomaa 2016a, 34–42; Vahtikari & Vilén 2016, 14; Richards & Palmer 2010). Seudulla sijaitsevat vakiintuneet festarialueet. On useita laajoja ulkokenttiä, avoimia tiloja sekä sisähalleja. Festivaalikaupunkina Helsingissä on paljon majoitusvaihtoehtoja. Paikallinen liikenneverkosto on toimiva ja alueen tapahtumajärjestäjät, kaluston vuokraajat, ääni- ja valosuunnittelijat ovat alan ammattilaisia.

Tapahtumien järjestäjät ovat hyödyntäneet sekä keskeisiä kaupunkitiloja että kehittyviä tyhjiä reuna-alueita. Suvilahden kaupunginosaa on suunniteltu tapahtuma-alueeksi festivaaleista saatujen kokemusten perusteella. Nähtäväksi jää, onko tapahtuma-alue esimerkki ”eriytyvän kaupungin” mukaisesta kehityksestä vai sulautuisiko se luonnolliseksi osaksi seutukuntaansa?

Perinteisesti rockfestivaalit ovat omina viihdyttävinä saarekkeinaan sijoittuneet Suomessa avoimeen luontoon, puistoihin, moottoriradoille, leirintäalueille tai tanssilavojen kupeeseen. Urbaanit näyttämöt, torit ja kaupungin asuttamattomat reuna-alueet on uudella vuosituhannella voitu vallata festivaalikäyttöön. Viihtyisä, notkea tila joustaa tarpeiden mukaan ja tarjolla on musiikin kuluttajia palvelevien pisteiden muodostama hauskana koettu kokonaisuus. Festivaalikonsertteja on ainakin kolmea kokoa: on ihmisläheisen pieniä esityksiä, yleisö- ja artistiystävällisiä keskisuuria tapahtumia sekä turvajärjestelyjä edellyttäviä massakonsertteja, joissa etenkin viime mainituissa yhteistyökumppanit on tuotu näkyville. (Kopomaa 2016a, 41–42)

Ideaalityyppisesti nimetyssä festivaalikaupungissa esiintymistilojen rajat liikkuvat, tapahtumapaikat ja niiden luonne vaihtelevat. Klubitoiminnassa puolestaan voi samaksi illaksi olla järjestetty samaan tilaan parikin eri yleisötilaisuutta, mikä kuvaa paikkojen vuorottelevaa käyttöä ja toiminnallista tihentymistä, kun tapahtumat seuraavat toisiaan. Erillisiä klubitiloja on yhdistetty ravintoloiden väliin muodostetun putki-idean pohjalta. Tällöin toisiinsa linkittyvät tilat rakentavat tapahtumasaarekkeiden rihmaston. Tilasarjalla on yleisöä ja toimintaa integroiva tehtävänsä. Edellä esiteltyn ”sulautuvan kaupungin” kehitysmalliin vahva viittaus olisi, jos läpikäveltävän ”putkiston” klubit eli rihmaston tiivistymäkohdat seurasivat ja reagoisivat esimerkiksi siihen, mitä musiikkiskeneä viereisten ravintoloiden klubitarjonta suosii. Mikään yksittäinen musiikkiklubi ei tällöin jäisi omaksi erilliseksi saarekkeekseen.

Yhtenä ideaalin konserttipaikan piirteenä voidaan pitää tilannetta, jossa lähialueen asukkaat ja muut paikalliset toimijat suhtautuvat tapahtumaan positiivisesti. Keskeinen sijainti on tärkeä, ehkä jopa paraatipaikka lumoavassa kaupunkimiljöössä. Viihtyisä paikka muuntuu moniin käyttötarpeisiin ja tapahtumiin. Se tarjoaa erilaisten tilojen yhdistelmän: festivaalikansa voi viettää aikaa esimerkiksi hiekalla, nurmella, penkeillä tai sisätiloissa. (Hiltunen 2011) Festivaalikaupungissa esitykset lomittuvat toisiinsa. Kaupunki elää elävöityäkseen.

Yksityiset kaupunkipuutarhat

Siirtolapuutarha-alueet ovat perinteisesti olleet ulkopuolisilta suljettuja viherympäristöjä muistuttaen aidattuja yhteisöjä. Voitaisiinko siirtolapuutarhoja hivuttaa vahvemmin kaupunkilaisten yhteiskäytön piiriin kollektiivihyödykkeinä? Rajoitetusti avoimia viherympäristöjä tulisi kaupungistaa, esitti eräs KSV:n verkkokyselyn vastaaja. Siirtolapuutarhatoiminnan luonne on osin muuttunut sitten perustamisajankohtansa tavoitteiden, vaikka ihannemielikuva puutarhoista pienoismakotialueiden kaltaisina paikkoina on säilynyt (Salmela 2006, 123). Kriittinen huomautus kyselyn verkkoaineistossa oli, että ”työväestön kesämökeistä on tullut maksukykyisten yksityisiä puutarhoja, ylemmän keskiluokan kakkoskesämökkialueita raitiotiealueella”. Nämä virkistysalueet ovat rajatun ryhmän käytössä, ja heilläkin vain osan vuotta, koska puutarhat ja majat eivät ole talviasuttavia. Uudet viljelypalstat ja siirtolapuutarhat asettuvat nykysuunnittelussa omina teemallisina ympäristökokonaisuuksinaan kaupungin laita-alueille, mistä vapaata maata löytyy.

Siirtolapuutarhojen tapaan asutuksen lomaan sijoittuvien, vahvan identiteetin omaavien ja ympäristöstään erottuvien golf-kenttien olemassaolo on samoin haluttu kyseenalaistaa. On esimerkiksi ehdotettu golf-kentän kaavoittamista asumistarkoitukseen. Perusteluna oli, että näin urheilupuisto palvelisi laajempaa kaupunkilaisjoukkoa. Kenttien on nähty hyödyttävän harvalukuista eliittiä ja sijoittuvan tarpeettomasti kaupungin välittömään läheisyyteen, koska esimerkiksi golfia harrastavien on uskottu liikkuvan enimmäkseen autoilla. Siirtolapuutarhoista poiketen talviajaksi hiljentynyt golf-kenttä on voinut avautua ulkoilijoille hiihtolatuverkoston osana. Rajatulle ryhmälle tarjoutuvan käyttömahdollisuuden vuoksi yksityisluonteiset virkistysympäristöt ja ”hukkaviheralueet” on saatettu mieltää tilallisiksi turhakkeiksi. (Kopomaa 2014d, 2, 19, 24)

Siirtolapuutarha-arkkitehtuurissa voidaan tulla lähelle nykykansantaidetta, joka minimalistisia trendejä uhmaten on uhkunut iloa ja voimaa. Kysymyksessä *ei* olisi wau-arkkitehtuuri, joka erottuu ympäristöstään muodostaen vahvalla kontrastoivuudellaan monumentaalisen maamerkin ja mahdollisen esimerkin ”eriytyvästä kaupungista” (esim. Hiljaisuuden kappeli Kampissa). ”Kiva-arkkitehtuurissa” (*fun architecture*) painotus on päinvastoin asukaslähtöisessä ja -läheisessä rakentamisessa. Koristelu ja ympäristön somistaminen kuuluvat asumismaiseman suunnitteluun (Miestamo 1981, 144). On tunnistettu käsityön merkitys ja mielihyvää synnyttävä arkkitehtuuri. Suunnittelussa on mukana orgaanisuutta ja satumaisuutta eikä vakavuus ole uskottavuuden edellytys (Andersson 2004). Rakennuksiin voidaan lisätä ornamenttiikkaa ja muita taiteenomaisia elementtejä. Loputtoman virikkeellisiä ja ärsyttävän erikoisia arjen ympäristöt eivät kuitenkaan voi olla (Naukkarinen 2011, 39) tai tällöin kysymyksessä saattaisi olla ”eriytyvää kaupunkia” rakentava, ympäristöominaisuuksia liioitteleva, vieraannuttava piirre.

Urbaani hauskuus näyttäytyi yhdysvaltalaisen luovien alojen toimijoiden mielissä kaupungin tiiviydessä, seikkailullisuudessa, yllätyksellisyydessä, epätavanomaisuudessa, ainutkertaisuudessa, löytöretkimahdollisuuksissa sekä äänimaailmassa ja yhteen kokoontumisen kokemuksissa (Ryan 2006, 49–53).

Villiä kaupunkiluontoa

Kaupungin verkkokyselyn (KSV 2014; Kopomaa 2014d, 15) kommenteissa yksityisluonteisiksi tiloiksi miellettyjen viherympäristöjen on toivottu voivan paitsi palvella laajemmin kaupunkiväestön tarpeita, samalla kun on myös kaivattu lisää kaupunkiviljelyyn soveltuvia palstoja, puutarhoja ja vastaavia viheralueita. Erilaiset ”viherpuskurit” on mielletty merkitykselliseksi luontosaareskeiksi ja paikoin kaupunkiluonnon funktioksi on tunnistettu imagollinen vaikuttamistyö, ”viherpesu”.

Paikan identiteettiä muokkaava viihdekäyttö oli esillä, kun kaupunkiasuja toivoi entistä sosiaalisesti avoimempaa ja elävämpää puistopuutarhaa. Kuljeskelu, ajelehtiminen, viipyily ja sattuma nousivat tilannetta ja käyttöä suuntaaviksi (Kopomaa 2014d, 19): ”Sinne pitäisi asentaa lisää valoja ja rakentaa kahviloita ja ravintoloita ympärivuotiseen käyttöön pilaamatta kaunista puistotilaa. Kesäisin ulkoterassit vetäisivät väkeä. Istuskelun

jälkeen olisi miellyttävää kuljeksia puutarhan kujia. Talvella sinne voisi piipahtaa vaikka glögille ja hankkia sieltä joulukukkia ja -kuusia. Puisto olisi oivallinen, tunnelmallinen joulumarkkinapaikka. Paikasta tulisi näin myös turvallisempi.”

Asiantuntevaa näkemyksellisyyttä näytti Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston tilaaman karttakyselyn vastaajilla riittävän etenkin juuri viherympäristöistä, ja tällöin laveasta kestävästä kehityksen näkökulmasta. Osin ristikkäisiä olivat kaupunkikansalaisten toiveet verkostomaisista viheryhteyksistä ja -käytävistä, joissa luonto toisaalta rakentuu avoimeksi viherympäristöjä yhdistäväksi rihmastoksi, toisaalta kaupunkiluonto näyttäytyy tiiviissä kaupunkirakenteessa urbaaneina puistosaareskeinä. Näkemys vaihteli ”yhdentyvän” ja ”eriytyvän kaupungin” -tulkinnan välillä. Kun viherrihmasto ekologisesti merkityksellisine luontokäytävineen rakensi ”yhdentyvää kaupunkia”, niin kompaktit kaupunkipuistot puolestaan vahvistivat ajatusta ja tulkintaa ”eriytyvän kaupungin” saarekkeista. Näitä kahta painotusta yhdisti arvio siitä, että kaupungissa tarvitaan laadukkaita yhtenäisiä viherympäristöjä.

Yleinen ekologia painotteinen ymmärrys sisältää oletuksen, että urbaani puistomainen ympäristö on luonnonmukaista ja ”villimpää” viheraluetta vähämerkityksellisempi, kun esimerkiksi kaupunkipuiston kulutus on enimmäkseen visuaalista ja funktio lähinnä viihdekäyttöä painottava. Kompaktin puistikon virkistyskäyttömahdollisuudet ja -käytänteet olisivat laajempaa luonnonympäristöä vähäisemmät. Asukasvastaajien kaupunkiluonnon merkitystä ja merkittävyyttä koskevat ja asiaa tuntevat pohdinnat kiinnittyvät ekologiaan, jossa arvottaminen perustuu luonnon monimuotoisuuden säilymiseen (Eranti 2014, 21–38).

Viimeisteltäisiin kaupunkipuistoihin liittyy haaste, että ne vaativat jatkuvaa hoitoa ja näin myös puistotyöntekijöitä. Hoitamattomana puistoa saattaa vaivata pusikoituminen ja roskaaminen. Niin kutsutun rikkoutuneen ikkunan -efektin (*broken windows theory*; Wilson & Kelling 1982) mukaisesti huoltotoimenpiteitä vailla oleva tai muuten hoitamaton ympäristö houkuttaa kaupunkiasujia luopumaan puhtauden ja siisteyden vaalimisesta, mikä on yhteydessä turvattomuuden kokemuksiin. ”Eriytyvät” koirapuistot ovat aidattuina vihersaarekkeina sotkemisen osalta miellyttäviä poikkeuksia. Niissä on havaittu vain hyvin vähän roskaamista. Lemmikkien ulkoiluttajat huolehtivat koirille aidatuista reiviistä, joista löytyvät myös siivousvälineet (Haverinen 2008).

Vertikaalista tiivistämistä ylös ja alas

Eräs korkea rakentamista koskeva kommentti KSV:n karttakyselyssä (2014) oli, että ”ei mitään yksittäisiä torahammas-kongressikeskuksia”. Toisen kaupunkiasujan kirjaama tokaisu oli, että Helsinkiin ei kaivata ”hirviökerrostaloja”. Nämä näkemykset eivät kuitenkaan säilyttäisi pilvenpiirtäjän suunnittelijaa, sillä ihminen on oikeastaan aina tavoitellut kaupunkirakentamisessa inhimillisen mittakaavan ohittavia toteutuksia. Tulevaisuudessa kaupunkien ilme kotimaisemissa saattaa nykyistä voimallisemmin muotoutua massiivisista ja pöyhkeän korkeista rakennuksista, joiden välissä sykkii hetkittäin katuviitaisuus ilmauksena ahtauteen puristetusta urbaanista elämänmenosta.

Helsingin kaupunkikuvaa ohjaavista keinoista merkityksellisimpiä on ollut korkeuden säätely. Pystysuunta oli suosiossa ensimmäistä kertaa metropoliunelmissa 1920-luvulla, jolloin rakennettiin torniaiheita ja ylimääräisiä kerroksia. Torniteemaa suositettiin erityisesti kaupungin niin kutsutuissa nivelkohdissa. Aikanaan pilvenpiirtäjäksi kasvoi vain hotelli Torni. Ensihaaveiden jälkeen ylikorkea rakentaminen jäi pysyväksi pyrkimykseksi. Korkeaa rakentamista ovat hillinneet taloudelliset lamakaudet, sota-aika ja keskusta-asumisen ehdoista versova kaupunkikulttuurin renessanssi 1970- ja 1980-luvuilla. (Ilonen 2013)

Korkean rakentamisen ja pilvenpiirtäjien on nähty monipuolistavan kaupunkikuvaa ja ilmentävän maailman metropoleista tuttua urbaania asumisentapaa. Ekologisuus on ollut yhtenä perusteluna tornitalojen rakentamiselle. Korkeiden rakennusten myötä kaupunkirakenteen tiivistäminen näyttää toteutuvan, kun talot sijoitetaan esimerkiksi raideliikenneasemien läheisyyteen. Ostoskeskusten kupeessa korkea taloa asuttavat ihmiset voivat hyödyntää rakennuksen kivijalkaan asettuvaa urbaania kulutusmaisemaa ikään kuin omana olohuoneenaan. Erityinen aulapalvelu voidaan järjestää pilvenpiirtäjän alakerrokseen, missä vastataan esimerkiksi postinjakelusta ja vierailijoiden vastaanotosta. Asunnoista asukkaille avautuvat mahtavat näkymät. Ylhäällä saa olla omassa rauhassa ja etäällä kaupungin melusta. Kuntokävelijälle paloportaot tarjoavat omintakeisen liikuntatilan ulkoilua rajoittavien sääolojen aikana. Lähiympäristöä rasittava ja korkeaan rakentamiseen liittyvä seikka on, että mitä korkeampi talo on, sitä pidemmän varjon se heittää katutasolle. Tämä on huomioitava tosiasia etenkin viileän pohjoisen ilmanalan kaupungissa.

Esikaupunkialueille ja lähiöihin on suunniteltu, kaavoitettu ja rakennettu muutamia yksittäisiä pilvenpiirtäjiä. Helsingin korkein rakennus on pitkään ollut Itä-Helsingissä. Rakennus on 26-kerroksinen asuntotornitalo. Vihreiden puolueen blogisivustolla ”Ihmistenkaupunki” käytiin vilkasta keskustelua 2010-luvun alkupuolella teemasta ”Toistasataa tornia vuodessa” ([www. ihmistenkaupunki.fi](http://www.ihmistenkaupunki.fi)). Kantakaupungin ohella esillä oli ”wannabearkkitehtien” ja ”kaupunkisuunnittelijahangaroundien” (erään nimimerkillä kirjoittaneen ystävällismieliset nimitykset kommentoijille) visioissa myös lähiötyyppiset esikaupunkivyöhykkeen kaupunginosat korkean rakentamisen sijoituspaikkoina.

Maankäytön tehostaminen on ollut keskeinen perustelu suosittaessa korkeaa rakentamista. Kaupunkisuunnittelun vaihtoehtoja tiivistyvällä kaupunkiseudulla ovat kärjistäen olleet ”matalaa ja tiivistä” sekä ”korkeaa ja harvaa”. Nyt trendi on suunnitella ja rakentaa korkeita rakennuksia eikä välttämättä harvaan. Korkeaa rakentamista on yli 16 kerroksisten tornitalojen pystyttäminen, mutta myös 12 kerrosta on riittänyt rajaksi korkealle rakentamiselle.

Helsinki on kartoittanut paikkoja, joihin korkearakentaminen voisi sopia. Kilpailua on alueiden välillä uusista merkityksellisistä identiteettipisteistä (Massey 2008, 145). Painopiste on ollut kantakaupungin alueessa. Helsinkiin on ollut rakenteilla ja suunnitteilla puolisen sataa korkeaa rakennusta. Vapaita alueita täytetään suunnaten kasvua samalla ylöspäin.

Korkea rakentaminen ei ole ainut ilmatilaa haltuun ottava käytäntö. Droneilla on ennustettu toimitettavan paketteja ilmaitse perille ja suoritettavan maa-alueiden tarkkailua. Suojautuminen videota kuvaavilta ja kauko-ohjattavilta pienkoptereilta on tehnyt näkyväksi taistelun ilmaherruudesta. Valvottavissa paikoissa avoin ilmatila on saanut käyttöä koskevan kieltotaulunsa.

Maisemassa tapahtuvan muutoksen myötä kantakaupungin siluetissa siintävät korkeat rakennukset vaikuttavat myös esikaupunkialueista käsin havaittavaan keskusta-vyöhykkeen kaupunkikuvaan. Perinteisesti katse Helsinkiin on suunnattu etelästä ja mereltä päin. Täsmäkorkeuksinen vaakasuora näkymä säilytti pitkään asemansa pääkaupungin keskeisenä maisemallisena ominaispiirteenä. Ennakoivana kritiikkinä on

huomautettu, että ”ylikorkeat” rakennukset eivät luontevasti sopeudu keskusta-alueen tuttuun korttelikorkeuteen (Ilonen 2013).

Helsingin kaupunki on halunnut varmistaa yli 16- ja enintään 50-kerroksisten rakennushankkeiden sujuvan ja ennakoitavan läpiviennin yhtenäistämällä viranomaiskäsitteilyä. Ohjeistusta koottaessa kävi selväksi, että korkearakentaminen

- asettaa korkeampia vaatimuksia suunnittelijoille,
- edellyttää suunnitelmien esittämistä tavanomaista aiemmassa vaiheessa ja
- tavanomaista perusteellisempina,
- tarvitaan myös uusia selvityksiä ja
- korotettua toteutuksen laadunvarmistusta sekä
- poikkeuksetta ulkopuolisen tahon suorittaman tarkastuksen.

On kartoitettava korkeanrakentamisen hankkeiden taloudelliset sekä toiminnalliset ja kaupunkikuvalliset vaikutukset. (KSV 2011a; 2011b)

Kaupunkisuunnitteluviraston työryhmä esitti päätelmänään, että korkeita rakennuksia voidaan sijoittaa synergiaetuja hakien kaupungin alakeskuksiin, mikä toteutuessaan edustaisi edellä kuvattua ”sulautuvan kaupungin” kehityskuvaa. Suosittavina sijoituspaikkoina korkeille rakennuksille olisivat helposti tavoitettavat liikenteen solmukohdat ja kaupungin sisääntulonäkymät, joissa ylös kurkottavat rakennukset välittäisivät visuaalista mielikuvaa porttiaiheisesta sisäänkäynnistä. Näin toivottiin vahvistettavan kaupunkirakenteen hahmotettavuutta ja alueiden kaupunkikuvallista ominaisluonnetta sekä imagoa. Nämä tekijät saattavat olla merkityksellisiä erityisesti esikaupunkiasuinympäristöjen kehittämisessä. Korkeat talot on voitu mieltää tiettyjen uusien alueiden tai kaupunginosien mahdollisiksi avainympäristöiksi tai paikan merkitystä alleviivaaviksi suunnitelmiksi sekä uudeksi kaupunkisuunnittelun trendiksi, jossa tavoitellaan ”korkeaa ja tiivistä”. Korkeiden rakennusten tulevaa keskeistä sijoituspaikkaa kuvattiin karttakyselyssä ”cityn paisumisastiaksi” (KSV 2014; Kopomaa 2014d, 17–18). Asumisen ynnä muiden toimintojen keskittäminen synnyttää kuumia pisteitä eli kuten kosmologiassa tiedetään, tiheä merkitsee kuumaa.

Kellarit, luolat ja väestönsuojat

Korkearakentaminen on vertikaalista kaupungin tiivistämistä, kuten myös alaspäin pistemäisesti maanalaisiin kellaritiloihin ja luoliin suuntautunut rakentaminen.

Maanpinnantason alapuolelle tähtäävää kaupunkia täydellistävä täydennysrakentaminen on merkinnyt yleisten kallioon sijoitettujen väestönsuojien normaalikäyttöä, ei poikkeusajan suojaan vetäytymistä. Edellä kirjasin talokohtaiset väestönsuojat ”yhdentyvän kaupungin” mukaiseksi ratkaisuksi, jotka ovat sidoksissa vallitsevaan ympäristöönsä. Nyt kaupunkilaisten *yleisten* väestönsuojien normaaliajan käytön osalta korostan niiden mahdollisesti poikkeuksellista, joskus hyvinkin omannäköistä toiminnallista luonnetta.

Suojatiloista ovat olleet kiinnostuneet kaupungin palvelutoiminnasta vastaavat tahot. Maanalaisten luolien uumeniin on sijoitettu oman profiilinsa omaavia liikuntapaikkoja, kuten esimerkiksi leikkiluola, uimahalli, hiihtoputki, kiipeilyseinä tai curling-rata. Isojen alueellisten väestönsuojien rauhan ajan käytössä ja sitä myöten suojien vapaa-ajan käytön järjestelyissä esillä ovat olleet tehokkuus ja alueellinen palvelutarjonta. Yleisestä suojasta on hyvinkin saattanut löytyä monipuoliset liikuntamahdollisuudet, mainittujen lisäksi esimerkiksi judotatamit, juoksu-, jousiammunta-, ampuma- tai mikroautoradat, kerho- ja askartelutilat, ehkä saunaosasto. Vapaa-ajan käytössä olevissa suojatiloissa on hiottu kädentaitoja tai harrastettu pelejä. On korjattu moottoripyöriä, tehty puu- ja metallitöitä, pelattu pöytätennistä tai ajettu kilpaa pienoissähköautoradalla. Muita yleishyödyllisiä käyttötarkoituksia on *Väestönsuojelu*-lehdessä (1940–1991) mainittu muun muassa pysäköintitilat, suurvarastot, keilahalli ja jopa ”bunkkeriteatteri” ja yökerho.

Yhteissuojien rauhanajan merkittävin käyttömuoto oli 1970-luvulla varastokäyttö (*Väestönsuojelu*-lehti 1986: 2, 4). Ongelmana saattoi olla osittainen tai täydellinen tyhjäkäyttö, Suojaan suunniteltu normaalikäyttö näyttäytyi paikallisena ympäristöhaittana Helsingin Marjaniemessä, kun yhteissuojan käyttömuodoksi kaavailtiin varastokäyttöä. Suunnitelma herätti vastustusta. Paikalliset asukkaat toivat ponnekkaasti esiin, että meidän omakotialueemme kaduille ei mitään lastausliikennettä kaivata. Nimby-liike onnistui estämään ehdotetun maanalaisen tilan kierrätyksen. Marjaniemen kaupunginosan aktiivit asujat ovat kunnostautuneet myöhemminkin, kun he vuosituhannen vaihteessa nousivat kansanliikkeenä vastustamaan kehitysvammaisten asuntolan rakentamista naapurustoonsa. Suunnitellun koettiin poikkeavan valitsevastaa alueen rakenteesta sekä

fyysisestä että etenkin sosiaalisesta. (Kuparinen 2008) Alueen identiteettiä muuttavaa asuinyhteisöä ei paikallisten asukkaiden ääntä pitävä joukko osannut kaupunginosaansa kaivata.

Kalliosuojat ovat kaupunkien historian mittakaavassa ikuisia eikä niiden tiedetä tuhoutuneen. Suomalainen peruskallio on kestävyydeltään äärimmäisen vakaa ja kallioluolien elinkaari satoja vuosia, kun teräsbetonisuoja kestävät pitkän ihmisiän, sata vuotta. Pääkaupungissa maanpinnan alaisille tiloille on laadittu maanalainen kaava, joka kaupungin karttana viittaa juuri ”eriytyvään kaupunkiin” ilman yhteyttä tunnistettuun paikallisuuteen. Olemassa olevaa kaupunkijärjestystä liiemmältä muuttamatonta, alaspäin suuntautuvaa, täydentävää ja tihentävää rakentamista on suosittu maan korkean hinnan vuoksi. Suojien ohessa maanalaista rakentamista, metroasemia, autotunneleita ja parkkiloolia on pääkaupungissa runsaasti. Huomattava osa autojen varastoinnista keskusta-alueella on haluttu ohjata maan alle, mikä osaltaan vahvistaa havaintoa parkkiloalista ei niinkään autokaupungin, vaan ”parkkikaupungin” eriytyneinä saarekkeina.

Horisontaalista tiivistämistä

Tavanomaisin tiivistymisen suunta kaupungissa, jossa yhä löytyy vapaata maa-alaa, on vaakasuoraan tapahtuva maaperän valtaus, jolloin tiiviimpää kaupunkia haikailevan katse on suuntautunut muun muassa avoimiin pysäköintialueisiin. Halutaan joko tiivistää entuudestaan intensiivisesti rakennettua kantakaupungin korttelirakennetta tai synnyttää urbaaneina tihentyminä uusia, ehkä kylämäisiä saarekkeita tai asuinryppäitä.

Kaupunkirakenteen pirstoutumiskehitystä ei ole voitu välttää ja ilmiönä on tunnistettu niin kutsuttu yhdyskuntasuunnitteluvaje. ”Eriytyneeseen kaupunkiin” syntyy itsenäisiä ja itseriittoisia saarekkeita, esimerkiksi ABC-huoltoasemakylä ja liikenneseisake-, liikenneväylä- ja kesäasuntokylä. Yhdyskuntarakenteen eheyttämistarve ja auto-riippumattoman saavutettavuuden edistäminen ovat olleet uusurbanismina tunnetun liikkeen tavoitteita (*new urbanism*; Gottdiener & Budd 2005, 96–98).

Rakennetun ympäristön tiiviys ja tiivistäminen herättivät Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston karttakyselyn vastaajissa toiveikkaan optimistista näkemystä ”oikeasti

urbaanista kaupungista” (Kopomaa 2014d, 10). Kaupunkia ei mielletty staattiseksi miljöökksi. ”Elävänä hengittävä suurkaupunki ei voi olla muuttumaton ulkomuseo niille, jotka ovat sieltä sattuneet saamaan asunnon.” Esikaupunkivyyöhykkeen ”nukkumalähiöihin” kaivattiin myönteisessä hengessä toiminnallista tehokkuutta ja kaupungin tiivistymistä.

Asuinalueiden toivotun eriytymiskehityksen osalta KSV:n karttakyselyssä (2014; Kopomaa 2014d, 10) tuli esiin ajatus, että olisi suunniteltava asuntoja vain pyöräilijöille ilman autopaikkoja. Samoin esillä oli hauska ehdotus sinkkuasukkaiden omakotitaloyhteisöstä ”intiaanikylän hengessä”. Lisäksi omakotitaloja ehdotettiin tiivistämismyönteisesti sijoitettaviksi pienille rakentamattomille tonteille ja tyhjille välialueille, kaikkialle, mistä vain sovelias paikka löytyisi.

Kun keskustan ulkopuolella on tavoiteltu omakotitonttien ja asumisen tiivistämistä, on esimerkiksi talojen takapihoille suunniteltu sijoitettavaksi lisääsumismahdollisuuden tarjoavia miniasuntoja. Esillä on ollut esimerkiksi puurakenteinen, teollisesti tuotettu pientalo. Tontin täydentämiseen on liitetty ehdotus miniasunnon eteenpäin vuokraamisesta, ehkä omille lapsille tai ikääntyneille vanhemmille.

Vahva oletus oli tällöin, että täydentävää rakentamista suosimalla tuettaisiin ”eriytyneiden esikaupunkialueiden” myönteistä muutosta kohden ”yhdentyvän kaupungin” naapurustoa tai kaupunginosaa vähintäänkin pisteittäisesti. Uusi täydentävä ratkaisu toisi paikalle uusia kuluttajia ja vahvistaisi paikallista taloutta ja elvyttäisi kaikenlaista kysyntää ja tarjontaa.

Pysäköintijärjestelyissä kysymys on autojen säilömiseen tarkoitetuista kokoomapaikoista. Etenkin keskusta-alueille on rakennettu autojen massamittaiseen säilytykseen suunniteltuja erillisyksiköitä. Kadunvarsien kenttäpysäköintiä on kaupungissa tehostettu vinopysäköinnin avulla, asukaspysäköintijärjestelyin sekä perustamalla liityntäpysäköintikeskuksia (KSV 2013b). Pyöräilyn pysäköintitarpeeseen on vastattu samansuuntaisin ratkaisuin. Pysäköintijärjestelyt ovat merkinneet itsenäisten, funktionaalisten parkkivyyöhykkeiden ja -saarekkeiden suunnittelua.

Pysäköintitilat mahdollistavat siirtymät kaupungin sisällä. Ne tukevat autoilijaa hänen noustessaan pois autosta. Kaupungin pysäköintipaikat ovat keskusta-alueella keskimäärin maksullisina käytössä ”12/5” ja osin ilmaisia ”24/2”, kun tunnit ovat viikkotasolla yhteensä

”24/7”. Pysäköinnin luvanvaraisuus voi toteutua sekä lyhytaikaisena että pitkäaikaisena. Lyhytaikaisia lupia tarjoavat pysäköintimittarit ja älypuhelinien parkkisovellukset, kun pitkävaikutteisia ovat luonteeltaan aluepysäköinti-, invapysäköinti- ja diplomaattiluvat. Autokaupunki on parkkikaupunki, jossa yksityisautot seisovat paikoillaan suurimman osan vuorokautta, samalla kun huomattava osa liikenneerikkomuksista kaupungeissa liittyy pysäköintiin. Pysäköintijärjestelyjen avulla, valvonta mukaan lukien, vaikutetaan siihen, mitä liikennemuotoja kaupunkilaiset suosivat.

Asumisen uusilla keskittymillä voi tulevaisuudessa olla oma erityinen profilinsa, joka poikkeaa suuresti perinteisestä lähiöstä ja sen tarjoamasta asumisentavasta. Lähiö-termi näytettiin KSV:n karttakyselyssä yhdistettävän asuin ympäristön urbaaniin, joidenkin vuosikymmenten takaiseen rakennussuunnitteluun, jota löydettiin paitsi esikaupunkivyöhykkeeltä, niin myös keskusta-alueelta (Kopomaa 2014d, 18). Kaupunkiasumisen peruselementtinä lähiö on esimerkki ristiriitaisen huomion saaneesta ympäristöstä ja alueellisesta eriytymisestä. Hieman yllättävästi rakentuva Keski-Pasila nimettiin lähiömäiseksi. Luovan kriittisesti vastaajat käyttivät lähiö-sanaa avovastauksissa puhuen ”bussilähiöstä”, ”autoilulähiöstä läpimeno-lähiönä”, ”pussinperälähiöstä” sekä massa- ja tusinarakentamista edustavasta ”bulkkilähiöstä”.

Horisontaaliselle tiivistämiselle ei löydy tilaa, jos esimerkiksi niin kutsuttu metsälähiö menneeseen tukeutuen halutaan säilyttää entisen kaltaisena, aikaansa edustavana yhdyskuntasuunnitteluna ja arkkitehtuurina. Arjen kestäväälle suunnittelulle on Maunulan kerrostalolähiössä ollut ominaista pihojen ja rakennussikermien välitön suhde sekä pihojen puutarhamaisuus (KSV 2006). Kylämäinen rivitaloalue muodostaa puolestaan kokonaisuuden, jossa viherpihoja kehystää luonnonmaasto. Maisema, metsäluonto ja puutarhat sulautuvat yhteen. Luonnonläheisyyden ohella vallitsee ”kaupunkikulttuurin henki”. (Turunen ym. 2012, 123, 132) Toteuttaessaan osallistuvaa havainnointia kotiseuturetkellään Pohjois-Helsingissä liikennesuunnittelijana toiminut Pentti Murole (2012) löysi tutun kaupunginosan panoraamasta jotakin hyvin englantilaista, uutta asumisen aikaa. Rivitaloalueella ”katu huokuu yhteisöllisyyttä. Talot ovat sympaattisesti rinteeseen porrastettuja. Kuitenkaan kysymys ei ole tiiviistä ja matalasta. Kysymys on väljästä ja matalasta (...) puutarhakaupungista.”

Avoimen yliopiston kaupunkitutkimuskurssillani eräs aikuisopiskelija kuvasi harjoitustyössään perheensä idyllistä asumisen mallia Kartanonkoskella seuraavasti: ”Talo sijaitsee alueen laidalla ja kohtalaisen iso tontti rajoittuu peltoon. Tontille mahtuvat äidin kasvimaat ja omenapuut, isän moottoripyöräharrastus sekä lasten keinut ja trampoliini. Lehmät ammuvat Haltialan tilalla, pyöräilemään ja hiihtämään pääsee suoraan takapihalta. Ei ole ollut tarvetta hankkia erillistä kesäpaikkaa, kun oma koti kaupungissa on tarjonnut riittävästi mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen ja rentoutumiseen.”

Kartanonkoski on rakennettu uustraditionalistiseen tyyliin. Uusvanhat, tyylitellyt ja värikkäät asuinrakennukset näyttävät asukkaistaan tutuilta ja samalla uusilta. Läheisestä kartanomiljööstä on haettu ideoita ja yksityiskohtia rakennuksiin: ikkunoiden muodot, värimaailma ja jyrkät tiilikatot. Vuosikymmenten ja jopa sadan vuoden takaisten perinteiden vaaliminen suunnittelussa merkitsee ”uusasumalähiön” kehittelyä (ks. luku Talokohtaiset suojat). Menneisyys vaikuttaa merkittävämmältä kuin nykyisyys. Peruutusvaihe on toiminut, vaikka paluuta entiseen ei ole.

Uudella Kartanonkosken erityisellä ja alueena eriytyneellä lähiökaupunginosalla sekä Maunulan vanhalla puutarhakaupunginosan rivitaloalueella on molemmilla vahva identiteettinsä. Kaupunginosat muodostavat ihannetyyppiset urbaanit saarekkeet, turvallisina ja viihtyisinä koetut ympäristöt, jotka elävät vahvan itsenäisen alueellisen asemansa ja arvonsa ansiosta ”eriytyneen kaupungin” naapurustoina.

Sekoittavat asumisen erityisratkaisut

Ideaali kuva eurooppalaisesta kaupungista näyttäytyy maisemana, jossa keskusautiona on tori, joka on koko kaupungin kokoava solmukohta ja kohtaamispaikka. Lapset pelaavat siellä palloa, nuorisoparveilee omissa ryhmissään ja aikuiset istuvat kahviloissa aukion laidalla. Eri ikäisten kaupunkiasujien jaettu läsnäolo on samoin kuvaan kuuluvaa.

Kun suunnitellaan asuinympäristöön sosiaalisesti sekoittava ratkaisu päädytään usein rakentamaan erillisyyksiköitä, joissa kaksi osapuolta pyritään saattamaan yhteen tai käytännössä saman katon alle. Yhteen saatettavat ryhmät ovat esimerkiksi maahanmuuttajataustaiset henkilöt ja valtaväestön edustajat, ikääntyneet ihmiset ja

nuoret, omistusasunnoissa asuvat ihmiset ja kaupungin vuokralaiset sekä omakotitaloissa tai kerrostaloissa asuvat henkilöt. Ratkaisut ovat lähtökohdiltaan ”eriyttävän kaupunkimallin” mukaisia. Toteutuksista ei useinkaan, mahdollisista toiveista huolimatta, ole ollut merkittäviksi yleistyksiksi urbaaneina malliratkaisuina.

Maunulan Suursuolla uusi pientaloalue on alueellisesti sekoittavana ratkaisuna sijoitettu paitsi ikääntyville henkilöille tarjottujen asumisratkaisujen läheisyyteen, myös suunnitellun kaupunkibulevardin, nykyisen Tuusulanväylän varteen. Entiselle vihervyöhykkeelle, mukaan lukien koirapuisto ja osa viljelypalstoista, on rakennettu pääosin pientalojen muodostama kokonaisuus. Kyseiseen kaupunginosaan sopivat sekoittavina ratkaisuin omistus- ja perheasunnot, sillä seudulla on toisaalta runsaasti kaupungin vuokra-asuntoja, toisaalta vanhoissa kerrostaloissa on runsaasti pienehköjä asuntoja.

Toimintojen sekoittaminen kaupunkisuunnittelussa voi tapahtua siten, että ne sijoitetaan joko sisäkkäin, päällekkäin tai vierekkäin. Sekoittavia ratkaisuja on haettu niiden tarjoamien ryhmäkohtaisten hyötyjen vuoksi silläkin uhalla, että toteutus jää ainutkertaisen omanlaisekseen ja ympäristöstään irralliseksi. Seuraavassa rajaan keskustelun eri ikäryhmiä yhteen saattavien, asumista ja palvelutoimintaa yhdistävien sekä vuokra- ja omistusasumista sekoittavien yhteisöjen tarkasteluun.

Moniin julkisiin tiloihin ja paikkoihin on kokemuksellinen, vaikka ei muodollinen, ala- tai yläikäraja. Sosiaalinen elämä on kaupungissa ikäsegregoitunutta. Kullakin ikäryhmällä on omat oleilun paikkansa ja toimintapisteensä, eivätkä eri-ikäisten ryhmät juuri ole tekemisissä toistensa kanssa. Kaikenikäisten saarekkeina arkihavaintojen pohjalta on paikoin kirjattavissa muun muassa kirjastot, kauppakeskukset ja uimalat. Näissä tiloissa on luonnollista käyttäjäikäryhmien sekoittumista. Ne ovat hyvinvoivassa valtiossa ja kaupungissa virkistäytymisen, rentoilun, mielen ja kulttuurin harjoittamisen paikkoja.

Asumispoliittisissa selvityksissä ja eräissä suunnitelmissa oli 1980-luvulla yhtenä juonteena ajatus kolmen polven pihapiireistä. Idea oli, että niissä edistettäisiin kulttuurin siirtymistä vanhuksilta lapsille (Kopomaa 1987, 30). Yhteinen fyysinen tila miellettiin välttämättömäksi, joskaan ei riittäväksi edellytykseksi toteutuvalle eri sukupolvien väliselle vuorovaikutukselle ja kasvokkaisille kohtaamisille. Tavoitettu kaikenikäisyys ei sekään

takaa yksin sukupolvien välistä yhteisyyttä muutoin kuin jaettuna läsnäolona, ollaan samassa kaupunginosassa, pihassa, talossa tai huoneistossa.

Sukupolvia yhdistävien jaettujen kohtauspaikkojen puuttuminen on mahdollista tunnistaa ongelmaksi, jos mietitään mahdollisia menetettyjä hyötyjä. Seuraavaan taulukkoon olen kirjallisuuden pohjalta koonnut yhteenvedon moninaisista hyödyistä, joita voidaan kuvitella tavoiteltavan, kun vanhat ja nuoret saatetaan tekemisiin toistensa kanssa tai he muutoin valitsevat yhdessä toimimisen, esimerkiksi jaetun asumisen tilanteessa (Kopomaa 2014b, 100).

Taulukko 11. Yhteisten kohtaamisten hyödyt vanhoilla ja nuorilla.

<i>Vanhojen hyödyt</i>	<i>Nuorten hyödyt</i>
<ul style="list-style-type: none"> - apu ja palvelukset arkiaskareissa - kasvanut turvallisuuden tunne - yksinäisyyden kaikkoaminen - elämän sulostuminen - rutiineja täydentävä virikkeellisyys - ajassa mukana pysyminen - kokemusten jakaminen (kulttuuri, historia, tavat) - elvyttävät muistelot - toiveikas ymmärrys tulevaisuudesta 	<ul style="list-style-type: none"> - laajentunut tapahtumien kirjo - tarpeellisuuden kokemus - kannustus - näkemystä yhteiskunnallisesta vastuusta - vanhuuteen tutustuminen - palkkatyö - edullinen, jaettu asuminen

Yhdessä asuttaessa apu ja tuki ovat lähellä, mikä lisää turvallisuuden tunnetta ja vähentää yksinäisyyttä. Vanhan ihmisen arjessa nuorten läsnäolo tuo virikettä ja sulostuttaa elämää. Nuorelle yhteinen asumismuoto voi olla sovitusti tavallista edullisempi asumisratkaisu, jossa voi myös kokea itsensä tarpeelliseksi. Aika ikäihmisten seurassa lisännee vastuunkantokykyä ja tutustuttaa ehkä tutusta poikkeavaan.

Asukastalot ovat eräs kaupunginosakohtainen ratkaisuehdotus eri sukupolvien edustajien yhteen saattamiseksi. Maunula-talossa (2016) toimivat yhdessä kirjasto, työväenopisto ja nuorisotalo. Talosta ideoitiin (Taulukko) osallistuvan budjetoinnin hankkeen yhteydessä,

että rakennus edustaisi a) kodin laajentumaa, esimerkiksi toimintapaikkana, soittoharjoitustilana tai yksityisjuhlien salina. Yhteisenä b) harraste- ja oppimistilana talo voisi toimia esimerkiksi käsitöiden tekemisen, polkupyörän kunnostuksen, bändi- ja kuorotoiminnan tai liikunnan paikkana, ehkä päivätaanssien viettopisteenä. Pelihuoneesta saisi löytyä biljardi ja lautapeliporukan nurkkaus. Erilaisia kursseja ja luentoja toivottiin talon tiloissa myös järjestettävän. Taloon kaivattiin c) näyttämöä omille sekä toisten esityksille ja taiteelle muun muassa galleriatilaa. Monet toivoivat eräänlaista d) leppoistamisen paikkaa, uutta kahvilaa tai kirppistä. Mainittiin myös toive hiljaisesta tilasta, mikä viittasi ehkä vahvemmin tilassa työskentelyyn, ei niinkään yhdessä oloiluun, ”chillailuun” tai hiljentymisen tarpeeseen. Lähiympäristö mainittiin talon ulkolaajentumatilana sekä muistutettiin vielä, että hyötykasveja saisi olla puistokasveina. Ehdotetusta kukkapuistosta lausuttiin, että tarvittaisiin puistokummeiksi Kallion ”Karhupuiston tapaan puutarhaporukka, joka pitäisi puiston kukkimassa ja kukoistamassa ilman ryyppyporukan kokoontumisajoja” (vrt. Kaakinen 2013).

Taulukko 12. Asukkaiden ideoimat Maunula-talon käyttömuodot.

a. Kodin laajentuma	b. Harraste-/oppimistila
d. Leppoistamisen paikka	c. Näyttämö

Maunula-talossa useat toivotuista toimintamuodoista on onnistuttu integroimaan talon nykykäytännöiksi. Talo on saanut myös huomattavan suosion. Esitetyt Maunula-talon toimintamuodot lienevät ehdotuksina tyypillisiä mahdollisina funktioina monitoimiselle asukkaiden tilana toimivalle kulttuuritalolle. Hyvässä tapauksessa talo ja sen tilat avautuvat luontevasti sijaintiyhteisönsä käyttöympäristöksi toimien alueellisena palvelualustana ilman, että rakennus eriytyneenä saarekkeena vailla sidosta paikalliseen yhteisöön ja osallisuuteen ilmentäisi ”eriytyvää kaupunkia”.

Useamman sukupolven taloiksi tarkoitetut palvelukeskukset ovat saksalaisissa kehittäilyissä saaneet painotuksia siten, että talot voivat olla kohtaamispaikkoja tai toimintaorientoituneita tiloja. Niihin voi liittyä kehittämistoiminnallinen intressi tai keskeinen toimintamuoto voi olla talon palvelutarjonta. (*Mehr Generationen Haus*; Kopomaa 2013b) Paikalliseen toimijaverkostoon kuuluva ikäihminen tavoittaa oman viihtymisensä (*win*) ja yhteisöön kuuluksen osallisuutensa kautta hyötyjä (*win-win*), mutta *win-win-win* -tilanteeksi

voidaan kuvata vaikutusta, kun verkosto on demokraattisen muutoksen välineenä ja esillä ovat olonsa viihtyisäksi tehneiden toimintaryhmien esiin ottamat aluetta kehittävät toteutusta edellyttävät ehdotukset.

Pistemäinen yhteisöllisyyden synnyttäminen voidaan ikäryhmiä sekoittavien suunnitteluratkaisuiden tapaan yhdistää tulkintaan ”eriytyvästä kaupungista”. Kärjistäen ilmaistuna asuinyhteisön tehtävänä on tuottaa, kuluttaa tai kustantaa yhdessä palveluja. Yhteisöllisiä toteutuksia on haettu rakennus- ja korttelikohtaisesti.

Yhteisöllisen kaupunkiasumisen ratkaisut ovat olleet Helsingissä esillä rakennussuunnittelussa ainakin 1950-luvulta lähtien. Jännittävän tilatapauksen tarjoaa Suomen Naisten Huoltosäätiön rakennuttama 300 asunnon kerrostalo Helsingin Meilahdessa vuodelta 1953. Tanskalaisten, englantilaisten ja neuvostoliittolaisten kokemusten pohjalta arvioitiin, että niin kutsuttujen kollektiivikortteleiden katsottiin sopivan erityisesti perheiden asumismuodoksi, kun taas kollektiivitalojen arveltiin soveltuvan lähinnä perheettömille asukkaille. Molemmissa ratkaisuissa tavoitteena oli tuoda jokapäiväiset toiminnot lähelle ja tarjota asukkaille arkea helpottavia tukipalveluja itsenäisessä asuinyksikössä. Alkuperäinen ajatus kollektiivitalon toiminnasta Meilahdessa ei kuitenkaan toteutunut toivotulla tavalla. Kannattavaksi muodostuva palvelutoiminta olisi edellyttänyt kerrostalon omaa asukasjoukkoa laajempaa asiakaskuntaa. (Heinä mies 2013, 18)

Kolmen kymmenen vuoden sykleissä edeten ei ole yllätys, että 2000-luvun toisella vuosikymmenellä yhteisölliset asumisratkaisut ovat taas herättäneet kiinnostusta. Esimerkiksi on kehitelty ikääntyvien seniorikansalaisten asumispalveluyksiköitä. Etenkin perheettömät ikäihmiset ovat olleet kiinnostuneita hakeutumaan tavanomaista yhteisöllisempiin asumismuotoihin. Muutaman kokeilun yhteydessä ikääntyneet henkilöt ovat jakaneet asumisentavan yhdessä nuorten kanssa. Esimerkiksi opiskelija-asuntoja on sijoitettu seniorien asumisen yhteyteen. Erillisiä ja aina jossain määrin eriytyneitä eri ikäpolvia sekoittavia asumisen yhteisöllisyyttä tukevia ratkaisuja löytyy koko kaupungin tasolta päätyen jaetuista pihapiireistä yksittäisiin asuntoihin (Taulukko). Perheellisille tai useamman sukupolven perheyhteisöille korttelin kokoiset tai pien- tai rivitalojen muodostamat ryppäät ovat olleet koeteltuja vaihtoehtoja muun muassa Tanskassa.

Taulukko 13. Sekoittavia ratkaisuja; vanhojen ja nuorten kohtaaminen erilaisissa tiloissa.

Vanhojen ja nuorten kohtaamisten muodot	Ikäpolvien yhteisyyttä tukevat tilalliset ratkaisut
<ul style="list-style-type: none"> • <i>läsnäolo</i> • <i>tavanomaiset julkiset kohtaamiset</i> • <i>vältetään asukasrakenteen imagollista yksipuolisuutta</i> • <i>moninaisuutta vuorovaikutukseen</i> • <i>sovitut, elävöittävät tapahtumat</i> • <i>3-sukupolven yhteisöllinen asuminen</i> • <i>nuori tukihenkilönä vanhukselle</i> • <i>tapaamiset</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ← <i>alueen monipuolinen ikärakenne</i> ← <i>avoimet, jaetut mielipaikat</i> ← <i>sekoittavat asumisratkaisut korttelitasolla</i> ← <i>sekoittavat asumismallit</i> ← <i>jaettu yhteispiha</i> ← <i>vieressä tai lähellä asuen</i> ← <i>nuoret vuokralaisina</i> ← <i>vierailut kotona tai kodinomaisessa asumismuodossa</i>

Vuokra-asumista ja omistusasumista on onnistuttu sekoittamaan muun muassa Helsingin Ruoholahdessa. Ranta-alue on ollut useamman tapaustutkimuksen kohteena, kun on selvitetty sekoitetun asumismuodon vaikutuksia (Vehviläinen 1992; 1996). Aiempiin tutkimuksiin rinnastaen Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden tutkimuskurssilla opiskelijoiden laatiman seurantaraportin tulokset olivat hyvin samansuuntaisia (Kopomaa 2011a). Tutkimukseen tavoitetut asukkaat arvostivat sekataloasumisen segregaatiota vähentävää painotusta, asumisen edullisuutta ja Ruoholahden hyvää sijaintia, ilmapiiriä ja palvelutasoa. Omistusasujien ja vuokra-asujien välillä ei havaittu merkittävää vastakkainasettelua. Positiivista tai neutraalia palautetta saatiin opiskelijoiden toteuttamassa kyselyssä selvästi enemmän kuin negatiivista palautetta.

Tosin vastaajien joukko oli saattanut painottua siten, että he olivat sekatalomalliin mieltyneitä tai siihen ilman suurempia intohimoja suhtautuvia. Sama tulosten luotettavuuteen liittyvä ongelma on myös avointen verkkopohjaisten karttakyselyiden yhteydessä. Vastaajat voivat olla hyvin valikoitunut joukko. Esimerkiksi kyselyn aihepiiriin erittäin myönteisesti suhtautuvat saattavat muodostaa pääjoukon vastaajista, mikä

vääristää tutkimustulosta, mikäli havainnot halutaan yleistää koko kaupunkiyhteisöä koskeviksi. Tämä ei kuitenkaan tee merkityksettömäksi informaatiota, joka esimerkiksi kehittämisideoina välittyy päättäjien tai suunnittelijoiden tietoon tai nykykaupunkilaisuutta valaisevana aineistona tutkijan kriittisen luennan kohteeksi.

Yleisesti ottaen Ruoholahdessa naiset antoivat sekoittavasta asumismuodosta, iästään ja ammattiryhmästään riippumatta enemmän positiivista palautetta sekatalossa asumisesta ja naapureistaan kuin miehet, joista suurin osa suhtautui taloyhtiöönsä neutraalisti. Naisia myös kiinnosti asumisen yhteisöllisyys miehiä enemmän. Omistus- ja vuokra-asumista sekoittavan asumisratkaisun toimivuudesta taloyhtiöiden isännöitsijöiden mielipiteet olivat samoin neutraalin myönteisiä.

Yksi metodikurssin opiskelijaryhmistä keräsi tutkimusaineistonsa eläytymismenetelmällä. Asuntoyhtiöiden hallituksissa toimiville esitettiin sähköpostitse kaksi kehystarinaa, positiivissävyinen sekä negatiivinen. Turvallisuuteen liittyviä asioita vastaajat kuvailivat omissa tulevaisuussuuntautuneissa kertomuksissaan värikkäästi. Pahimmissa kauhuvisioissa naapurusto koostui parittajista ja mafiosoista ja vähän väliä ilmeni tilanteita, joissa apuna oli poliisi, palokunta tai kriisityöntekijät. Aukkaiden elämää häiritsivät epäsiisteys ja tukiasuntojen jatkuvasti vaihtuvat asukkaat sekä toistuvat rötökset, tulipalot, polttopullot, uhkailut ja väkivaltaisuus. Kirjoitelma edusti katastrofiajattelua ja kysymyksessä oli ei-toivottu pelon visio. Positiivisissa tulevaisuustarinoissa esillä olivat palvelujen läheisyys ja alueen hyvät kulkuyhteydet. Kirjoitelmien pohjalta varsinkin vanhenevalle väestölle nämä peruspalvelut ovat tärkeä peruste pysyä ja asua tutussa kaupunginosassa.

Yhteenvetoa: Eriytyvässä kaupungissa

”Eriytyvässä kaupungissa” itseriittoiset saarekkeet eivät avaudu osaksi seutukuntaansa. On synnytetty naapuruuden tai todellisen asukaslähtöisyyden ohittavia ainutkertaisia toteutuksia, esimerkiksi lavastettujen spektaakkeliin mahtitiloja tai vaatimattomampia hetken keskuksia, jotka eivät jäseny pisyviksi osiksi paikallista tai alueen toiminnallista jatkumoa. Moninaisuuden ja monikeskuksisuuden ideaa kumartaen ”eriytyvää kaupunkia” leimaa pirskestuneen rakenteen epäjatkuvuus, mikä saattaa voimistaa tarvetta satunnaisiin liikkumisen massamittaisiin järjestelyihin. Samoin toteutusten moninaisuus on kuvaava

piirre kaupungissa, jonka rakenne on pikemmin epäyhtenäinen kuin yhtenäinen.

”Eriytyvässä kaupungissa” tapahtumat kattavat monia tapahtumia, kuten kaupunkifestivaali voi sisältää useita festivaaleja.

Toiminnallinen yhteys sijaintiympäristöön on jäänyt etäiseksi. Esimerkiksi korkeat rakennukset tai kalliosuojat näyttäytyvät itsenäisinä maailmoinaan. Ratkaisujen myötä ei ole syntynyt pysyvästi merkityksellisiä keskuksia tai toiminnallisia sydänmaita.

Teemoitetut tilat kääriytyvät omaan tarinaansa. Keitaaksi tunnistettu voi edustaa simuloitua todellisuutta. Aidatut yksityisluonteiset alueet ja muut turvavyöhykkeet on saatettu nähdä hukka-alueina tai tilallisina turhakkeina, jotka sosiaalisilta maailmoiltaan ovat enemmän sulkeutuneita kuin avoimia. Toimintojen tilallista sekoittumista hakevat ratkaisut profiloituvat usein lopulta omina kollektiiveinaan, palveluyksiköinään tai rakennussikermanä. Tilojen ja paikkojen merkittävyys nojaa ennakoidun käyttömuodon ja käyttöasteen varaan.

5. Päätelmät

Mitä tiiviimmäksi kaupunkiseudun yhdyskuntarakenne muotoutuu, sitä merkityksellisempiä ovat yhteiset, avoimet kaupunkitilat ja sitä kriittisempiä ovat niihin kohdistuvat haltuunotot, tapahtuvat ne sitten osana virallista kaupunkisuunnittelua tai spontaanimpien käytäntöjen kautta. Notkeasti muuntuvat ja käyttöön otettavat marginaaliset tilat, jättö- ja joutomaat tarjoavat piilevän potentiaalin. Täydentyvässä kaupungissa rakentamattomat tontit ja muut avoimet tilat ovat niukka, vähenevä resurssi.

Tavanomaista on, että kaupunki kasvaa levittäytyen ympäristöönsä. Kärjistäen täydentymisen vaihtoehdot ovat joko keskustaan tai keskustan ulkopuolelle, joko olemassa olevaa rakennetta täydentäen tai laajempia kokonaisuuksia hakien. Lisäksi kasvu voi toteutua pisteittäisesti, toisiaan seuraavien vierekkäisten pisteiden vyöhykkeenä tai alueellisena saarekkeena. Suhteessa aikaan uusien urbaanien toteutusten ilmaantuminen voi olla satunnaista tai kestoaltaan jatkuvaa.

Tilan käyttömuotojen ja -tapojen tehostaminen suuntaa paikkojen haltuunottoon liittyvän kiinnostuksen vertikaalisesti ylös korkeuksiin tai alas maanpinnan alaisiin toteutuksiin. Korkean, samalla mahdollisesti ”syvän”, sekä tiiviin rakentamisen ennakoituja sijoituspaikkoja ovat ainakin liikenteelliset solmukohdat tai paikat, joissa tavoitellaan mielikuvaa porttimaisesta sisäänkäynnistä, joka johdattelee kaupunkiin tai sieltä pois. Kaupunki täydellistyy myös merkityksenantojensa myötä.

Toimintoja tai käytäntöjä sijoitettaessa fyysisesti tai ajallisesti sisäkkäin tai vierekkäin, todentuu kaupunkisuunnittelussa sekoittaminen. Vierekkäisyys ja perättäisyys merkitsevät, että toteutus rakentaa toiminnallisesti yhtenäiseksi muodostuvaa vyöhykettä. Ajallisesti toimittaisiin samalla ”aikavyöhykkeellä”. Kun paikka tai alue määrittelee viereisen ympäristön suunnittelun sisällön voidaan viitata domino-efektiin. Päällekkäiset toiminnot sijoittuvat puolestaan esimerkiksi kerroksellisesti samaan rakennukseen. Ajallisesti päällekkäisistä toiminnoista on kysymys, kun tilaan sisältyy samanaikaista käyttöä. Ajallinen perättäisyys puolestaan merkitsee käytön osalta aikataulutusta.

Rakentaminen tähtää tulevaisuuteen, siksi tilapäiseksi aiottu rakennelma saattaa näyttäytyä arkkitehtuurin jäännöseränä. ”Ikuisuus” on yleensä läsnä vain, kun tunnistetaan rakennussuunnittelun kulttuurinen jatkuvuus. Hetkellisyysden suosiminen on ollut esillä rakennustaiteellisissa ja kokeilevissa hankkeissa, joissa on mahdollista epäonnistua ilman huomattavaa taloudellista menetystä. Tilapäisiksi suunnitellut rakenteet voivat joskus osoittautua kiusallisen pysyviksi, kun ikuisiksi aiotut ovat puolestaan saaneet taistella olemassaolostaan. Eräät rakennukset on tosin tunnistettu pysyviksi, koska vielä raunioituttuaankin ne ovat sisältäneet arkkitehtonisia arvoja, vahvan identiteetin.

Lainaidentiteetin varaan ovat rakentaneet imagonsa esimerkiksi lasten liikennekaupungit ja skeitti-puistot. Ne ovat simuloineet todellisen kaupungin tarjoamia liikkumisen haasteita. Näihin teemapuistomaisiin ja tarinallistettuihin ympäristöihin on ulkoliikuntapaikkojen tapaan rakennettu sisään ajatus aktiviteeteista, kun vastakohtana ovat esimerkiksi autojen pysäköintipaikat, jotka näyttävät ainakin hetkellisesti kannustavan autoilun osalta ”passiviteettiin”. Vähemmälle huomiolle kaupunkisuunnittelun mahdollisuutena ovat jääneet muut julkiseen kaupunkielämään liittyvät passiviteetit. Tosin muun muassa kahvilat ja julkisten tilojen levähdyspenkit ovat ansaitusti olleet keskustelujen kohteena. Viipyilevyyden sallivat tilat tukevat kaupunkilaisten pysähtymistä, ehkä luovaa innovointia sekä esillä oloa ja esittäytymistä. Trendikkäitä hybridejä ratkaisuja ovat olleet esimerkiksi kahden liikuntalajin tai -paikan ominaisuuksien risteymät. Kehittyneissä ulkoliikuntapisteissä välineet ja kalusteet ovat ikään kuin seinättömissä huoneissa.

Historialliset ympäristöt, joilla on erityiset ominaispiirteensä, voidaan kahtaalta nähdä joko erillisesti elävinä saarekkeina tai sijaintialuettaan elävästi rakentavina. Ympäristön kantama tarina on omanlaisensa tai se rakentuu osaksi yleisempää kertomusta alueesta, jossa vanha ja uusi lomittuvat toisiinsa.

Kaupunkitaide näyttäytyy hankkeena, joka on haluttu integroida rakennettuun ympäristöön tai suunniteltavaan urbaaniin miljööseen. Taiteen ankkuroiminen sijoituspaikkaansa olemassa olevassa ympäristössä edellyttää kaupunkitalta muovautuvuutta. Taiteentekijät ja kulttuurialan toimijat voivat kadun teatterin näyttämömentareina onnistua elävöittämään kaupunkia ja sen avoimia tiloja. Samoin kaupunkipuutarhurit ja -viljelijät rakentavat elävää graffitia ja kukkivaa katutaidetta. Heille kaupunki on kanvaasi. Kaupunkisuunnittelijasta ja kaavoittajasta on tullut galleristi ja kaupungista avoin näyttely.

Julkista tilaa on onnistuneesti vallattu yksityisluonteiseen käyttöön tavoitteena kaupunkilaisen pysäyttäminen palvelutarjonnan äärellä. Merkeihin ja paikkoihin nimetään tietoutta siitä, mitä on tarjolla. Kadun kalustamiseen ja koristeluun liittyvä esillepano rakentaa areenan ihmisten pysähtymisille. Kaupunkilaisten aisteja ruokitaan suunnitteluratkaisuilla sekä spontaaneilla esityksillä ja käytännöllä. Terrassit, penkit ja muut istumapaikat tekevät avautuvista kaupunkitiloista näyttäviä. Tilat ja tapahtumat, teokset ja osallistavat esitykset voivat kannustaa ihmisiä tutustumaan toisiinsa kiireettömyyden hengessä. Urbanit toteutukset herättävät uinuvaa kaupunkilaisuutta, vaikka osallistavat käytännöt voivat itsessään olla hidastempoisia.

Kaupungin kasvaessa kasvaa samalla tarve pisteittäisesti intensiiviselle rakentamiselle ja ihmisten massamittaiselle siirtelylle rakennusten sisällä ja välillä. Siirtymisteknologiat rakentavat paikallista teknoverkostoa. On kehitetty kaupunkiasujien elämänhallintaa avustavia tekniikoita, on asennettu hissejä. Ne ovat laajentaneet kodin asuinrihmastoa talon eri vyöhykkeille. Jälkiasennetut hissit parantavat asuntojen saavutettavuutta ja tekevät toisaalta oikeutta eri kerroksissa asuville, toisaalta asuntojen hinnoittelun myötä hissit voivat lisätäkin eriarvoisuutta asukkaiden välillä. Useimmiten hissit on sijoitettu kaupunkia täydellistäen rakennusten sisälle. Asukkaiden yhteistiloja, joita hissitkin ovat, kehittämällä todentuu kaupungin toiminnallinen tiivistyminen. Kasvava käytäntöjen kirjo ja kollektiivinen käyttö tihentävät kaupunkia. Hissien tapaan yhteisölliset asumisratkaisut ja -muodot rakentavat täydellistyvää kaupunkia ikään kuin sisältäpäin.

Ihmisten välisiin suhteisiin liittyvät käytännöt ja kohtaamiset niin hissillisissä taloyhtiöissä kuin yleisemmin kaupungissa synnyttävät palvelujärjestyksen, jossa toimijaverkoston vaikuttavat ainekset ovat aina toisiinsa ketjuuntuneita. Tilallis-toiminnallisen ketjuuntumisen edellytyksenä on joko molemminpuolinen tai yksipuolinen riippuvuus vähintään kahden solmukohdan välillä sekä vaihtoehtoisesti toisen vetovoimaan tai hallintaan suuntautuva sidosta synnyttävä kurottautuminen.

Hyvässä tapauksessa paikkojen toisiinsa ketjuttaminen tukee kadun elämää. Kukin liikenneväylä on merkityksellinen vain verkostonsa osana. Kävely yhdistää merkitykselliset paikat toisiinsa kaupungin kartalla. Niin paikallisten asukkaiden kuin kaupunkivieraidenkin suosimat kävelykadut mainostavat mahdollisuutta liikkua yhdessä.

Erinäiset identiteettipisteet ovat lähtökohta, kun on hahmoteltu ja tehty kävelykarttoja kaupunkipoluista, jotka kaupunginosakohtaisesti kertovat sen, mitä on, ja minkä varaan alueen identiteetti rakentuu. Kirjatut kiintopisteet summaavat vallitsevan tilanteen mukaan lukien alueen ajalliset kerrostumat. Kävellen koettavat reitit voivat olla edistämässä kotoutumista ja kotiutumista eli kaupunkilaisten sitouttamista kotiseutuunsa. Ohjeistus kaupunginosakohtaisiin ”kauneuskävelyihin” voi kasvattaa paikallisten tai vierailevien ihmisten historiatietoisuutta. Kulkureiteillä liikkumista ja osallistumista voidaan toki ohjailla vain suotuisissa oloissa ja tilanteissa. Kaupunkilaisten on toivottu myös osallistuvan talkoisiin alueita määrittävien ja säilyttämisen arvoisten identiteettipisteiden vaalimisessa, niiden hoidossa ja ylläpidossa.

Katunäkyvyyttä haalivat ja julkisen tilan ulkosisustuksena käytetyt mainosvälineet vaihtelevat pienistä koristeista kookkaisiin veistoksiin. Katujen kalusteet ovat samanaikaisesti sekä äärimmäisen näkyviä että nöyrän näkymättömiä. Itsestäänselvyytensä vuoksi kaupunkikuvaa rakentavat arkiset ainekset jäävät huomaamattomiksi. Jalkakäytävillä asetellut kivijalkaliikkeiden edustojen yritysmainokset ovat eräänlainen rönsy tai pistokas sijoituessaan joskus hieman etäämmälle mainostamastaan liikeyrityksestä tai palvelupisteestä. Kuten useimmiten on, siirreltävyys ei synnytä vahvaa sidosta paikkaan. Toiminnaltaan yksipuolisilta vaikuttavat mainoskyltit päivystävät jalkakäytävillä ensisijaisesti viestien palvelupisteen aukioloa kadulla liikkujille. Mainostajan edun mukaista on turvata kävelijän, mahdollisen asiakkaan häiriötön jalankulku ja suosia myös esteetöntä, sujuvaa liikettä.

Uudet pyöräilyn laatukäytävät, baanat ovat muutoksentekijä täydentyvässä ja täydellistyvässä kaupungissa. Ne asettuvat olemassa olevaan nykyisiä reittivaihtoehtoja korvaten ja täydentäen. Pyöräteillä on oma pelkistetyn funktionaalinen tehtävänsä. Ne ovat tunneleiden tapaan läpikulkuväyliä ilman sitovia solmukohtia. Nopean pyöräilyn reittien sovellukset lävistävät kaupungin. Liikkumisverkosto voi tiiviissä ympäristössä parsia yhteen monimuotoisena polveilevaa kaupunkirakennetta.

Toiminnallisen kaupunkiverkoston täydellistäminen voi merellisessä rannikkokaupungissa merkitä yhdyssiltojen lisäämistä toisistaan erillään olevien aktiviteettipisteiden välille tasapuolisen saavutettavuuden nimissä. Tämä laajentaa tarkastelun myös kaikenlaisten urbaanien saarekkeiden väliseen silloittamiseen eriytyneen siiloutumisen vastakohtana.

Siltoja rakennetaan identiteetiltään omanlaisten tai vähintäänkin erillisten alueiden välille. Vastaavasti tunneleihin saattaa sisältyä paikkoja ohittavaa potentiaalia. Siinä missä silta voi rakentua käyttäjän näkökulmasta maamerkiksi, ei vastaavaa vaikuttavuutta tunneleilta ole voinut odottaa. Samoin autoistuneessa parkkikaupungissa vapaat pysäköintipaikat suuntaavat kiintopisteenä liikennöivien liikettä saavuttamatta näkyvän ja tunnistettavan maamerkin asemaa kaupunkikuvassa.

Kaupungin sisäänheittoalueelle, kantakaupungin ja esikaupunkien väliselle vyöhykkeelle sijoittuvat uudehkona innovaationa kaupunkibulevardit. Uudiskatujen ydin ei ole niiden kyvyssä yhdistää eri liikennemuotoja, vaan odotuksissa liittyen niitä ympäröivään rakennuskantaan. Pääkatuja pitkin levittäytyvä rakennusten muodostama kaupungin topologinen muoto vertautuu sormikasmalliseen räpylään, ei niin kutsuttuihin vihersormiin.

Rakennettua ympäristöä uudistavien toimien yhteydessä asuintilat voivat mukautua joustavasti käyttötarkoituksen muutoksiin. Kun asumisratkaisut joustavat, niin tutusta ja totutusta kiinnipitävä väistyy ja omaan yksityiseen tilaan sitoutunut asumisentapa pakottaa sopeutumiseen esimerkiksi täydellistävän saneeraustyön ajanjaksona. Korjaustoimien alainen asunto jakautuu kolmeen erilliseen vyöhykkeeseen, joissa toteutuvat asuminen, varastointi ja remontti. Kotona asuminen turvaa elämän jatkuvuutta, samalla kun ylläpidetään tutuksi käynnyttä asumisen kulttuuria. Kodin muutoksen seurantaan sitoutuen kaupunkiasujat suojelevat ja huolehtivat yhteiskunnan kannalta tärkeästä infrastruktuurista.

Taloremontin kohtaavat asukkaat voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään. Heissä on sekä sopeutujia että varautujia riippuen siitä, missä laajuudessa he ovat pyrkineet ennakoimaan tulevia asumisen haasteita. Sopeutumislevittäytyminen kuvaa osuvasti kaupunkiasujien hakeutumista uusiin ekolokeroihin esimerkiksi remonttipakolaisina. Väistöasumisen vyöhykkeitä voivat olla vanhustentalo tai pihapiiriin tuotu asuinkontti. Osa saneeraustyön jalkoihin jäävistä kaupunkilaisista vetäytyy kesämökilleen. Vapaa-ajan asunnoilla vietetty aika on muutoinkin ollut kasvussa ja sitä kautta mökkeilyn merkittävyys. Kaupunki täydentyy ja täydellistyy myös rajojensa ulkopuolella.

Yksilön kehitykseen liitettyä ajatus eheytymisestä merkitsee ihmisen elämänhallinnan palautumista tai vahvistumista. Kaupunkirakenteen täydentymiseen viitattaessa

eheyttämisellä tarkoitetaan osa-alue kerrallaan tavoiteltua rakentamista tai toiminnallista lisäystä, jossa kokonaisuus syntyy kukin osatekijä kerrallaan valmiiksi saattaen palapelin kokoamisen tapaan. Täydellinen kaupunki olisi täydellisen ehyt.

6. Urbaani implementaatio, alueidentiteetti ja paikkasidos

Paikallisen integroitumisen vaihtoehtoisia sosiaalis-toiminnallisia ja fyysis-rakenteellisia kehityskulkuja vastaa neljä kaupunkityyppiä, jotka nimesin ”yhdentyväksi”, ”mukautuvaksi”, ”sulautuvaksi” ja ”eriytyväksi kaupungiksi”. Kaupunki on tällöin välittäjä, joka luo edellytyksiä tietynlaisille toimijuuksille. Mallinnus tarjoaa kehyksen kaupunkisuunnittelun strategioiden luokitteluksi sekä kaupunkia täydentävien hankkeiden arvioimiseksi.

Mallit ovat tutkijan rakentama käsitteellinen ideaali, johon sisältyy ajatus kaupunkiympäristön tiivistymisestä ja toiminnallisesta tihentymisestä sekä samalla urbaanin asumisen ja elämisen laadun kehittämistä elvyttävästi tai uutta synnyttäen. Tyypittelyn testaamiseksi olen hyödyntänyt laadullisia aineistoja. Kullakin täydentyvän – ja ideaalista näkökulmasta täydellistyvän – kaupungin ja kaupungistumisprosessin kehityskuvalla on omat painotetut ominaispiirteensä.

Tiivistäen kirjattuna ”yhdentyvää kaupunkia” (*Integrating city*) voidaan kuvata yhdenmukaistuvana seutuna, jossa urbaanit lisäykset tai laajentumatilat myötäilevät olemassa olevaa. ”Mukautuvassa kaupungissa” (*Adaptable city*) kaupungin täydentyminen merkitsee nöyrän ja kevyen ympäristövaikutuksen omaavia sovitettuja ratkaisuja.

”Sulautuvassa kaupungissa” (*Assimilating city*) puolestaan sekoittuvat omannäköisensä toteutukset verkottuneeseen kokonaisuuteen, kun ”eriytyvässä kaupungissa” (*Divergent city*) itsenäisinä profiloituneet saarekkeet synnyttävät pirstokkoon urbaania järjestystä. (Taulukko; YMSE-malli)

Taulukko 14. Täydellistyvän kaupungin kehitysmallit keskeisine piirteineen (YMSE-malli).

1. Yhdentävä kaupunki	<i>muistuttavat kerrostumat, alkuperäistä myötäilevä, vaalittu yhdenmukaisuus, räätälöity täydentyminen, laajentumatilat, jälkiasennetut lisäkerrokset, kudelman osaksi asettuminen, koristaminen, muuntojoustavuus</i>
2. Mukautuva kaupunki	<i>ankkuroitumattomat interventiot, sopeutuva kasvu, nöyrää konstailemattomuutta, kevyt ympäristökosketus, rajallista tila-aikakestävyyttä, paikattomuutta, siirtymätilat, jatkokehittelyjen aihioita olemassa olevasta, roiskeiset rönsyt elementteinä</i>
3. Sulautuva kaupunki	<i>monimuotoisuuden hallittu sekoitus, dominoivia aiheita, elimellisiä kiinnittymisiä, omannäköistä erottuvuutta, kokoavaa verkottumista, kannustavan kutsuva, jatkuvuuden tunnistava, yhdistelmäratkaisuja</i>
4. Eriytyvä kaupunki	<i>itseriittoiset saarekkeet, lavastetut mahtitilat, teemoitetut miljööt, profiloidut paikat, ennakoitu käyttö, aidattua sulkeutuneisuutta, kollektiivisikermät, monikeskuksisuus, pirstkottunut epäjatkuvuus</i>

Rakennetun kaupunkiympäristön muokkaaminen ja toiminnallinen aktivointi merkitsee miljöön päivittämistä. Täydennysrakentamiseen liittyen kiinnostukseni kohteena on ollut kaupunkia täydellistävän toiminnallisuuden ja rakenteiden paikantaminen sekä niiden merkitykset. Kaupungistumisen toinen suuri aalto muokkaa ja rakentaa urbaania elämänmuotoa paikoin pistemäisesti, paikoin sisältä päin ja täydentyen jopa omien rajojensa ulkopuolella maaseudulle ulottuvana kaupunkilaisuutena. Kaupungistumisen ensimmäinen aalto merkitsi muuttoa maaseudulta kaupunkiin ja johti kaupungin toiminnallisten osa-alueiden ja vyöhykkeiden syntyyn.

Kaupungin täydentyminen todentuu kaavoituksen yhteydessä tavoitteista riippuen erilaisin painotuksin. Kun kriteereinä ovat valitut alueidentiteetti ja ympäristösidos, niin täydennysrakentamista ja lisätoimintojen sijoittumista leimaa joko kaupunkitilaan myönteinen (+) tai neutraali (-) painotus (Taulukko).

Taulukko 15. Urbaanin implementaation kaksi kriteeriä, identiteetti ja paikkasidos.

URBAANI IMPLEMENTAATIO	EI OMAA IDENTITEETTIÄ	OMAA IDENTITEETIN
TOTEUTUKSELLA VAHVA YHTEYS SIJAINNIPAIKKAANSA	+/-	+/-
TOTEUTUS MUODOSTAA ERILLISEN SAAREKKEEN	+/-	+/-

Toimintoja keskittävän vyöhykeajattelun mukaisissa kaupunkia täydentävissä ratkaisuisa korostuu kaupunkisuunnittelun näkökulmasta vallitsevan ympäröivän alueen identiteettiä seuraileva toteutus, oli sitten kysymys asumisesta, työpaikoista tai virkistysalueista.

+	-
-	-

Alueiden kytkettyessä toisiinsa paikkojen ketjuttaminen tai niin kutsutun symmetriaperiaatteen noudattaminen kaavoituksessa (kaavaratkaisu huomioi naapurialueen toteutuksen) tuo esiin sen, että toisiinsa kytköksissä olevien tai rinnasteisten paikkojen kehitykseen ja kehittämiseen liittyy kaikissa tapauksissa vahva paikkasidos. Ympäristön täydentyminen, suunnitellusti tai spontaanisti, on yhteydessä viereisiin alueisiin.

+	+
-	-

Viime kädessä vain sellaiset kaupunkisuunnittelulliset toteutukset tai urbaanit käytänteet ovat kaavoituksen näkökulmasta ”sekoittavia”, jotka erottuvat omannäköisinään tai

muutoin omanlaisikseen. Toteutumilla on omaa identiteettiä tai ”identiteettitoimijuutta”, jolloin ne muokkaavat ja vaikuttavat osaltaan alueen identiteettiin.

-	+
-	+

Kun kaavatarkastelun yhteydessä päädytään huomioon, että toteutuksella ei ole omaa identiteettiä tai muutosvaikutusta alueidentiteetin osalta, se myötäilee toteutunutta ja todennettavaa ratkaisua. Samoin milloin rakentaminen tai muu lisäpanostus urbaaniin toimintakenttään on luonteeltaan säilyttävää, ei toteutuksella tyypillisesti ole vallitsevaa alueidentiteettiä muuttavaa vaikutusta. Näin säilyttävät toteutukset seuraavat myötälisäyksinä olemassa olevaa. Erityistapauksena säilyttävästä lisäyksestä ja panostuksesta vallitsevaan rakenteeseen on tilanne, jossa olemassa olevien toimintojen tai ratkaisujen osalta toteutuu tavoiteltu ”sästävä suojelu”. Tämä merkitsee identiteetiltään merkittävän, edustavan ja menneeseen tukeutuvan pisteen tai toiminnon säilyttämistä (ainakin ulkoisesti) entisellään ilman muutosta.

+	-
+	(+)suojeltu

Kaavassa huomioitu toteutus voi muodostaa toiminnoiltaan erillisen saarekkeen. Erityistapauksena on esimerkiksi tarkoituksellisesti rakentamattomaksi jätetty kaupunkitila. ”Säilytettynä” se rakentaisi kaupunkia ikään kuin käyttämättömänä ja ”paikattomana”. Tila voi esimerkiksi vailla tuoretta toteutusta sisältää tavoitteen tulevaisuuden varalle ja tältä osin ”täydentää” kaupunkia tilavarauksensa kautta. Odotus alueen tulevasta kehityksestä saattaisi luvata enemmän kuin mitä nykyhetken rakentamispäätöksellä ja uusilla käytänteillä olisi ehkä mahdollista saavuttaa.

-	-
(+)säilytetty	+

Kaupunkiympäristön muutosta on mahdollista arvioida myös täydentävien toimien tuottaman sosiaalis-tilallisen lisäarvon osalta. Tällöin lähtökohtana muutoksen

kuvaamisessa voidaan käyttää arkkitehtuurisuunnittelusta tuttua klassista sanontaa ”vähemmän on enemmän” (*less is more*). Lausuman pohjalta voidaan muodostaa neljä eri sisältöistä lauseketta ja samalla täydellistävän kaupunkisuunnittelun neljä vaihtoehtoista kehityskaarta Ajatus on, että kaupunkisuunnittelun tai -kehittämistyön tuotokset ynnä muut tulemat ovat yhteydessä sijoitettuihin panoksiin.

Jatkokeskustelujen ja lisäpohdintojen taustaksi esitän vielä, miten tämä panostusluokitus on yhteydessä edellä esittämiini neljään kaupunkikehityksen ideaalityyppiin eli numerointia seuraten kuvattuihin 1. yhdentyvään, 2. mukautuvaan, 3. sulautuvaan ja 4. eriytyvään kaupunkiin (Taulukko).

Taulukko 16. Kaupunkikehittämisen vaihtoehtoiset tuotokset suhteessa panostukseen.

1. <i>Less is more.</i>	3. <i>More is more.</i>
2. <i>Less is less/ more is more.</i>	4. <i>More is less.</i>

Yhdentyvän kaupungin suunnitteluratkaisut voivat toteutua ”vähemmän on enemmän” -oletuksen pohjalta. Kohtuullisella panoksella onnistuttaisiin tuottamaan muutos ympäristössä. Spatiaalisesti myötäkarvaisen toteutuksen hyödyt kertautuisivat vahvistaen täydentyvän kaupungin kokonaisuutta. *Mukautuvassa kaupungissa* vastaavasti ympäristöön sovitettu lisätuotos määräytyisi suoraan käytettyjen voimavarojen suhteen: ”vähemmän olisi vähemmän” tai vaihtoehtoisesti ”enemmän olisi enemmän”. *Sulautuvan kaupungin* täydentävät lisäratkaisut ja -käytänteet näyttäytyisivät sijaintipaikassaan itsenäisinä, mutta alueensa osaksi kiinnittyneinä. Toteutukset synnyttävät tällöin panostukseen nähden vastaavan määrällisen ja laadullisen muutoksen eli odotusarvonsa mukaisesti ”lisäys tuottaisi itsensä suuruisen lisäyksen”. *Eriytyvässä kaupungissa* alueelle allokoitu panostus ei merkitsisi vastaavan laajuista tai merkittävää muutosta, vaan ”enemmän olisi vähemmän”. Toteutus saattaisi jäädä torsoksi, kun esimerkiksi kiinteää yhteyttä sijaintipaikkaan tai sen yhteisöön ei olisi eikä synnytetty ratkaisu avautuisi

toiminnalliseksi osaksi lähiympäristöään. Tämä voi toki olla tavoiteltuakin kaupunkikehittämistä tai -kehitystä, jos ja kun harkitusti suositaan erillisiksi tarkoitettuja saarekkeita tai itsenäisiä toiminnallisia tihentymiä.

Lähteet:**Lehdet, julkaisemattomat raportit ja opinnäytteet, haastattelut, verkkosivustot/-keskustelut**

Aiha, Martti 2014: "urBaana". Haastattelu Helsingin Hietalahdessa 17.3.2014.

Akkila, Ilona 2012: Families Residing in Kallio – A Choice? University of Helsinki, Faculty of Social Sciences, Social Policy. Urban Studies Master's Thesis.

Helka 2014: Kansalaislähtöisen paikalliskehittämisen toimintatavan vahvistaminen Helsingissä. Taustamuistio 11.2.2014.

Helsingin rakennusvalvontaviraston rakentamistapaohje 2010.

HS 2011–2017. Helsingin Sanomat.

Hughes, Tristan 2014: "OURCity". Haastattelu Helsingin Itä-Keskuksessa 10.3.2014.

Human billboard 2017: https://en.wikipedia.org/wiki/Human_billboard

Hypén, Harri 2001: "Tarkoituksenmukaista seurakunnalle, ei parasta Jumalalle". Kirkkorakennus kaupunkiympäristössä. Omakustanne, Helsinki.

Jovero, Sari 2001: Hakaniemen maisema nähtynä ja koettuna. Licensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto, maantieteen laitos.

Kallius, Jyrki 2014: "Kotikonsertit". Haastattelu Maunulassa 18.2.2014.

Kartanonkoski 2015: Kartanonkoski – uusurbanismia Vantaalla retrohengessä. Leena Mekkonen-Leppänen. Harjoitustyö johdatus kaupunkitutkimukseen kurssilla. Avoin yliopisto 10.6.2015.

Karvonen, Otto 2014: Fish with conviction & Finnish traditional Islamic bread. Tiedote.

Kesänen, Juha 2010: Asumisviihtyvyys sekä taide- ja kulttuurilähtöinen lähiökehittäminen. Licensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto, sosiaalipolitiikka.

Kolttola, Lauri 2015: Taide osana kaupunkiympäristöä. Diplomityö. Oulun yliopisto, arkkitehtuurin tiedekunta.
<http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201511282181.pdf>

Korkean rakentamisen ohje. Uutta Helsinkiä. Pasila.
<http://www.uuttahelsinki.fi/fi/pasila/rakentaminen/helsingin-korkean-rakentamisen-ohje>

Lentokatu, ideoita kaupungista 2007: Ratakuilu osaksi kaupunkia!
<http://lentokatu.blogspot.fi/2007/03/ratakuilu-osaksi-kaupunkia.html>

Lisää kaupunkia Helsinkiin 2013–2015: Facebook-keskustelut.
<https://www.facebook.com/groups/184085073617/>

Maunula-talo 2016: Maunula talon toimintamalli.
<http://maunulatalo.fi/maunula-talon-toimintamalli-synty-yhdessa/>

Mäki-Hollanti, Jakke 2015: Skeittauksen rajoittaminen kaupunkitilassa. Kandidaatintyö. Aalto-yliopisto. Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, maisema-arkkitehtuurin koulutusohjelma. <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/19685>

OURCity 2012a: <https://meidankaupunki.wordpress.com/>

OURCity 2012b: Vaihtoehtoinen asemakaava Meri-Rastilaan, 16.4.2012. Helsinki.
https://www.dropbox.com/s/t5j56uwp7b4p5me/alt-mp-a3-book-29_05_2012_s.pdf

Pesonen, Juha 2005: Näppäilykuva sai siivet. Kamerapuhelin valokuvan merkityksien muuttajana. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Soveltavan kasvatustieteen laitos.

Sonninen, Jorma 2016: Skatestoppaus Helsingissä. Skeittauksen konkreettiset vaikutukset kaupunkitilassa ja niihin puuttuminen. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos, yhteiskuntapolitiikka.

urBaana 2012: http://urbaana.fi/files/urBaana_tiivistetty.pdf;
http://urbaana.fi/files/urBaana_fi.pdf

Kirjallisuus

Aaltonen, Mika & Wilenius, Markku 2002: Osaamisen ennakointi – Pidemmälle tulevaisuuteen, syvemmälle osaamiseen. *Kauppakamarisarja*. Edita Publishing, Helsinki.

Alasuutari, Pertti 1999: *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino, Tampere.

Alexander, Christopher & Ishikawa, Sara & Silverstein, Murray 1977: *A Pattern Language*. Oxford University Press, New York.

Ameel, Lieven 2015: Tarinoita Jätkäsaaresta. Teoksessa *Uusi Helsinki? Det nya Helsingfors? Changing Helsinki? 11 näkökulmaa kaupungin mahdollisuuksiin*. Toimittaneet Eeva Berglund & Cindy Kohtala. Nemo, Helsinki.

Andersen, Jan-Erik 2011: *Life on the Leaf . A Total Work of Art*. Porin taidemuseon julkaisuja 106. Pori.

Andersson, Jan-Erik 2004: Ornamentti – Fantasian valtakunta. *Nuori voima* 6/04.
<http://www.anderssonart.com/texts/artikkelit/nuorivoima.html> (luettu 16.1.2012)

Andersson, Jan-Erik & Budney, Jen 2007: *Wild. Fantasia ja arkkitehtuuri*. Maahenki, Helsinki.

Anderson, Stanford 1978: *People in the Physical Environment: The Urban Ecology of Streets*. Teoksessa *On Streets*. Toimittanut Stanford Anderson. MIT Press, Cambridge, MA & London.

Andersson, Claes 2011: *Oton elämää*. Aikalaisromaani. WSOY, Helsinki.

Ansanelli, Sean, Hamm, Kathrin, de Teresa, Guillermo Ruiz, Sokol, Maxwell & Valdes, George 2011: *The Million Dollar Fix*. 15.12.2011 *Crowd-Sourced City*.
http://www.crowdsourcedcity.com/pdf/2011/MillionDollarFix_Paper.pdf

Anttiroiko, Ari-Veikko & Laine, Markus 2011: Kasvukoneesta innovaatioympäristöksi: Näkökulmia Helsingin strategiaan kasvu- ja kehityshaasteisiin. Teoksessa *Kaupungin kuumat lähteet: Helsingin metropolialueen innovaatioympäristöt*. Toimittaneet Harry Schulman & Pasi Mäenpää. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Arnstein, Sherry R. 1969: A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, JAIP 35: 4, 216–224.

Beijer, Frida & Widelund, Pernilla 2012: *Identitetspresentation på Instagram. En studie i användares uppleverser och attityder till sin identitetspresentation på Instagram*. Södertröns Högskola, Institution för naturvetenskap, miljö och teknik, Stockholm.

Berglund, Eeva & Kohtala, Cindy (toim.) 2015: *Uusi Helsinki? Det nya Helsingfors? Changing Helsinki? 11 näkökulmaa kaupungin mahdollisuuksiin*. Nemo, Helsinki.

Berry, John W. 1997: Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied psychology: an international review*, vol. 46, 5–68.

Blakely, Edward J. & Snyder, Mary Gail 1999: *Fortress America. Gated Communities in the United States*. Brookings Institution Press, Washington, DC.

Boonstra, Beitske & Boelens, Luuk 2011: Self-organization in Urban Development: Towards a New Perspective on Spatial Planning. *Urban Research & Practice* 4: 2, 99–112.

Boyer, Bryan & Hill, Dan 2013: *Brickstarter*. Sitra, Helsinki.
<http://www.brickstarter.org/Brickstarter.pdf>

Brabham, Daren C. 2009: Crowdsourcing the public participation process for planning projects. *Planning Theory* 8: 3, 242–262.

Bradley, Karin & Tunström, Moa 2004: Stadsutveckling – för vem och i vilka syften? *Plan* 58: 1, 35–38.

Cantell, Timo 1999: *Helsinki and vision of place*. City of Helsinki Urban Facts, Helsinki.

Davis, Mike 1990: *City of Quartz. Excavating the Future in Los Angeles*. Vintage, London.

Debord, Guy 1967: *La Société du Spectacle*. Buchet-Chastel, Paris.

Eranti, Veikko 2014: Oma etu ja yhteinen hyvä paikallisessa kiistassa tilasta. *Sosiologia* 2014: 1, 21–38.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2000: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.

FCG 2013: *Meri-Rastilan vaihtoehtotarkastelu*. FCG Suunnittelu & Tekniikka Oy. Raportti 11.2.2013. https://www.dropbox.com/s/ajgqnjj4evu0ouy/MeriRastilan-vaihtoehtotarkastelu_FCG_2013-2-26.pdf

Feddersen, Eckhard & Lüdtker, Insa 2009: *Living for the Elderly. A Design Manual*. Birkhäuser, Basel.

Feraboli, Maria Teresa 2007: *City Squares of the World*. White Star Publishers, Vercelli.

Filpus, Leena ym. 2016: *Kaupunkisaunoja*. Gummerus, Helsinki.

Fiske, John 1992: *Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen*. Vastapaino, Tampere.

Florida, Richard 2005: *Luovan luokan esiinmarssi – miten se muuttaa työssäkäyntiä, vapaa-aikaa, yhteiskuntaa ja arkielämää*. Talentum, Helsinki.

Foster-Fishman, Pennie G., Fitzgerald, Katie, Brandell, Cherise, Nowell, Branda, Chavis, David & Van Egeren, Laurie A. 2006: Mobilizing Residents for Action: The Role of Small Wins and Strategic Supports. *American Journal of Community Psychology* 2006: 38, 143–152.

Franck, Karen A. & Stevens, Quentin 2007: *Loose space. Possibility and diversity in urban life*. Routledge, London.

Gardner, P. J. 2011: Natural neighborhood networks – Important social networks in the lives of older adults aging in place. *Journal of Aging Studies* 2011, 25: 263–271.

Gehl, Jan 2010: *Cities for people*. Island Press, London.

Gehl, Jan & Gemzøe, Lars 2001: *New city spaces*. The Danish Architectural Press, Copenhagen.

Gieryn, Thomas F. 2002: “What buildings do”. *Theory and Society* 2002, 31, 35–74.

Gottdiener, Mark 1997: *The theming of America: Dreams, visions, and commercial spaces*. Westview, Boulder.

Gottdiener, Mark & Budd, Leslie 2005: *Key Concepts in Urban Studies*. Sage, London.

Graham, Stephen & Marvin, Simon 2001: *Splintering Urbanism. Networked infrastructures, technological mobilities and the urban condition*. Routledge, London & New York.

Grönfors, Martti 1982: *Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät*. WSOY, Helsinki.

Hakala, Harri 2005: EcoDisc mullisti hissiteknologian. Teoksessa *Keihäänkärkiä, kolmetoista kertomusta suomalaisesta huipputekniikasta*. Toimittanut Kurt Nordman. Svenska Tekniska Vetenskapsakademien i Finland, Helsinki.

Hall, Stuart 1999: *Identiteetti*. Vastapaino, Tampere.

Hamari, Juho 2014: Pelillistäminen. Teoksessa *Pelikasvattajan käsikirja*. Toimittaneet J. Tuomas Harviainen, Mikko Meriläinen & Tommi Tossavainen. Tammerprint, Tampere.

Hannus, Hanna & Pulkkinen, Miisa 2015: *Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle*. Prosentti taiteelle -hanke, Helsinki.

http://prosenttiperiaate.fi/wpcontent/uploads/Prosenttiperiaatteenkk_Taiteen_tilaajalle_Web.pdf

Harmaala, Minna-Maari, Toivola, Tuija, Faehnle, Maija, Manninen, Petri, Mäenpää, Pasi & Nylund, Mats 2017: Jakamistalous. Alma Talent, Helsinki.

Hasu, Mervi 2004: Käyttäjänäkökulman muutos tuotekehityksessä – esimerkkinä Koneen hissisuunnittelun kehityspolku. Teoksessa *Muotoilun muutos - Näkökulmia muotoilutyön organisoinnin ja johtamisen kehityshaasteisiin 2000-luvulla*. Toimittaneet Mervi Hasu, Turcka Keinonen, Ulla-Maaria Mutanen, Aleksi Aaltonen, Annaleena Hakatie & Esko Kurvinen. Teknologiateollisuus, Helsinki.

Hautamäki, Ranja 2015: Kartanot kaupungissa. Helsingin kartanoympäristöjen kaupunkimaistuminen, säilyttäminen ja yhteensovittaminen kaupunkirakenteeseen. *Aalto-yliopiston julkaisusarja Doctoral Dissertations 4/2016*. Unigrafia, Helsinki.

Haverinen, Risto 2008: Miksi kaupunkilainen roskaa? Rakennusviraston verkkokyselytutkimus. *Helsingin kaupungin tietokeskus*, Tutkimuskatsauksia 2008/3. Helsinki.

Haverinen, Risto & Heinonen, Hilka 2013: Ympäristölliset naapuruuskiistat ja kuntien ympäristöviranomaisten rooli. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2013*, 57–121.

Heinämies, Kati 2013: *Tervetuloa lipan alle! Asunto Oy Mannerheimintie 93: 60 vuotta*. Lönnberg Print & Promo, Helsinki.

Helsingin kaupunginkanslia 2003: Hissit Stadin kerrostaloihin. Helsinki.

Helsingin kaupungin rakennusvirasto 2016: "627 866 helsinkiläistä". Helsinki.

Helsingin kaupungin rakennusvirasto 2015: Helsingin skeittiohjelma 2015–2019. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisut 2015: 4.

http://www.hel.fi/static/hkr/tuote_palvelulinjaukset/skeittiohjelma_2015_2019_web.pdf

Hernberg, Hella 2014: *Tyhjät tilat. Näkökulmia ja keinoja olemassa olevan rakennuskannan uusiokäyttöön*. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Hiltunen, Hertta 2011: Kuinka käy Helsingiltä rock'n'roll? *Helsingin Sanomat* 15.8.2011.

Holding, Eric 2000: *Staged Architecture: The Work of Mark Fisher*. Wiley.

Hughes, Tristan & Berglund, Eeva 2015: Lisätiivistäminen vai helppo vaihtoehto? Teoksessa

Uusi Helsinki? Det nya Helsingfors? Changing Helsinki? 11 näkökulmaa kaupungin mahdollisuuksiin. Toimittaneet Eeva Berglund & Cindy Kohtala. Nemo, Helsinki.

Hämäläinen, Heini & Salminen, Anne 2017: Ryhdy linnoitteiden lähimmäiseksi! *Museon lehti* 2017: 2, 14–16.

Ilmavirta, Tuomas 2008: Kaupunkiasuminen ja gentrifikaatio. Pasilan konepaja-alueen muutoksen tarkastelua. Teoksessa *Asuttaisiinko toisin? Kaupunkiasumisen uusia konsepteja kartoittamassa*. Toimittanut Markku Norvasuo. *Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja* B 95. YTK, Espoo.

Ilmonen, Mervi 1997: Vuokralla Helsingissä. Teoksessa *Mitä osoite osoittaa? Asuinalueiden erilaistuminen Helsingin seudulla*. Toimittaneet Mervi Ilmonen, Markku Lankinen, Hilikka Lehtonen, Jon Maury & Jani Päivänen. *YTV, Pääkaupunkiseudun julkaisusarja* B 1997: 2.

Ilonen, Juha 2013: *Kolmas Helsinki – kerroksia arjen arkkitehtuurissa*. AtlasArt, Helsinki.

Ilonen, Juha 1996: Valta, voima ja kunnia. Kaupungin purkaminen ja rakentaminen sukupolven ja arvojen murroksessa. *Tieteessä tapahtuu* 1996: 4, 11–13.

Isohanni, Tuula 2006: *Arabia Arabia. Taiteellinen toiminta osana asuinympäristön suunnittelua, tapaus Arabianranta*. Taideteollinen korkeakoulu, Helsinki.

Jaatinen, Olli (toim.) 2015: *Mikkeli – Kaupunki muutoksessa*. Kaupunkirunoelma. *Mikkelin Valokuvakeskuksen julkaisuja* 5, Mikkeli.

Jensen, Rolf 1999: *The Dream Society. How the coming shift from information to imagination will transform your business*. McGraw-Hill, New York.

Joutsiniemi, Anssi 2006: *Ei-kenenkään Helsinki. Raportti esikaupungista 2005*. Tampereen teknillinen yliopisto, Yhdyskuntasuunnittelun laitos. Tampere.

Junttila, Ulla-Kirsti (toim.) 2011: *Kaupunkimuotoilu 30. Kaupunkiympäristön suunnittelun kolme vuosikymmentä*. Public Design Oy, Helsinki.

Kaakinen, Inka 2013: Julkijuominen, julkisten tilojen sääntely ja Karhupuiston käytöskukat. *Alue ja ympäristö* 42: 2, 17–29.

Kagan, Sacha 2011: *Art and sustainability. Connecting pattern for a culture of complexity*. Transaction, New Brunswick & London.

Kaipainen, Soila ym. 2013: Taidetta arkeen. Ehdotus valtion keinoiksi edistää prosenttiperiaatetta osana julkista rakentamista. Täydentävät taustaselvitykset, artikkelit ja seminaarit. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja* 2013: 5.

Kaivola, Taina & Rikkinen, Hannele 2003: *Nuoret ympäristöissään. Lasten ja nuorten kokemusmaailma ja ympäristömielikuvat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Kalanti, Timo 2009: *Ruumis ja rauta. Esseitä esineiden sosiaalisuudesta*. Helsingin yliopisto, sosiologian laitos.

Kare, Pertti, Kanninen, Vesa, Päivänen, Jani & Vuorinen, Jussi 1998: *Asukkaiden Helsinki. Asuntorakentamisen ideakilpailun satoa*. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Karisto, Antti 2010: *Yksi piano vai kymmenen lehmää? Kirjoituksia arjen ilmiöistä*. Gaudeamus, Helsinki.

Kivekäs, Otso, Särelä, Mikko, Soinivaara, Osmo & Holopainen, Mari 2012: *Seuraavat 400.000 helsinkiläistä*. Omakustanne, Helsinki.
http://www.soininvaara.fi/Seuraavat_400k_helsinkilaista.pdf

Knight, Krause Cher 2008: *Public Art Theory, Practice and Populism*. Blackwell Publishing, Oxford.

Kone. Opas hissittömään asuintaloon. Koneen ratkaisut asuintiloihin. (Ei vuosilukua.)

Kopomaa, Timo 2016a: Musiikkifestarit: säpinää maalla ja kaupungissa. Teoksessa *Suomi ja festivaalit*. Toimittanut Satu Silvanto. Cupore, Helsinki.

Kopomaa, Timo 2016b: Leppoistettu kaupunki. Teoksessa *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi*. Toimittaneet Arto Haapala, Kalle Puolakka & Tarja Rannisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Kopomaa, Timo 2016c: Asuminen linjasaneeraustalossa. *Rakennettu Ympäristö* 2016: 1, 52–54.

Kopomaa, Timo 2015a: *Linjasaneeraustalossa asuminen*.
<http://blogs.helsinki.fi/kopomaa/files/2009/02/Linjasaneeraus.pdf>

Kopomaa, Timo 2014a: Vanhus ja hissi: havaintoja inhimillisen ja materiaalisen yhteydestä ikääntyvien kerrostaloasumiseen. *Gerontologia* 28(3): 156–167.

Kopomaa, Timo 2014b: Radikaali vanhuus. *Diakonia-ammattikorkeakoulu*, B raportteja 59. Helsinki.

Kopomaa, Timo 2014c: *Suomirockin evoluutio*. Kampus Kustannus, Jyväskylä.

Kopomaa, Timo 2014d: "Hetki suunnittelijana" – Kaupunkilaisten huomioita ja tarkennuksia Helsingin tulevaisuudesta karttakyselyssä. *Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto*, Helsinki.
http://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/yos_2014-31.pdf

Kopomaa, Timo 2014e: "Leukoja, dippejä ja punnerruksia" - Helsinkiläisten huomioita ja toiveita ulkoliikuntavälineistä karttakyselyssä 2014 (julkaisematon raportti, Helsingin kaupungin liikuntavirasto).

Kopomaa, Timo 2014f: Mainostelineet Helsingin jalkakäytävillä ovat osa kantakaupungin elämää. *Rakennettu Ympäristö* 2014: 3, 46–47.

Kopomaa, Timo 2014g: Kyselytietoutta kaupunkilaisten ”ähellyspisteistä”. *Rakennettu Ympäristö* 2014: 6, 45–47.

Kopomaa, Timo 2013a: Mainostelineet jalkakäytävillä Helsingin kantakaupungissa. Kaupunkitutkimuksellinen selvitys (julkaisematon raportti, Helsingin kaupungin Rakennusvirasto).

Kopomaa, Timo 2013b: Minne menet asukastalo? Tilatapausesimerkkejä Helsingistä ja Maunulasta. Työpaperi – *Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos, yhteiskuntapolitiikka* <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/40802>

Kopomaa, Timo 2012: Hakaniementori – avoin tila täynnä mahdollisuuksia. Teoksessa *Unioninakseli – pääkaupungin läpileikkaus*. Toimittanut Henrik Meinander. Teos, Helsinki.

Kopomaa, Timo (toim.) 2011a: *Ruoholahden sekatalomallin arviointia 2011*. Tutkimusenteonkurssi, Annikka Eloranta ym. Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26247/Ruoholahden_sekatalomallin_arviointia2011.pdf?sequence=1

Kopomaa, Timo 2011b: Talokohtaiset väestönsuojat: tapaustutkimus ja pohdintaa tilojen päivityksestä. *Alue ja Ympäristö* 2011: 1, 70–76.

Kopomaa, Timo 2011c: *Lähiö 2.0 – utopiaa ja totta*. Elisa Kirja. <https://kirja.elisa.fi/ekirja/lahio-20>

Kopomaa, Timo 2010: Väestönsuojat lähiössä. *Kuluttajatutkimuskeskus*, Työselosteita ja esitelmiä 123. http://www.kuluttajatutkimuskeskus.fi/files/5445/2010_123_tyoseloste_vaestonsuojat.pdf

Kopomaa, Timo 2008: *Leppoistamisen tekniikat*. Into Kustannus, Helsinki.

Kopomaa, Timo 2005: Kriisioloihin varautunut kaupunki. *Yhdyskuntasuunnittelu* 2005: 2, 6–26. Luettavissa: <http://www.yss.fi/Kopomaa.pdf>

Kopomaa, Timo 2003: Tilapäisyys kaupunkielämän katalysaattorina: reunamerkitöjä. Teoksessa Täytyykö kaupungin menestyä? Toimittanut Liisa Knuuti. *Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja* C 59. YTK, Espoo.

Kopomaa, Timo 2002: Liikennepuisto – turvallisen kaupungin malli? Teoksessa Minun ja muiden kaupunki. Toimittanut Liisa Knuuti. *Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja* C 57. YTK, Espoo.

Kopomaa, Timo 2000: Työmaat katukuvassa. Teoksessa *Urbs – kirja Helsingin kaupunkikulttuurista*. Toimittanut Stadipiiri. Helsingin kaupungin Tietokeskus & Edita, Helsinki.

Kopomaa, Timo 1999: Katutyömaa kaupunkikuvassa. *Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja* C 51. YTK, Espoo.

Kopomaa, Timo 1997: *Tori - marginaali - haastava kaupunki. Tilatapauksia julkisten ulkotilojen käytöstä ja reunimmaisista käytännöistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Kopomaa, Timo 1995: *Kaupunkipuiston käytöt. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia* 1995: 5. Helsinki.

Kopomaa, Timo 1990: Vanhuksen asumisentapa ja palveluverkosto. Arvioiva tutkimus vanhusasukkaan arkielviytymistä tukevasta asuinympäristöstä ja palvelujärjestelmästä. Licensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto, sosiaalipolitiikka.

Kopomaa, Timo 1987: *Kohti uusia asuinpalveluja*. Sosiaalihallitus & Asuntohallitus. Helsinki.

Kopomaa, Timo 1984: Kaupunkipiha – fyysinen ja sosiaalinen tila. *Neljännesvuosikatsaus - Kvartalsöversikt. Helsingin kaupungin tilastokeskus* 1984: 3, 31–42.

Kopomaa, Timo & Manninen, Rikhard 2002: Malmi – No logo? *Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja* 2002: 13. Helsinki.

Kopomaa, Timo & Salin, Ossi 2018: Osallistava asukasbudjetointi. *Yhdyskuntasuunnittelu* 2018: 1, 11–29.

Koponen, Juuso, Hildén, Jonatan & Vapaasalo, Tapio 2016: *Tieto näkyväksi. informaatiomuotoilun perusteet*. Aalto-yliopisto, Helsinki.

Kotka, Tiina 2016: Saunasankarit. *Helsinki-Info* 2016: 2, 13.

KSV 2014: Helsinki 2050 -kysely. Tulokset 10.2.2014. Mapita, Helsinki.
http://www.yleiskaava.fi/wp-content/uploads/2014/02/mapita_ksv_raportti_10022014.pdf

KSV 2013a: Helsingin yleiskaava. Visio 2050. Kaupunkikaava – Helsingin uusi yleiskaava. *Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto* 2013: 23. Helsinki.

KSV 2013b: Helsingin pysäköintipolitiikka. *Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston liikennesuunnitteluosaston selvityksiä* 2013: 1. Helsinki. Luonnos 18.3.2013.

KSV 2011a: Korkea rakentaminen Helsingissä. Helsingin kaupunki.
Kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosaston selvityksiä 2011: 4. Helsinki.
https://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/aos_2011-4.pdf

KSV 2011b: Korkeaa rakentamista.
<http://www.uuttahelsinki.fi/fi/pasila/rakentaminen/helsingin-korkean-rakentamisen-ohje>

KSV 2010: Vetovoimainen esikaupunkiasuminen. Kohderyhmäselvitys. *Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksiä* 2010: 5. Helsinki.
https://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/yos_2010-5.pdf

KSV 2007: Maunula – Arjen kestäväää arkkitehtuuria: arvottaminen ja kehittämisperiaatteet. *Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja* 2007: 3. Helsinki.

Kuokkanen, Kanerva 2005: Kaupunkipolitiikan perusteluketjut ja käytännön toimet viidessä länsieurooppalaisessa maassa. Suomen Kuntaliitto, *Acta* nro 172. Helsinki.

Kuparinen, Riitta 2008: Nimby-ilmiö ”tapaus Marjaniemen” valossa. Teoksessa *Ei meidän pihallemme! Paikalliset kiistat tilasta*. Toimittaneet Timo Kopomaa, Lassi Peltonen & Tapio Litmanen. Gaudeamus, Helsinki.

Kwon, Miwon 2002: *One place after another. Site-specific art and locational identity*. MIT Press; Cambridge.

Laaksonen, Jukka 1998: Tilapäisyyden rakentuminen. Dynaaminen rakennejärjestys ja arkkitehtuurin aikaorientaatio. Licensiaatintyö. *Oulun yliopisto. Arkkitehtuurin osasto*, Julkaisuja A 24.

Lahti, Juhana, Paatero, Kristiina & Rauske, Eija (toim.) 2012: *Rantaviivoja: Asuinalueita veden äärellä*. Suomen arkkitehtuurimuseo, Helsinki.

Latour, Bruno 2005: *Reassembling the Social: an Introduction to Actor-Network-Theory*. University Press Oxford, Oxford.

Latour, Bruno 1999: *Pandora's Hope. Essays on the Reality of Science Studies*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Law, John & Hassard, John (toim.) 1999: *Actor Network Theory and after*. Blackwell Publishers, Oxford.

Lefebvre, Henri 1996: *Writings on Cities*. Selected, translated and introduced, Eleonore Kofman & Elisabeth Lebas. Blackwell Publishing, Oxford.

Lehtonen, Hilikka 1997: Johdanto. Teoksessa Mitä osoite osoittaa? Asuinalueiden erilaistuminen Helsingin seudulla. Toimittaneet Mervi Ilmonen, Markku Lankinen, Hilikka Lehtonen, Jon Maury & Jani Päivänen. YTV, *Pääkaupunkiseudun julkaisusarja B* 1997: 2.

Lehtonen, Turo-Kimmo 2008: *Aineellinen yhteisö*. Tutkijaliitto, Helsinki.

Lehtonen, Turo-Kimmo 2004: Yhteiskunta välityksinä ja koetuksina. Bruno Latour ja kollektiivin kokoonpaneminen. Teoksessa *Sosiologia nykykeskusteluja*. Toimittanut Keijo Rahkonen. Gaudeamus, Helsinki.

Lehtovuori, Panu 2002: Uljas uusi metropolis. *Arkkitehti* 2002: 6.

Lehtovuori, Panu & Ruoppila, Sampo 2011: *Kaupunki kiihdytin. Tilapäiset käytöt kehittämisen voimavarana*. https://livady.fi/wp-content/uploads/kaupunkikiihdytin_pieni.pdf

Lehtovuori, Panu, Hentilä, Helka-Liisa & Bengs, Christer 2003: Temporary uses – the forgotten resource of urban planning. *Publications in the Centre for Urban and Regional Studies C* 58. Helsinki University of Technology, Espoo.

Liikanen, Hanna-Liisa 2003: *Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa*. Suomen Mielenterveysseura, Helsinki.

Linkola, Jussi & Kokkonen, Juhana (toim.) 2012: *Yhteistoiminnan rakentajat. Kokemuksia fasilitoinnista*. Metropolia Ammattikorkeakoulu, Helsinki.

Lyall, Sutherland 1992: *Rock Sets. The astonishing art of rock concert design: The works of Fisher Park*. Thames & Hudson, London.

Lähteenoksa, Meri 2008: *Viisas arki. Opas yhteisöllisyyteen*. Into Kustannus, Helsinki.

Malmberg, Lari 2015: Kaikki keinot käytössä. *Helsingin Sanomat* 9.10.2015.

Markusen, Ann & Gadwa, Anne 2010: Arts and Culture in Urban or Regional Planning: A Review and Research Agenda. *Journal of Planning Education and Research* 29(3), 379–391.

Masser, Kai & Mory, Linda 2016: Citizens' Participation and Gamification – Lessons Learnt from Previous and Recent Participation Boosts in Germany. IMODEV Improving Public Policies in a Digital World/ *Open Journals* 3, 45–64.

<http://ojs.imodev.org/index.php/RIGO/article/view/46/122>

Massey, Doreen 2008: *Samanaikainen tila*. Toimittaneet Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen & Jarno Valkonen. Suom. Janne Rovio. Vastapaino, Tampere.

Mesimäki, Marja 2010: Kaupungit kukkimaan. *Yhdyskuntasuunnittelu* 2010: 1, 84–88.

Miestamo, Riitta 1981: *Suomalaisen huonekalun muoto ja sisältö. Suomen suurimman huonekalutehtaan näkökulmasta tarkasteltuna*. Askon Säätiö, Lahti.

Miles, Malcolm 1997: *Art, Space and the City. Public Art and Urban Futures*. Routledge, London & New York.

Miller, Daniel 2005: Materiality: an Introduction. Teoksessa *Materiality*. Toimittanut Daniel Miller. Duke University Press, Durham & London.

Mumford, Lewis 1949: *Kaupunkikulttuuri*. WSOY, Helsinki.

Murole, Pentti 2012: *Ihmistä ei voi suunnitella – kiveä voi! Tarinoita suunnittelun maailmasta ja ihmisistä sen ympärillä*. Arkkitehtuuritoimisto B&M, Helsinki.

Mäenpää, Pasi 2011: *Helsinki takaisin jaloilleen: askelia toimivampaan kaupunkiin*. Gaudeamus, Helsinki.

Mäenpää, Pasi & Faehnle, Maija 2017: Kaupunkiaktivismi – ratkaisuja itseorganisoituvan kaupunkiyhteisön hallintaan. Helsingin kaupunki. *Tietokeskus, Kvartti* 30.5.2017. <http://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/kaupunkiaktivismi-ratkaisuja-itseorganisoituvan-kaupunkiyhteisön-hallintaan>

Mäkinen, Anne 2003: Puistojen koristus ja katutilan kaunistus – Helsingin kioskien historiaa. *Tieteessä tapahtuu* 2003: 2, 19–24.

<http://www.tieteessatapahtuu.fi/032/makinen.pdf>

Mäyrä, Frans 2011: Pelillisyyys voi parantaa maailmaa. *Aikalainen* 18.2.2011.

<http://aikalainen.uta.fi/2011/02/18/pelillisyyys-voi-parantaa-maailmaa/>

Naukkarinen, Ossi 2011: *Arjen estetiikka*. Aalto-yliopiston taideteollinen korkeakoulu. Otava, Helsinki.

Naukkarinen, Ossi 2009: Julkisen taiteen kolme muotoa. *Alue ja ympäristö* 38: 1, 28–38.

Newman, Oscar 1995: Defensible Space: A New Physical Planning Tool for Urban Revitalization. *Journal of the American Planning Association* 61: 2, 149–155.

Newman, Oscar 1972: *Defensible Space. People & Design in the Violent City*. Macmillan, New York.

Niiniluoto, Ilkka 1996: Suomalaisuuden narratiivinen minä. Teoksessa *Olkaamme siis suomalaisia*. Toimittaneet Pekka Laaksonen & Sirkka-Liisa Mettomäki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Oksman, Virpi, Ylikauppila, Mari & Vätänen, Antti 2014: Tulevaisuuden havainnollistava ja osallistava kaupunkisuunnittelu: Näkökulmia uusiin digitaalisiin palveluihin. *VTT Technology* 171, Espoo. <http://www.vtt.fi/inf/pdf/technology/2014/T171.pdf>

Oldenburg, Ray 1989: *The Great good place: Cafés, coffee shops, bookstores, bars, hair salons and other hangouts at the heart of a community*. Marlowe & Company, New York.

Oliveira, Alvaro & Campolargo, Margarida 2015: From Smart Cities to Human Smart Cities. 2015 48th Hawaii International Conference on System Sciences. *IEEE Computer Society*, 2336–2344. <http://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/7070095/?reload=true>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013: *Taidetta arkeen. Ehdotus valtion keinoiksi edistää prosenttiperiaatetta osana julkista rakentamista*.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2013/liitteet/OKM5.pdf?lang=fi> (Luettu 27.5.2016)

Oswalt, Philipp 2000: *Berlin-Stadt ohne Form, Strategien einer anderen Architektur*. Prestel, München.

Paasi, Anssi 1998: Alueiden renessanssi ja identiteettipuhe. Teoksessa *Missä on tässä?* Toimittanut Hänninen Sakari. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Palola, Elina, Rintala, Taina & Savio, Annikki 2010: Elämää kumppanuusvaltiossa. Teoksessa *Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa*. Toimittaneet Sakari Hänninen, Elina Palola & Maija Kaivonurmi. THL, Helsinki.

- Palonen, Emilia 2017: Radikaalidemokratiaa Helsingin Maunulassa. <http://politiikasta.fi/radikaalidemokratiaa-helsingin-maunulassa/> (luettu 7.2.2017)
- Parson, Don 1993: The Search for a Centre: the Recomposition of Race, Class and Space in Los Angeles. *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 17: 2, 232–240.
- Peipinen, Vesa 2015: Oranssi valtaa Kokoksen. Teoksessa *Uusi Helsinki? Det nya Helsingfors? Changing Helsinki? 11 näkökulmaa kaupungin mahdollisuuksiin*. Toimittaneet Eeva Berglund & Cindy Kohtala. Nemo, Helsinki.
- Pentland, Alex 2014: *Social Physics. How Social Networks Can Make Us Smarter*. Penguin Books, New York.
- Pesonen, Kari 2004: Hiljaiset alueet. Hiljaisuuteen vaikuttavat tekijät ja hiljaisuuden kriteerit. *Suomen ympäristö 738*. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Pew Research 2013: *The Demographics of Social Media Users*. <http://pewinternet.org/Reports/2013/Social-media-users/The-state-of-Social-Media-Users.aspx>
- Pitkänen, Kati 2011: Mökkimaisema muutoksessa. Kulttuurimaantieteellinen näkökulma mökkeilyyn. *Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Historia- ja maantieteiden laitos. Itä-Suomen yliopisto*, Joensuu.
- Pulma, Panu 2000: Normien rikkojat ja kontrolli. Teoksessa *Helsingin historia vuodesta 1945. Osa 2*. Toimittaneet Harry Schulman, Panu Pulma & Seppo Aalto. Helsingin kaupunki, Helsinki.
- Putnam, Robert D. 2000: *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster, New York.
- Puustinen, Viljami 2000: *This is USA. Helsinki rock'n'roll underground '89–'99*. Like, Helsinki.
- Rajanti, Taina 1999: *Kaupunki on ihmisen koti. Elämän kaupunkimuodon tarkastelua*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Rantaheikka, Raija 1994: *Veistoksia ja muistomerkkejä Helsingissä*. Tuokinprint, Helsinki.
- Rantakokko, Merja 2011: *Outdoor environment, mobility decline and quality of life among older people*. Jyväskylän yliopisto, Liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta.
- Reynolds, Richard 2008: *On Guerrilla Gardening. A handbook for gardening without boundaries*. Bloomsbury Publishing, London & Berlin & New York.
- Richards, Greg & Palmer, Robert 2010: *Eventful Cities. Cultural Management and Urban Revitalization*. Elsevier, Oxford.

Richardson, Liz 2008: *DIY community action. Neighbourhood problems and community self-help*. Policy Press, Bristol.

Ridell, Seija, Kymäläinen, Päivi & Nyyssönen, Timo (toim.) 2009: *Julkisen tilan poetiikkaa ja politiikkaa. Tieteidenvälisiä otteita vallasta kaupunki-, media- ja virtuaalitiloissa*. Tampere University Press, Tampere.

Rodrigue, Jean-Paul 2013: *Urban Mobility*. Routledge, New York.
<https://people.hofstra.edu/geotrans/eng/ch6en/conc6en/ch6c3en.html>

Ryan, Zoë 2006: *The Good Life. New Public Spaces for Recreation*. Van Alen Institute, New York.

Rönkä, Kimmo, Allaix, Francesco, Kozári, Hilda & Vesmanen, Esa 2011: *Tilojen väliaikaiskäyttö. Aika entisen ja tulevan välissä*. DoTank-Helsinki.
<https://docplayer.fi/567817-Tilojen-valiaikaiskaytto-temporary-uses-and-spaces.html>

Salmela, Marja 2015: Täydennysrakentamiseen kaivataan asiamiestä. *Helsingin Sanomat* 13.5.2015.

Salmela, Ulla 2006: Omat kodit ja puutarhat. Teoksessa *Paradokseja paratiiseissa. Näkökulmia urbaanin luonnon kysymyksiin*. Toimittaneet Arto Haapala & Mia kunnaskari. *Kansainvälisen soveltavan estetiikan instituutin raportteja* n:o 4.

Sadovykh, Valeria, Sundaram, David & Piramuthu, Selwyn 2015: Do online social networks support decision-making? *Decision Support Systems*, vol. 70, February, 15–30.

Schulman, Harry & Mäenpää, Pasi 2015: Kuumat lähteet. Teoksessa *Uusi Helsinki? Det nya Helsingfors? Changing Helsinki? 11 näkökulmaa kaupungin mahdollisuuksiin*. Toimittaneet Eeva Berglund & Cindy Kohtala. Nemo, Helsinki.

Schulman, Harry & Mäenpää, Pasi (toim.) 2011: Kaupungin kuumat lähteet. Helsingin metropolialueen innovaatioympäristöt. *Helsingin kaupungin tietokeskus*, Helsinki.

Schultze, Gerhard 1992: *Die Erlebnisgesellschaft. Kultursoziologie der Gegenwart*. Campus, Frankfurt am Main.

Seliger, Marja 2008: Katujen galleriat – Ulkomainonnan visuaalista retoriikkaa Helsingissä vuosina 2004–2005. *Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 85*. Helsinki.

Sennett, Richard 1994: *Flesh and Stone - The Body and the City in Western Civilization*. Faber & Faber, London.

Silverstone, Roger (toim.) 1997: *Visions of Suburbia*. Routledge, Abingdon.

Simola, Leena-Kaisa 2016: Kaupunkikulttuuri sai uuden saunatapahtuman. *Sauna* 2/2016, 24–26.

Simpson, Paul 2011: Street performance and the city. Public space, sociality, and intervening in the everyday. *Space and Culture* 14: 4, 415–430.

Soinivaara, Osmo & Särelä, Mikko 2015: Kaupunkien voitto. Kuusi keinoa vapauttaa kaupunkien kasvu. *EVA Pamfletti* 1/2015. Taloustieto, Helsinki. <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2015/10/EVA-Pamfletti-Kaupunkien-voitto.pdf>

Sontag, Susan 1984/1977: *Valokuvauksesta*. Love kirjat, Helsinki.

Staffans, Aija, Väyrynen, Erja, Huisko, Sirkku & Melama, Saara 2009: Kumppanuus. Teoksessa Oppiva kaupunkisuunnittelu. Toimittaneet Aija Staffans & Erja Väyrynen. *Arkkitehtuurin julkaisuja* 2009/98. Teknillinen korkeakoulu, Espoo.

Suomen kiinteistöliitto 2008: *Väestönsuojista aiheutuu eniten tarpeettomia rakennuskustannuksia*. <http://kiinteistoliitto.fi/5218.html>

Surowiecki, James 2004: *The Wisdom of Crowds: Why the Many Are Smarter than the Few and How Collective Wisdom Shapes Business, Economics, Societies, and Nations*. Doubleday, New York.

Söderström, Panu 2013: Liikennesolmuja vai kaupunkikeskuksia – Kaupunkiympäristön laatu monikeskuksisella kaupunkiseudulla. *Yhdyskuntasuunnittelu* 2013: 1, 28–43.

Townsend, Anthony 2013: *Smart Cities: Big Data, Civic Hackers, and the Quest for a New Utopia*. W. W. Norton & Co, New York.

Turunen, Vappu, Astikainen, Riitta & Salmela, Marja 2012: *Meidän rivari*. *Arkkitehti Hilding Ekelundin miljöä elää ja voi hyvin*. Oulunkylän rivitalot, Helsinki.

Tyrväinen, Liisa & Korpela, Kalevi 2009: Luonnosta terveyttä onnistuneella kaupunkisuunnittelulla. Teoksessa Kaupunkiluontoa kaikille. Ekologinen ja kokemuksellinen tieto kaupungin suunnittelussa. *Helsingin kaupungin tietokeskus*, Tutkimuksia 2009: 6. Helsinki.

Uimonen, Laura 2010: Taidetta suunnitteluun. Taidehankinnat ja taidetoiveet suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa. *Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja*. Aalto-yliopisto, Jyväskylä.

Urry, John 2002: *The Tourist Gaze*. Sage, London.

Vahtikari, Tanja & Vilén, Timo 2016: Katse kaupunkiin. Kaupunkitapahtumat ja kaupunkien katsominen tutkimuskohteena. Teoksessa *Kaupunki tapahtumien näyttämönä*. Toimittaneet Mervi Kaarninen, Tanja Vahtikari & Timo Vilén. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Vapaavuori, Matti (toim.) 1993: Miten tutkimme tulevaisuutta? Kommunikatiivinen tulevaisuudentutkimus Suomessa. Tulevaisuuden tutkimuksen seura. *Acta Futura Fennica* No 5.

Vehviläinen, Pekka 1996: ”Kylläpä meitä nyt lykästi”. Ruoholahden seuranta. Haastattelut 1995–1996. *Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja* 1996: 13.

Vehviläinen, Pekka 1992: Toivottavasti unelmistamme tulee totta! Ruoholahden seuranta, osa 1. *Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston tutkimustoimiston selvityksiä* 1992: 3.

Verkasalo, Aino 2012: Amatöörien elinympäristötaide lähiössä. *Alue ja ympäristö* 41: 1, 14–26.

Vienonen, Mikko & Lähteenmäki, Timo 2009: *Koit ny rauhottu! Tositarinoita pop-villitysten tulosta pikkukaupunkiin*. Teos, Helsinki.

Väyrynen, Seppo & Kirvesoja, Heli 1998: Johdatus geronteknologiaan. Teoksessa Geronteknologian perusteita ja sovellutuksia. Toimittaneet Anu Oikarinen, Janne Sinisammal, Vesa Tornberg & Seppo Väyrynen. *Oulun Yliopisto, Työtieteen jaoksen hankeraportteja* 4. Oulu.

Wagenaar, Henrik 2007: Governance, complexity, and democratic participation. How citizens and public officials harness the complexities of neighborhood decline. *The American Review of Public Administration* 37: 1, 17–50.

Walker, Jarrett 2012: *Human Transit. How Clearer Thinking about Public Transit Can Enrich Our Communities and Our Lives*. Island Press, Washington.

Whyte, William H. 1988: *City. Rediscovering the Center*. Anchor Books, New York.

Wilson, James Q & Kelling, George L. 2011: "Broken Windows". Teoksessa *The City Reader*. Fifth Edition. Toimittaneet Richard T. LeGates & Frederic Stout. Routledge, London & New York.

Wollen, Peter 1997: Paikat ja epäpaikat. *Filmihullu* 1/97, 4–11.

Ylönen, Ville 2015: Kameleontti ja hiekkahippuset. Teoksessa *Uusi Helsinki? Det nya Helsingfors? Changing Helsinki? 11 näkökulmaa kaupungin mahdollisuuksiin*. Toimittaneet Eeva Berglund & Cindy Kohtala. Nemo, Helsinki.

Zukin, Sharon 1995: *The Culture of Cities*. Blackwell Publishers. Oxford.

Äikäs, Topi Antti 2003: Häntä koiraa heiluttaa...? Viranhaltijat, kaupunki-imagot ja mielikuvien merkitykset. *Yhdyskuntasuunnittelu* 1, 31–50.